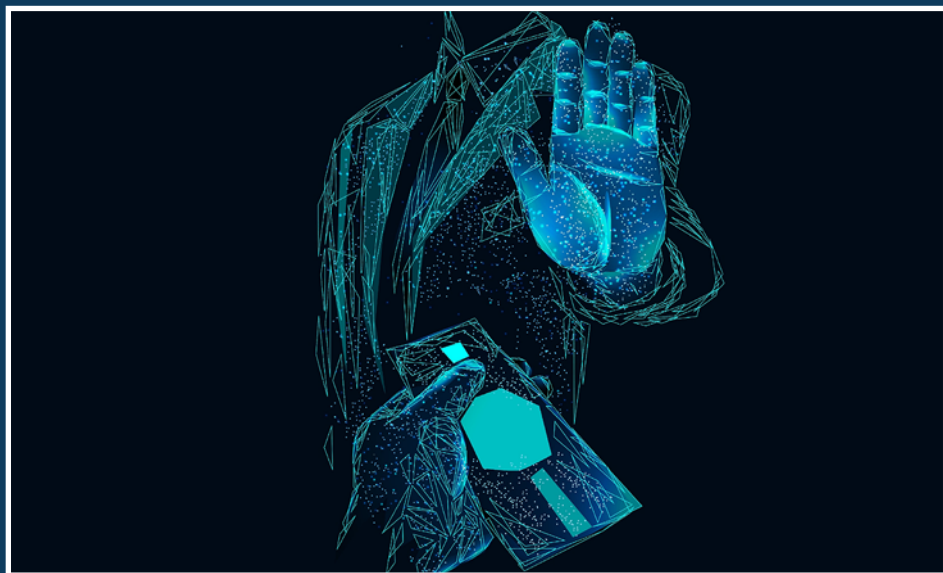

2020
12.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

CHRISTIÁN LÁSZLÓ – ERDŐS ÁKOS: Vészharang és jubileum? A rendészeti felsőoktatás kilátásai, a tisztjelöltek toborzásának és életpályára állításának nehézségei

KOVÁCS-SZÉLES ÉVA – ALMÁSI ISTVÁN – BALASKÓ ÁKOS – BÍRÓ CSABA – BODOR KÁROLY – CSÖME CSILLA – KAKUJA IZABELLA – KREITZ ZSUZSANNA – PAPP KORNÉL – TÓBI CSABA – VOLARICS JÓZSEF: Hogyan kezeljük egy radioaktív anyaggal szennyezett bűnügyi helyszínt?

BALATONYI LÁSZLÓ – TÓTH LÁSZLÓ: A 2020. július végi rendkívüli vízkáresemények vízügyi igazgatási és közgazdasági tapasztalatai

VEPRIK ZITA: Titkos eszközök alkalmazása a rendőri korrupciós bűncselekmények nyomozásában

WINDT SZANDRA: Az emberkereskedelem és a családon belüli erőszak hasonlóságai és különbségei

KÖNYVISMERTETÉS: Bűnmegelőzés-alapú társadalom. Prevenció a XXI. században

INTERJÚ: A 2020. év tapasztalatai, az új ombudsman első éve

68.
évfolyam

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

68. ÉVFOLYAM

2020/12. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK	Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
TITKÁR	Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
TAGOK	Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
	Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
	Prof. dr. Kerezi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
	Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora, egyetemi tanár
	Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
	Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
	Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Dr. Nyiri Sándor, ny. vezető ügyész, c. egyetemi docens
	Prof. dr. Patyi András, kúriai bíró, tanácselnök, egyetemi tanár
	Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
	Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrakadémia tagja, egyetemi tanár
	Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ
	Detlef Schröder igazgató, Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynökség
	Dr. Ciprian Maftci, belügyi attasé, Románia Magyarországi Nagykövetsége

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

	Bakai Kristóf püör. ezredes, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vámszakmai szakfőigazgatója
	Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
	Dr. Bolcsik Zoltán r. vezérőrnagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
	Dr. Frech Ágnes, a Fővárosi Bíróság büntető kollégiumvezetője, az Országos Bírósági Hivatal szaktanácsadója
	Dr. Góra Zoltán t. vezérőrnagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
	Hajdu János r. vezérőrnagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
	Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács elnöke
	Dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, a Belügyminisztérium oktatási főszemlélője
	Dr. Kiss Attila r. dandártábornok, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vezetője
	Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője

Prof. dr. Ruzsonyi Péter bv. dandártábornok, a Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszerológati Egyetem, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Hedvig nb. vezérőrnagy, a Nemzetbiztonsági Szakszerológát főigazgatója
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Takács Tibor r. vezérőrnagy, a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ
főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. vezérőrnagy, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy,
egyetemi magántanár
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES Dr. Hornyik Zsuzsanna
FELELŐS SZERKESZTŐ Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes
OLVASÓSZERKESZTŐ Végh Zsuzsanna
IDEGENNYELVISZAKLEKTOR Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy,
c. egyetemi tanár
MUNKATÁRSÁK Dr. Hertelendi Lajos r. alezredes
Luda Henrietta
Csala Károly r. ezredes
Kecskés Nikolett
Havasi József
Varga Anita
SZERKESZTŐSÉG 2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3.
Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600
szerkesztoseg@belugyiszemle.hu
www.belugyiszemle.hu
ISSN ISSN 2062-9494 (Nyomtatott)
ISSN 2677-1632 (Online)
LXVIII. évfolyam
FELELŐS KIADÓ Belügyminisztérium
www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium
1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
KÉPSZERKESZTŐ Botlik László
NYOMDA Duna-Mix Kft.
FELELŐS VEZETŐ Szakolczai Lóránt bv. ezredes
Megjelenik havonta

TARTALOM

	Szerkesztőségi előszó	7
TANULMÁNYOK		
CHRISTIÁN LÁSZLÓ – ERDŐS ÁKOS	Vészharang és jubileum? A rendészeti felsőoktatás kilátásai, a tisztjelöltek toborzásának és életpályára állításának nehézségei	11
KOVÁCS-SZÉLES ÉVA – ALMÁSI ISTVÁN – BALASKÓ ÁKOS – BÍRÓ CSABA – BODOR KÁROLY – CSÖME CSILLA – KAKUJA IZABELLA – KREITZ ZSUZSANNA – PAPP KORNÉL – TÓBI CSABA – VOLARICS JÓZSEF	Hogyan kezeljük egy radioaktív anyaggal szennyezett bűnügyi helyszínt?	43
BALATONYI LÁSZLÓ – TÓTH LÁSZLÓ	A 2020. július végi rendkívüli vízkáresemények vízügyi igazgatási és közgazdasági tapasztalatai	63
VEPRIK ZITA	Titkos eszközök alkalmazása a rendőri korrupciós bűncselekmények nyomozásában	85
WINDT SZANDRA	Az emberkereskedelem és a családon belüli erőszak hasonlóságai és különbségei	105
KÖNYVISMERTETÉS		
HORNYIK ZSUZSANNA	Bűnmegelőzés-alapú társadalom Prevenció a XXI. században	119
INTERJÚ		
DÁNOS VALÉR	A 2020. év tapasztalatai, az új ombudsman első éve	123

CHRISTIÁN LÁSZLÓ	PhD (habil), rendőr ezredes, tanszékvezető egyetemi docens, oktatási rektorhelyettes, Nemzeti Közsolgálati Egyetem
ERDŐS ÁKOS	pénzügyőr őrnagy, tanársegéd, PhD hallgató, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék
TÓTH LÁSZLÓ	Dr. PhD, bv. vezérőrnagy, gazdasági főigazgató-helyettes, Országos Vízügyi Főigazgatóság
BALATONYI LÁSZLÓ	Dr. PhD, árvízvédelmi osztályvezető, Országos Vízügyi Főigazgatóság
KOVÁCS-SZÉLES ÉVA	PhD, tudományos főmunkatárs, laboratóriumvezető, Energiatudományi Kutatóközpont, Nukleáris Törvényszéki Laboratórium
ALMÁSI ISTVÁN	nukleáris fizikus, Energiatudományi Kutatóközpont
BALASKÓ ÁKOS	c. rendőr alezredes, kiemelt főelőadó, Készenléti Rendőrség, Nemzeti Nyomozó Iroda, Bűnügyi Technikai Főosztály
BÍRÓ CSABA	rendőr alezredes, osztályvezető, Készenléti Rendőrség, Nemzeti Nyomozó Iroda, Bűnügyi Technikai Főosztály, Bűnügyi Technikai Osztály
BODOR KÁROLY	tudományos segédmunkatárs, Energiatudományi Kutatóközpont
CSÖME CSILLA	alkalmazott mérnökfizikus, Energiatudományi Kutatóközpont
KAKUJA IZABELLA	Dr. PhD, rendőr őrnagy, kiemelt főreferens, Készenléti Rendőrség, Nemzeti Nyomozó Iroda, Bűnügyi Technikai Főosztály

KREITZ ZSUZSANNA

rendőr alezredes, főosztályvezető,
Készenléti Rendőrség, Nemzeti Nyomozó Iroda,
Bűnügyi Technikai Főosztály

PAPP KORNÉL

rendőr őrnagy, osztályvezető-helyettes,
Készenléti Rendőrség, Nemzeti Nyomozó Iroda,
Bűnügyi Technikai Főosztály, Bűnügyi Technikai Osztály

TÓBI CSABA

tudományos segédmunkatárs,
Energiatudományi Kutatóközpont

VOLARICS JÓZSEF

rendőr alezredes, kiemelt főtechnikus,
Készenléti Rendőrség, Nemzeti Nyomozó Iroda,
Bűnügyi Technikai Főosztály

VEPRIK ZITA

rendőr alezredes, rendőrségi tanácsos, szolgálatvezető,
Csongrád-Csanád Megyei Rendőr-főkapitányság

WINDT SZANDRA

Dr. PhD, tudományos főmunkatárs,
Országos Kriminológiai Intézet

HORNYIK ZSUZSANNA

Dr. főszerkesztő-helyettes,
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége

DÁNOS VALÉR

Dr. PhD, főszerkesztő,
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége

SZERKESZTŐSÉGI ELŐSZÓ

„Bánat is érhet még, harag is, de borúra derű jön ...”

(Horatius)

Kedves Olvasó!

Talán kevesen tudják, hogy gróf Széchenyi István javaslatára a fenti Horatiustól vett idézet, a „*Borúra derű*” lett a Magyar Tudományos Akadémia jelmondata 1831-től kezdődően, és a mai napig az. Nem sokkal a Magyar Tudós Társaság 1825. évi megalapítását követően felmerült annak gondolata, hogy a tudomány képviselőit minél inkább ösztönözzék tudományos munkásság folytatására. Ennek érdekében a Magyar Tudós Társaság 1831. évi alapszabálya II/4., Jutalomkérdések című pontja írta le és határozta meg először a jutalmazás feltételrendszerét. Az első jutalomkérdés kihirdetésére 1831-ben került sor, a nyertes művet kétszáz arannyal díjazták. Néhány évvel később – szintén Széchenyi István gróf javaslatára – minden jutalmazott egy emlékérmét is kapott, amelyen a fenti jelmondat is olvasható volt. A fenti horatiusi idézettel biztatni kívánta a tudós társaságot és magyar honfitársait is a szebb jövő reményében, amelynek eléréséhez példamutató módon járult hozzá. A Magyar Tudós Társaság első közgyűlését 1831 februárjában tartotta, a Magyar Tudományos Akadémia nevet 1840-ben vette fel. A Tudományos Akadémia a jelenleg is székházául szolgáló épületébe 1865-ben költözött, ahol mind a mai napig megállíthatatlanul folyik a különböző tudományterületek művelése.

A 2020. év különleges időszakként vonul be a történelembe, kitörölhetetlen nyomokat hagyva maga után. A társadalom minden szereplője, köztük a tudomány művelői, fiatal kutatók, tapasztalt tudósok egyaránt igyekeztek saját tudományterületükön válaszokat keresni a kialakult helyzetre, annak kezelésére. Szerencsére az újszerű feladatokra újszerű megoldások születtek, gondoljunk csak az online térben rejlő lehetőségek kiaknázására, arra a sok alkotó erőre, tudományos, technológiai fejlesztésre, amely jellemezte a fenti időszakot. 2020-ban igyekeztünk úgy összeállítani lapszámaink tartalmát, hogy azokban az örökérvényű, folyamatban lévő kutatási területek, témák mellett a kialakult társadalmi jelenségekre reagáló tanulmányok is helyet kapjanak. Decemberi lapszámunkban is ezt a gyakorlatot követtük, reméljük az összeállított tartalommal minden kedves olvasónk tetszését sikerül elnyernünk.

Christián László és Erdős Ákos szerzők „*Vészharang és jubileum? A rendészeti felsőoktatás kilátásai, a tisztjelöltek toborzásának és életpályára állításának nehézségei*” című tanulmányukban kifejtik, hogy immáron fél évszázados

múltra tekint vissza az intézményesült rendészeti felsőoktatás hazánkban lévén a Rendőrtiszti Főiskola (továbbiakban: RTF) megalapítására 1971-ben a 39. számú törvényerejű rendelettel került sor, amelynek részletszabályait a 4/1971. (X. 19.) BM rendelet, illetve a 010/1971. BM parancs tartalmazta. 2012 óta a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Karán folyik a rendészeti felsőoktatás. A kerek évforduló kapcsán készült ünnepi hangvételi vizsgálataknak az elmúlt 50 év fejlődéséről szól, a jelenlegi helyzet alapos felmérésével kiegészítve.

Kovács-Széles Éva – Almási István – Balaskó Ákos – Bíró Csaba – Bodor Károly – Csöme Csilla – Kakuja Izabella – Kreitz Zsuzsanna – Papp Kornél – Tóbi Csaba – Volarics József szerzők „*Hogyan kezeljük egy radioaktív anyaggal szennyezett bűnügyi helyszínt?*” című kutatásukban egy eljárásrendről számolnak be, amely sugárzó anyaggal szennyezett helyszínek szakszerű felolgozását célozza, s amely a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda, Bűnügyi Technikai Főosztályának bűnügyi helyszínelői és az Energiatudományi Kutatóközpont radiológus szakértői közreműködésével került kidolgozásra egy Belső Biztonsági Alap által támogatott projekt keretében.

Balatonyi László és Tóth László szerzők „*A 2020. július végi rendkívüli vízkáresemények vízügyi igazgatási és közgazdasági tapasztalatai*” című írásukban kifejtik, hogy a települési csapadékvíz-gazdálkodás területén különösen fontosak a megelőző intézkedések. A fejlesztések tervezése során fontos a vizek helyben tartásának lehetőség szerinti megvalósítása. Szükséges olyan tározók építése, amelyek alkalmasak mind a rendkívüli áradások, felhőszakadások kártételei elleni védekezésre, mind a lokális vízvisszatartásra, jóléti és ökológiai célokot is támogatva, amennyiben azok nem szorítják háttérbe a tározók alapvető funkcióját. 2020 júliusában több vízügyi igazgatóság területén jelentős károkozás mellett vonultak le árhullámok a kisvízfolyásokon. Több milliárdos értékben keletkeztek helyreállítási igények (vízügyi és a településeken jelentkező vis maior). Az összefoglaló tanulmány ismerteti a helyi vízkárelhárítási tevékenységek során keletkezett vízügyi beavatkozásokat és tapasztalatokat. A szerzők ezen kérdéskörök mentén végezték kutatásukat és mutatják be tapasztalataikat.

Veprik Zita szerző a „*Titkos eszközök alkalmazása a rendőri korrupciós bűncselekmények nyomozásában*” című írásában a rendészeti korrupciós bűncselekmények fokozott társadalmi veszélyességére hívja fel a figyelmet, mivel az állampolgárok rendészeti szervekbe vetett bizalmát alááshatják és egyben biztonsági deficitet okozhatnak ezek a fajta bűncselekmények. Ezeknek a bűn-

cselekményeknek a megelőzése, felderítése éppen ezért kiemelt feladat a hatóságok számára. Jelen tanulmányban a jogszabály által meghatározott leplezett eszközöket vizsgálja a szerző abból a szempontból, hogy milyen módon alkalmazhatók a rendőri korrupciós bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. Elemzi továbbá a hatályos Be. általi szabályrendszert abból a perspektívából is, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján mennyire fedi le a felderítés teljes igényrendszerét.

Windt Szandra szerző „*Az emberkereskedelem és a családon belüli erőszak hasonlóságai és különbségei*” című kutatásában az emberkereskedelem komplex jelenségét, összetettségét vizsgálja. A szerző az emberkereskedelem egy olyan aspektusára hívja fel a figyelmet, amely a segítő szervezetek számára ismert, ám tudományos cikkekben kevés szó esik róla. A tanulmány az emberkereskedelem jelenségének bemutatására vállalkozik, remélve, hogy ez segítséget nyújthat az emberkereskedelem ellen történő fellépés hatékonyabbá tételéhez.

Hornyik Zsuzsanna szerző dr. **Garamvölgyi László** a „*Bűnmegelőzés-alapú társadalom. Prevenció a XXI. században*” című könyvét mutatja be. Kifejti, hogy a globalizációs technológiák eredményezte újfajta kihívásoknak köszönhetően teljesen átalakult a bűnözés jellege, eddig nem ismert kockázati tényezők jelentek meg a kriminalitás területén, amelyekkel kénytelenek vagyunk szembenézni. Mi lehet a megoldás? A bemutatni kívánt kötet igyekszik megadni a választ, amely egyszerűen megfogalmazva nem más, mint a profilaxison alapuló társadalomszemlélet.

Decemberi interjúnk dr. **Kozma Ákossal**, az alapvető jogok biztosával készült, amelyből kiderül, hogyan érvényesültek az alapjogok a veszélyhelyzet idején, milyen kiemelt területek, feladatok, kihívások jellemezték a 2020. évet az ombudsmani hivatalnál. Az alapjogi biztossal dr. **Dános Valér** főszerkesztő beszélgetett.

Reméljük sikerült felkeltenünk olvasóink érdeklődését decemberi számunk cikkei iránt, amelyekhez jó olvasást kívánunk!

A közelgő ünnepekre tekintettel kívánunk minden kedves olvasónknak áldott karácsonyt és egészségesben, szerencsében gazdag új esztendőt!

Szerkesztőség

Christián László – Erdős Ákos

Vészharang és jubileum?

A rendészeti felsőoktatás kilátásai, a tisztjelöltek toborzásának és életpályára állításának nehézségei

**The perspectives of law enforcement higher education,
assessment and proposals**

Absztrakt

Immáron fél évszázados múltra tekint vissza az intézményesült rendészeti felsőoktatás hazánkban lévén a Rendőrtiszti Főiskola (továbbiakban: RTF) megalapítására 1971-ben a 39. számú törvényerejű rendelettel került sor, amelynek részletszabályait a 4/1971. (X. 19.) BM rendelet, illetve a 010/1971. BM parancs tartalmazta. 2012 óta a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán (továbbiakban: NKE RTK) folyik a rendészeti felsőoktatás. Jelen írás nem az említett kerek évforduló kapcsán készülő ünnepi hangvétellű visszatekintés az elmúlt 50 év fejlődéséről, sokkal inkább a jelenlegi helyzet alapos felmérése. A monopol helyzetéből adódóan kedvező felsőoktatási pozícióban lévő RTF, majd NKE RTK képzései kapcsán talán fordulóponthoz érkeztünk, amely okán a szerzők tényszerű, tárgyilagos, tudományos kutatásokkal is alátámasztott helyzetértékelést kívánnak adni a rendészeti felsőoktatás jelenéről, jövőbe mutató javaslatokkal.

Kulcsszavak: rendészeti felsőoktatás, tisztképzés, Rendőrtiszti Főiskola, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar

Abstract

Institutional higher education for law enforcement in our country has already a past of half-a-century, as the College for Police Officers (Hungarian abbreviation: RTF) was founded in 1971 by the Statutory Rule No. 39 of 1971, the detailed

regulations of that were specified in the Decree of the Ministry of Interior No. 4/1971 (X:19.), resp. in the Order of the Ministry of Interior No. 010/1971. Since 2012, the University of Public Service, Faculty of Law Enforcement (hereinafter: UPS FLE) has been providing higher education in for law enforcement. The primary aim of this study is not to the presentation of the events and changes in the last fifty years, but a detailed assessment of the current situation. Authors present a factual, objective situation assessment supported by scientific research on the current of law enforcement higher education, with proposals for the future.

Keywords: higher education of law enforcement, officer training, Police College, University of Public Service, Faculty of Law Enforcement

A magyar rendészeti felsőoktatás

A hazai rendészeti felsőoktatás mintegy fél évszázados történetének (Tóth, 2016) meghatározó állomásaként tekinthetünk a tisztjelölti jogállás 2016. július 1-jei bevezetésére. A tisztjelölti jogállás sajátos átmenetet képez az addig alkalmazott hallgatói és a hivatásos szolgálati jogviszony között (Szabó, 2018a). A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (továbbiakban: Hszt.) 284–289. §-hoz fűzött miniszteri indokolás szerint: „*A tisztjelölti jogviszony új jogintézmény, célja, hogy a hallgatók jogviszonyba helyezésével garanciákat nyújtson, és anyagilag is ösztönző módon támogassa őket.*” A tisztjelölti jogállás bevezetésének egyik meghatározó jogalkotói célkitűzése tehát a fiatalok rendvédelmi pálya iránti motivációjának kialakítása és a jogviszonyba kerülők megtartása, anyagi elismerése volt. Ezen túl egy olyan újszerű státusz született, amely az általános egyetemi hallgatói jogviszonyhoz képest különleges jogokat és kötelezettségeket hordoz magában, ezáltal képez sajátos átmenetet a hallgatói és a hivatásos szolgálati jogviszony között (Erdős et al., 2019). A tisztjelölti jogállásban felsőfokú tanulmányaikat folytató fiatalok a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek (ehelyütt: rendőrség, Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, Nemzeti Adó- és Vámhivatal) személyzeti utánpótlása szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak (Kovács, 2012). Mindez kiegészül a büntetés-végrehajtási szervezet kettős jogállású hallgatóival, akik hivatásos állományúak lévén kívül esnek a tisztjelölti jogállás keretein, de fontos tiszt utánpótlását jelentik a rendvédelmi szervnek. A jövőbeni tervek szerint pedig a 2019-ben létrejött Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság is számol a tisztjelöltek utánpótlásként

való bevonásával (Hautzinger, 2019). Ezen hallgatói kör révén biztosítható egy olyan rendvédelmi értelmiség kibocsátása, amely a szükséges rendészeti szocializáció mellett magas fokú jogi és rendészeti felkészültséggel kezdheti meg tisztí pályafutását az egyes rendvédelmi szerveknél.

Problémafelvetés

Az amerikai Rendőri Vezetők Kutatási Fórumának (Police Executive Research Forum) 2019-ben készült jelentése szerint: „*jelenleg a rendészeti hivatás munkaerőválsággal kényszerül szembenézni*” (Police Executive Research Forum, 2019, 7).¹ Az említett kutatási fórum beszámolója – a munkaerőválság rendészeti olvasataként – rámutat arra, hogy egyre kevesebben döntenek a rendészeti hivatás mellett, ezzel együtt pedig egyre többen vannak azok, akik néhány év után elhagyják a pályát. A 21. század rendészeti szerveket érintő két legnagyobb kihívását tehát egyrészt a megfelelő utánpótlás biztosítása (toborzás), másrészt pedig a felvételt nyert személyek pályán tartása (megtartás) jelenti.

Az európai helyzet értékelése kapcsán az Európai Unió Statisztikai Hivatalának (Eurostat) adatait vizsgálva azt láthatjuk, hogy az Európai Közösség 27 tagállamában 1999 és 2018 között a rendőri szervek állományának létszáma érdemben semmit nem változott, stagnál (URL 1). Mindezzel együtt viszont az unió lakossága az elmúlt közel hat évtizedben 106 millió fővel, 26%-kal gyarapodott (URL 2). A hazai rendészeti szerveket (elsősorban a rendőrséget) érintő humánpolitikai kihívásokról – úgymint létszámhiány, a pályakezdekők toborzásával, bevonásával és az elvándorlással kapcsolatos nehézségek – az elmúlt években készült rendészettudományi tanulmányok is említést tesznek (Bartos, 2009; Christián, 2018; Kiskopárdi, 2018; Nagy, 2016; Vári, 2016; Vári, 2018). Egyes kutatások szerint hazánkban a rendészeti szervek személyi állományának részleges elvándorlása prognosztizálható, ezzel egyidejűleg pedig az utánpótlást jelentő új generáció tagjai a rendészeti hivatás gyakorlására csak korlátozott mennyiségben toborozhatók (Kovács, 2019).

A tiszthelyettesi (végrehajtó) rendészeti utánpótlás legjelentősebb bázisát a rendőrség esetében a rendészeti szakközépiskolák jelentik (Kiss, 2005; Mogyoródi, 2009). A pénzügyőr (Szabó, 2015), a büntetés-végrehajtási (Lőrincz, 2011), illetve a tűzoltó (Urbán, 2019) tiszthelyettesi állomány tekintetében pedig a saját, iskolarendszeren kívül történő szakmai képzések nyomán biztosított

1 A munkaerőválság kifejezés Dychtwald és munkatársai 2006-os munkájukban a magánszektorra és a munkapiaci fenyegetésként jelenik meg (Dychtwald et al., 2006).

a szakemberek utánpótlása. A rendészeti szervek humán állományának másik jelentős utánpótlás bázisa – a tisztii állományát érintően – pedig a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán található (Kovács, 2012; Magasvári & Szabó, 2019; Urbán, 2019). Az egyetem létrehozásáról rendelkező törvény miniszteri indokolásában a jogalkotó ezzel kapcsolatban kihangsúlyozza: „A közszolgálati életpályák megújításának programjában a Nemzeti Közszolgálati Egyetem létesítéséről szóló törvényjavaslat létrehozza a közigazgatás, a rendvédelem, a honvédelem és a nemzetvédelem személyi állományának utánpótlás-képzési bázisintézményét.”² Az utóbbi évek statisztikai eredményei ugyanakkor azt sugallják, hogy a toborzás és a megtartás kihívása ma már nemcsak a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek, hanem az utánpótlási bázist jelentő rendészeti felsőoktatást is elérte.

Az Oktatási Hivatal adatai szerint, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar tisztjelölt jogállást érintő, nappali munkarendű szakirányokra, a 2012. évihez képest, mintegy 73,2%-kal (!) csökkent a jelentkezések száma.³ Az intézmény képzéseit első helyen megjelölő fiatalok száma 2020-ra pedig kevesebb mint a felére esett vissza. A felsőoktatási jelentkezéseket illető csökkenő tendencia más képzési ágazatokban (például agrár, természettudomány képzési terület) is megfigyelhető (Iharosi, 2019), ugyanakkor a csökkenés mértéke ezeken a területeken koránt sem ennyire jelentős (1. számú ábra).

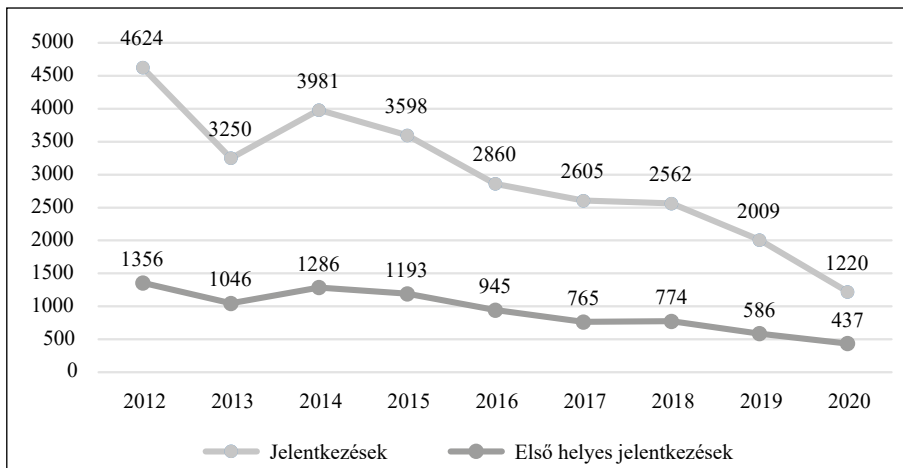
Miután az Oktatási Hivatal adatállománya tartalmazhat a vizsgálatunk szempontjából irreleváns – úgynevezett téves – jelentkezési rekordokat is, a helyzetkép minél inkább valóság-hű feltárása érdekében megvizsgáltuk az NKE RTK oktatási adatbázisát is. Ebből kiderül, hogy az alkalmassági vizsgálatra berendelték számát tekintve – vagyis, akik a jelentkezési feltételeknek mindenben meg is felelnek – a 2013-as és a 2020-as adatok összevetése alapján 64,4%-os csökkenés figyelhető meg (2. számú ábra).

A számadatok még inkább aggodalomra adhatnak okot, ha figyelembe vesszük, hogy a behívott személyek tekintélyes hányada az alkalmassági vizsgákon meg sem jelenik, illetve alkalmatlan minősítést szerez azokon (3. számú ábra).

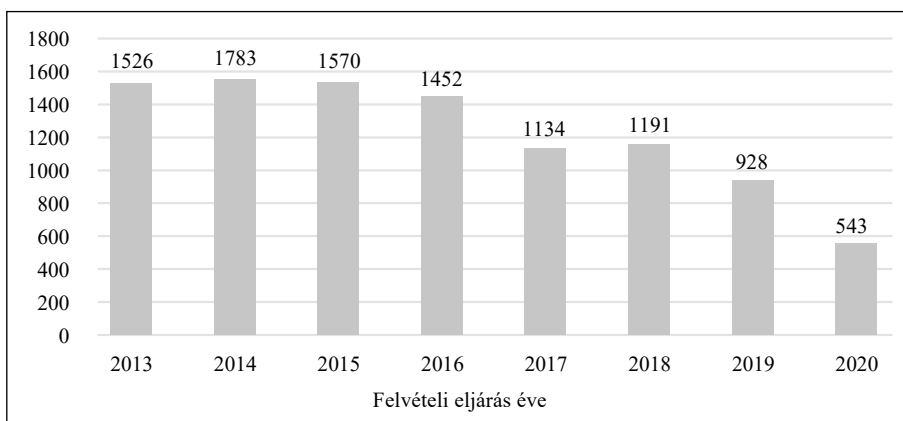
Ezeken a szakirányokon a jelentkezők számának csökkenésével egyidejűleg jelentős mértékben csökkent a felvételi ponthatárok átlaga, illetőleg alsó hatá-

2 A Nemzeti Közszolgálati Egyetem létesítéséről szóló T/2487. számú törvényjavaslatához fűzött általános indokolás.

3 A jelentkezések száma a jelentkezők tényleges számához képest magasabb, miután ez előbbi magában foglalja például a hibás jelentkezéseket is.

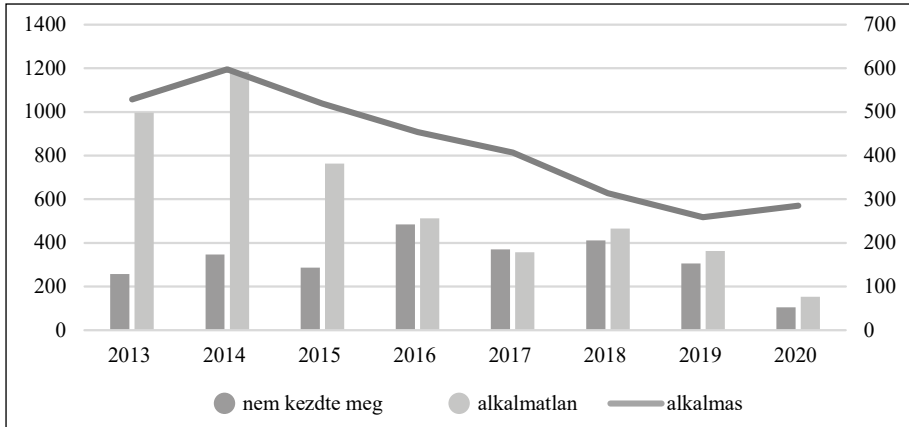

1. számú ábra: Az NKE RTK tisztjelölti jogviszonyban folytatható, nappali munkarendű képzéseire jelentkezők és a képzéseket első helyen megjelölők számának alakulása (2012–2020).
 Forrás: A szerzők saját szerkesztése az Oktatási Hivatal (felvi.hu) adatai alapján

2. számú ábra: Alkalmassági vizsgálatra behívott jelentkezők száma (2013–2020).
 Forrás: A szerzők saját szerkesztése az NKE RTK oktatási adatai alapján

ra is, amely kedvezőtlen folyamat, mert a képzések minőségbiztosítása szempontjából újabb kihívásokat generálhat a jövőben. Míg 2012-ben a legmagasabb felvételi ponthatár 416 (bűnügyi szakirány), a legalacsonyabb ponthatár pedig 375 (határrendészeti szakirány) volt, addig 2019-ben az egyes szakirányokon a ponthatárok maximuma 399 (bűnüldözési szakirány), a ponthatárok minimuma pedig 284 (vám- és pénzügyőri szakirány) ponton állt meg. A legfrissebb adatok szerint 2020-ban a legmagasabb ponthatár tekintetében pozitív elmozdulás

3. számú ábra: A felvételi eljárás végére alkalmas minősítést szerző jelentkezők számának alakulása, az alkalmassági vizsgálatot meg sem kezdők, illetve az alkalmatlan minősítést szerző személyekkel (2013–2020).

Forrás: A szerzők saját szerkesztése^{4 5 6}

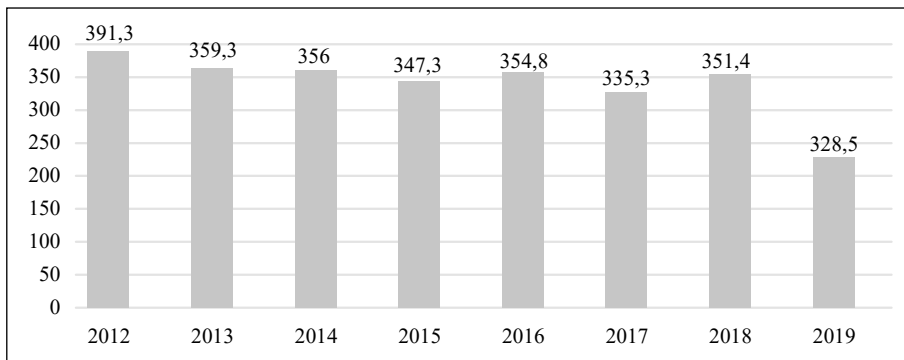
történt (434 pont, bűnüldözési szakirány), a legalacsonyabb ponthatár ugyanakkor 280 pontra esett (vám- és pénzügyőri szakirány). Amennyiben figyelembe vesszük az emelt szintű értettségiért járó pontokat is, akkor ez egyben azt jelenti, hogy erős kettes minősítésű érettségi bizonyítvánnyal be lehet kerülni az említett utóbbi képzésre. Ez pedig hatással van a felsőoktatási képzés további szakaszára is, hiszen gyengébb és kevésbé terhelhető hallgatókat kell ugyanarra a pályára felkészíteni. A különböző szakirányokra történő felvétel ponthatárainak összesített átlaga a 2012. évhez képest jelentősen és folyamatosan csökkent, nyolc év alatt több mint 60 ponttal. Az egyes szakirányok ponthatárainak összesített átlaga 2013 és 2018 között ugyanakkor viszonylagos stabilitást mutat (4. számú ábra).

A magyar rendészeti felsőoktatást is érintő másik humánpolitikai kihívást a megtartóerő gyengeségei jelentik, amely elsősorban a felvételt nyert, képzésüket

4 A 2020. évben a vírushelyzet miatt az utolsó év végi középiskolai testnevelés tantárgy jeles eredménye jelentette a fizikai alkalmassági vizsgálat alkalmas minősítését. Az egészségügyi és pszichológiai vizsgálat minősítése elektronikusan megküldött kérdőívek és leletek értékeléséből keletkezett. A pályamentációs beszélgetést egy motivációs levél értékelése váltotta ki.

5 A „nem kezdte meg” kategóriába tartoznak azok a jelentkezők, akik már az első alkalmassági vizsgálatukra sem jelentek meg.

6 Az „alkalmatlan” kategóriába tartoznak azok a jelentkezők, akik az első (fizikai) alkalmassági vizsgálaton alkalmatlan minősítést szereztek, illetve akik az ezt követő vizsgálatok valamelyikén már nem jelentek meg, vagy azokon alkalmatlan minősítést szereztek. Ezen szakirányok esetében ugyanis a képzés nem tisztjelölti jogviszony mellett zajlik, illetve azokra a teljes vizsgált időszak alatt nem került sor új hallgató felvételére.

4. számú ábra: A tisztjelölti jogviszonyban elvégezhető egyes képzési szakirányok felvételi ponthatárainak összesített átlaga (2012–2020)⁷.

Forrás: A szerzők saját szerkesztése az Oktatási Hivatal (felvi.hu) adatai alapján

épphogy megkezdő tisztjelöltek körében szembeűnő. Az elműt négy évben (2017–2020) a felvételt nyert tisztjelöltek közül több mint százán (n=107) léptek ki a rendészeti felsőoktatás intézményesített rendszeréből az első öt hétben. Az összlétszámot tekintve tehát ez időszakban csaknem egy teljes évfolyamnyi tisztjelölt hagyta el a pályát már a képzés legelején. Úgy tűnik, hogy jelen formájában a tisztjelölti jogállás intézménye egyfelől nem kellően vonzó a fiatalok számára, másfelől pedig a felvételt nyert hallgatók tekintetében minden évben prognosztizálható egy kimutatható számú lemorzsolódás is.

Módszertan

Tanulmányunkban a rendészeti felsőoktatás toborzásával és megtartásával kapcsolatos nehézségek hátterét kívánjuk alaposabban megvizsgálni. Az első kérdés vonatkozásában kvalitatív módszereket alkalmazunk, amely során a különböző szakirodalmi források, pályaorientációs és motivációs kutatások eredményei alapján megvizsgáljuk, hogy a fiatalok pályaválasztását milyen tényezők, igények befolyásolják, illetve ezeket mennyiben képes kielégíteni a rendészeti felsőoktatásban alkalmazott tisztjelölti jogállás jogosultsági- és követelményrendszere.

A megtartóerő gyengeségeinek háttere, illetve a korai pályaelhagyás lehetséges okainak megismerése céljából tartalomelemzés alá vontuk a 2019–2020. évek

7 Az adatokban nem szerepelnek: a bűnügyi hírszerző, bűnügyi felderítő, büntetés-végrehajtási, magánbiztonsági, migrációs szakirányok felvételi ponthatárai, továbbá azok, amelyekre nem történt felvétel.

során leszerelő tisztjelöltek beszámolóit. A leszerelő tisztjelöltek által készített beszámolók (jelentések) a civil szférában régóta alkalmazott, úgynevezett kilépő interjúkhoz képest (exit interview) eltérő formájú, de azonos célokat szolgáló mérőeszköz. A fluktuációs vizsgálatok egyik legfontosabb részét a kilépő interjúk elemzése képezi. „*A szóban elvégzett, de papír alapú kérdőíven vezetett interjúnak a célja, hogy a szervezet visszajelzést kapjon a távozást motiváló tényezőkről, melynek elemzése segítséget nyújt a maradó munkatársak megtartásában*” (Dajnoki & Kiss, 2015, 191.). A leszerelő tisztjelöltek által adott szóbeli, illetve írásbeli beszámolók (jelentések) szintén azt szolgálják, hogy megismerhetővé válhassanak a távozást motiváló tényezők, a kilépési interjúval ellentétben ugyanakkor ezek nem egy strukturált kérdőív mentén mérik a pályaelhagyás hátterét.

A vizsgálat során összesen 42 fő leszerelő beszámolóját elemeztük. Nemi megoszlásukat tekintve a vizsgált populáció több mint felét férfiak képezték (n=26), a nők száma 16 fő volt. A hivatásrendek szerinti megoszlásban 26 fő a rendőri, 9 fő a pénzügyőri, 7 fő pedig a katasztrófavédelmi szakirányok valamelyikéből távozott. A tisztjelöltek számos esetben több, egymástól tartalmilag jelentősen eltérő okot fogalmaztak meg a pályaelhagyás indokaként, a jelentésekben megjelölt, távozást motiváló tényezők és a leszerelők száma közötti eltérés ebből adódik. Vizsgálatunkat egy korábbi kutatás módszertanát követve végeztük el, ezáltal lehetőségünk volt a mostani eredményeket összevetni a korábbi kutatás megállapításaival. A hivatkozott vizsgálat során a 2017–2018. években összesen 65 pályaelhagyó tisztjelölt jelentésének tartalomelemzésére került sor. A mintában szereplő hallgatók közül 50 fő a rendőrség, 13 fő a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, további két fő pedig az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság állományába tartozott (Erdős, 2019).

A toborzást nehezítő és támogató tényezők

A toborzás elemi feltétele a kritikus mennyiségű, fogyatkozó humántőke, hiszen az új, fiatal generáció az egyetlen toborzási célcsoport. A hazai felsőoktatás teljes rendszerét tekintve általában elmondható, hogy a szűkülő utánpótlás a legtöbb intézmény számára kihívást jelent, amivel kapcsolatban elsődlegesen az elmúlt húsz év demográfiai folyamatait szokás hivatkozásként használni. A felsőoktatás szempontjából releváns társadalmi korcsoport létszáma ugyanis az elmúlt két évtizedben radikálisan csökkent, és a kutatási előrejelzések szerint e téren legjobb esetben is stagnálás várható (Polónyi, 2004; Expanzió, 2011) (1. számú táblázat).

Népesség korcsoportok szerint	2000	2005	2010	2015	2020	2030	2040	2050
14–17	511	503	476	398	408	417	387	352
18	141	128	129	108	100	105	100	89
18–21	605	510	509	463	398	421	410	363
22–25	707	581	518	516	454	427	428	388
26–29	564	692	561	527	518	420	437	417
30–34	678	746	855	695	662	551	553	549
35–39	622	681	746	855	697	650	539	558

1. számú táblázat: Magyarország felsőoktatás szempontjából releváns korcsoportjainak várható létszáma 2000–2050 (ezer fő).
Forrás: Polónyi, 2004, 8.

A rendelkezésünkre álló statisztikai adatok szerint a kedvezőtlen demográfiai változások a rendészeti felsőoktatás hallgatói utánpótlása szempontjából is érezhetővé váltak. Janza (2018) szerint a rendészeti felsőoktatás szempontjából „*az ország demográfiai helyzete még sokáig nem ad nekünk reményt nagyobb számú és fizikailag is teljesíteni képes fiatal jelentkezésére*” (Janza, 2018, 302). A fiatal generáció egészére jellemző populációcsökkenés mellett külön kihívást jelent, hogy a középiskolai pályaválasztás alkalmával egyre kevésbé népszerűek a rendészeti fókuszú oktatási intézmények. A rendészeti szervek tiszthelyetesi állománya mellett a rendészeti felsőoktatás utánpótlásának biztosítását is megnehezíti, hogy a rendészeti szakgimnáziumokba jelentkezők száma évről évre csökken, illetőleg, hogy jelentős részük nem jut túl az alkalmassági vizsgálatokon (Csóka & Szakács, 2018). A rendészeti tisztképzés utánpótlásának biztosítása érdekében így az NKE RTK részéről érdemes volna a rendészeti szakgimnáziumok mellett más – nem rendészetorientált – középiskolákkal is partnerkapcsolatokat kialakítani. Fontos eleme lehet a fiatalok toborzásának a social media (közösségi oldalak) felületeinek széleskörű használata is. A toborzás kapcsán nem hagyható figyelmen kívül, hogy a fiatalok pályaválasztását számos tényező befolyásolja, amelyeket a felsőoktatási intézményeknek szem előtt kell tartania, és lehetőség szerint reagálnia a felmerülő igényekre.

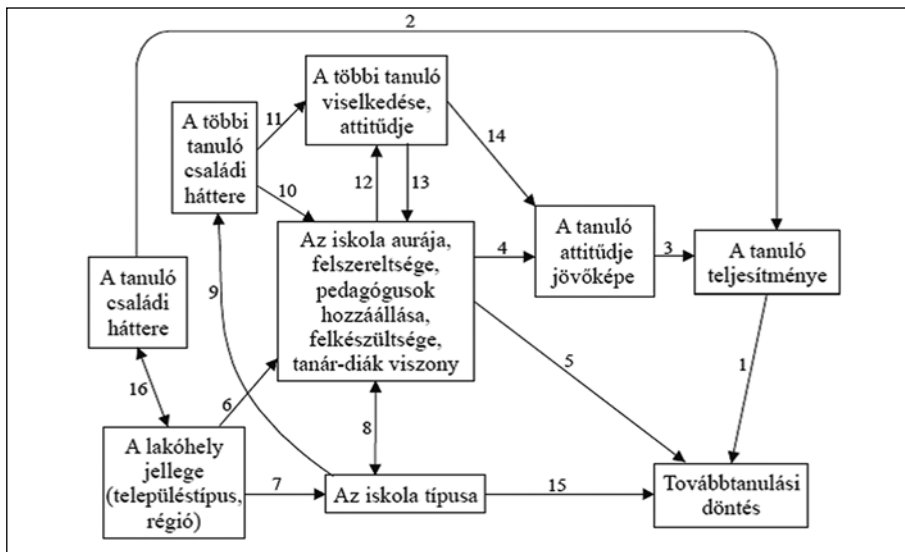
Lannert (2004) különböző elméleteket szintetizáló modellje szerint a továbbtanulási döntéseket alapvetően befolyásolja a tanuló iskolában elért eredménye, amely viszont szorosan összefügg a családi háttérrel, a család társadalmi tőkájével. A fiatalok teljesítményét közvetve a tanulással kapcsolatos attitűdjei, jövőorientáltsága is befolyásolja. Fontos szerepe van ezen kívül az iskola

típusának, aurájának, valamint a tanító pedagógusoknak, amelyek közvetve hatást gyakorolnak a tanuló teljesítményére. Ezzel együtt a pedagógiai munka közvetlenül hat a továbbtanulási elképzelésekre is. Az iskola típusa összefügg annak a településnek a jellemzőivel (erőforrásaival), ahol az adott intézmény működik, illetve ahonnan az iskola tanulói bejáznak. „*A beiskolázási politikán és lakóhely népességének jellemzőin át az iskola típusa és aurája az ott tanuló diákok családi hátterén, attitűdjén át hathat az egyes tanuló attitűdjeire, eredményeire és a továbbtanulási döntéseire*” – írja a szerző (Lannert, 2004, 64).

A pályaválasztást tehát olyan multidimenzionális háttértényezők befolyásolják, mint a közvetlen környezet (család, rokonok), tágabb környezet (az iskola, barátok, kortársak) jellemzői, a lakóhely és persze a pályaválasztó fiatal egyéni tulajdonságai. Nappali tagozatos rendőr szakirányon tanulmányaikat elkezdő tisztjelöltekkel készített kutatás alapján kirajzolódik, hogy a hallgatók (n=176) közel 90%-a nem rendelkezik a szakmában dolgozó felmenőkkel, tanulmányaikat (87%-ban) gimnáziumban végezték, és közel 40%-uk külső vidéki környéken vagy kis méretű községben vagy faluban, 25%-uk kisvárosban, a központtól távolabbi részen, 22%-uk pedig nagyvárosban nőtt fel (Baráth, 2020) (5. számú ábra).

A közvetlen környezet szerepe és az arra ható intézkedések

Tillery és munkatársainak (1968) korábbi vizsgálata rámutatott arra, hogy a magasabb és az alacsonyabb továbbtanulási szándékkal rendelkező fiatalok esetében egyaránt meghatározó szerepe van a közvetlen környezet befolyásoló hatásának. A különbség abban ragadható meg, hogy a határozottabb elképzelésekkel rendelkezők elsősorban szüleikkel, tanáraikkal tárgyalják meg a pályaválasztási kérdéseket, addig az utóbbi csoport tagjai inkább barátaik és kortársaik által befolyásoltak. A családi háttér önmagában is összetett háttértényező a pályaválasztás szempontjából. Annak ugyanis legalább három szintje van: pénzügyi, amelyben a család anyagi helyzete; emberi, amelyben a szülők iskolázottsága; és társadalmi, amiben pedig a szülők kapcsolatrendszere áll a fókuszban (Coleman, 1990). A családi befolyás pénzügyi dimenziójára hívja fel a figyelmet az a reprezentatív országos kutatás (n=1500) is, amely rámutatott arra, hogy a felnőtt lakosság – így a szülők – egy jelentős része a diploma kapcsán a „*drága, hitel, tartozás*” szavakra asszociál (Czakó, 2014). Két korábbi felmérés szerint a magyar fiatalok legalább felénél a kollégiumi férőhely biztosítása, illetve az ösztöndíjak (akár külföldön) kiemelt szereppel bír a felsőoktatási intézmény kiválasztásában (Rámháp, 2017). Megerősíti mindezt az

5. számú ábra: A továbbtanulásra ható tényezők modellje.
 Forrás: Lannert, 2004, 65.

a vizsgálati eredmény is, amely szerint a felvételiző diákok leginkább az adott intézmény által biztosított közösségi életről, szabadidős tevékenységekről, az egyetem szervezetről, a hallgatói önkormányzatról, valamint az ösztöndíjakról és hallgatói juttatásokról rendelkeznek a legtöbb információval (Tamándl, 2010); vagyis ezek érdeklik őket leginkább a felsőoktatási intézménnyel kapcsolatban.

Az ösztöndíj mértéke a hallgatók finansziális önállóságának megélése szempontjából is kiemelt jelentőségű. Egy korábbi nagymintás (n=4018) hazai kutatás eredményei rávilágítanak arra, hogy a felsőoktatásban tanuló magyar fiatalok pénzügyi forrásukat tekintve elsődlegesen a családjuk támogatásától, másodsorban saját jövedelmüktől, harmadrészt pedig az ösztöndíjaktól, hallgatói támogatásoktól függenek (Hámori, 2019). A hazai felsőoktatási szektor intézményei a fentieknek megfelelően igyekeznek kielégíteni a családok pénzügyi helyzetéből származó igényeket. Az NKE RTK képzéseinek természetéhez leginkább közel álló – általános hallgatói jogviszonyt létesítő – jogi képzések ösztöndíjainak tájékoztató jellegű mértékét a következő oldali 2. számú táblázat mutatja be.

Az adatokból kiderül, hogy más felsőoktatási intézmények által nyújtott rendszeres hallgatói juttatásokhoz viszonyítva a tisztjelölteket megillető ösztöndíj mértéke egyáltalán nem kiemelkedő, annak ellenére, hogy a rendészeti felsőoktatás

tisztjelöltjeit az általános egyetemi hallgatói jogviszonyhoz képest számos többletkötelezettség terheli. Másfelől a rendészeti felsőoktatás tisztjelöltjeinek saját kereseti lehetősége nagyon korlátozott, amiért részben a képzés szigorú rendje, a jelenléthez kötött oktatás, részben pedig a szolgálati, illetve jogállási törvények rendelkezései okolható, amely kizárja vagy korlátozza a tisztjelöltek számára a hallgatói tevékenységen kívüli (másodállás) kereső foglalkozás folytatását.

Intézmény ⁸	Tanulmányi ösztöndíj min. eredmény	Ösztöndíj mértéke (Ft/félév)	Szakmai, tudományos ösztöndíj (Ft/félév)	Közéleti ösztöndíj (Ft/félév)	Rendszeres szociális ösztöndíj (Ft/félév)	Hallgatói juttatások összesített átlaga (Ft/félév)
NKE RTK	3,51	125.450 - 231.600	–	–	–	178.525
DE ÁJK	20 kredit	45.000 - 135.000	50.000 - 150.000	40.000 - 120.000	58.700 - 119.000	358.850
ELTE ÁJK	3,4	29.000 - 175.000	17.500	50.000	110.500 - 552.500	501.000
KRE ÁJK	3,5	32.000	–	–	37.500	69.500
ME ÁJK	3,51	30.000 - 120.000	15.000 - 170.000	15.000 - 120.000	30.000 - 120.000	310.000
PTE ÁJK	3,93	40.000 - 90.000	–	–	30.000 - 170.000	165.000
SZTE ÁJK	–	53.500 - 178.250	5.000 - 50.000	–	40.000 - 70.000	198.375

2. számú táblázat: A 2020. tanév őszi félévében induló jogi képzésen, valamint az NKE RTK képzésén tanuló hallgatók részére adható rendszeres támogatások legfontosabb jogcímei és összegei.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése a felvi.hu adatai alapján

Ezzel együtt a szigorú képzési, jelenléti rend – kiváltképp évközben –, a kötelező nyári szakmai gyakorlat pedig év végén nehezíti a munkavállalást.

Az ösztöndíj – nem mellesleg – nemcsak a rendészeti pálya kiválasztására, hanem a már felvételt nyert tisztjelöltek eredményesebb és sikeresebb tanulmányi eredményeinek elérésére is képes motiválni. A felsőoktatási intézmények hallgatóinak tanulási attitűdjeit ugyanis nagyban befolyásolhatja a magasabb ösztöndíj elérhetőségének lehetősége (Nagy, 2015). Az NKE RTK hallgatói között

8 Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar (NKE RTK); Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar (DE ÁJK); Eötvös Lóránt Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (ELTE ÁJK); Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar (KRE ÁJK); Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar (ME ÁJK); Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (PTE ÁJK); Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (SZTE ÁJK).

végzett kvalitatív kutatás eredményei szerint a tisztjelöltek számára az ösztöndíj erőteljes szereppel bír a tanulási motivációban (Hegedűs, 2020). Feltehetően a fenti körülmények összességében vezettek arra, hogy az NKE RTK hallgatói körében végzett legutóbbi elégedettség-felmérés alkalmával a hallgatók a fejlődést, változtatást igénylő területek között külön kiemelték az ösztöndíj növelésének szükségességét (URL3). A családi befolyás pénzügyi dimenziójára tekintettel a rendészeti felsőoktatás tisztjelöltjei számára olyan további tanulást támogató eszközök kerültek bevezetésre, mint a természetben nyújtott oktatási eszköztámogatás (laptop, pendrive – kizárólag a Belügyminisztérium felügyelete alá tartozó szervek tisztjelöltjei esetében), valamint a félévenként folyósított tanszertámogatás (9.625.- forint/félév).

A hallgatókat terhelő felsőoktatási költségek legjelentősebb elemei között ugyanis a tandíj, az albérlet, az egyéb megélhetési költségek mellett a tankönyvekkel kapcsolatos ráfordítások nevesíthetők (Harsányi & Vincze, 2017). Egy korábbi kutatás eredményei szerint a vizsgált hazai felsőoktatási intézményekben (BCE, BME, DE, ÓE, PE, PTE, SZTE)⁹ „*az interneten szabadon elérhető oktatás során használt tankönyvek, jegyzetek aránya*” legfeljebb 20%-ban volt jellemző (Bánfi et al., 2014, 126.). Nem meglepő tehát, hogy a hazai felsőoktatási intézményekben az államilag támogatott hallgatók részére nyújtott egyéb támogatási formák között szerepel a tankönyv- és jegyzettámogatás, amely jellemzően egyösszegű és az adott intézmény belső szabályzata szerint folyósított (Fehérvári et al., 2016). A tankönyv- és jegyzettámogatás normatívái a rendszerváltás óta nem egyforma ütemben, de folyamatosan növekednek (Polónyi, 2013). A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény jelenleg hatályos rendelkezései szerint a civil hallgatói jogviszonyban állók részére biztosított tankönyv- és jegyzettámogatás, valamint a sport- és kulturális tevékenység normatívája 14.566.- forint/év. Ehhez viszonyítva a tisztjelölteket megillető, félévi bontásban folyósított tanszertámogatás összege – 19.250.- forint/év – szintén nem kiemelkedő.

A pályaválasztást befolyásoló családi háttér másik területe, a szülők iskolázottsága (emberi dimenzió), szintén meghatározó lehet. Magyarországon sokáig a gyerekek által elérendő iskolázottsági szintet a legtöbb esetben a szülők elvárásai határozták meg. S habár a rendszerváltozást követően már az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők körében is fontossá vált a gyermekeik továbbtanulásának támogatása, a magasabb végzettségűek körében még ezt követően is

9 Budapesti Corvinus Egyetem (BCE); Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME); Debreceni Egyetem (DE); Óbudai Egyetem (ÓE); Pannon Egyetem (PE); Pécsi Tudományegyetem (PTE); Szegedi Tudományegyetem (SZTE).

jellemzően nagyobb volt azoknak az aránya, akik továbbtanulásra ösztönözték gyermekeiket (Andor & Liskó, 1999). Egy tavalyi vizsgálat szerint a szülők számára általánosságban az a meghatározó szempont, hogy a gyermek a saját képességeihez illő, az érdeklődésének megfelelő, illetve olyan iskolát válasszon, ahol felsőfokú végzettséget szerezhet. A szülők iskolai végzettsége szerint vizsgálva az eredményeket ugyanakkor továbbra is az látszik, hogy a felsőfokú végzettség megszerzése elsősorban a diplomás szülők számára fontos (Kenderfi, 2019). A korábban idézett, Baráth (2020) által végzett hallgatói vizsgálatból kiderült, hogy a válaszadók édesapáinak 25%-a felsőfokú, 70%-a pedig középfokú végzettséggel rendelkezik. Az édesanyák iskolai végzettsége tekintetében pedig fele-fele arányban rendelkeznek közép-, illetve felsőfokú végzettséggel.

A rendészeti felsőoktatás hallgatói között végzett vizsgálat rámutat arra, hogy a jelentkezéskor – más, civil képzést folytató intézményekbe jelentkező fiatalokhoz hasonlóan – fontos motiváló tényezőként jelennek meg a szülők, rokonok (Erdős, 2018). A toborzás alkalmával tehát – nem elvonva a fiatalok döntési felelősségét – célszerű megszólítani a szülőket is. Miután a szülők iskoláztatási elképzelései elsősorban a saját iskolázottságukkal és az életben való boldogulásra vonatkozó élettapasztalataikkal vannak összefüggésben (Andor & Liskó, 1999), ezért a szülők számára kézzelfoghatóvá kell tenni azokat az eszközöket, amelyekkel a tisztjelöltek számára biztosítható a pénzügyi önállóság (például megfelelő mértékű ösztöndíj, versenyképes fizetés a későbbiekben), másrészt igazolni kell a felsőfokú végzettséggel járó előnyöket.

A tágabb környezet szerepe és az ezt befolyásoló intézkedések

A vizsgálati eredmények szerint a továbbtanulás előtt álló fiatalok számára a legfőbb információszerzési források között a közvetlen környezet (például szülő, rokon, barát), a különféle információs eszközök (például internet, médiumok, kiadványok) mellett az iskola (például pályaorientációs óra, iskolalátogatás, nyílt nap, osztályfőnök) szerepel (Suhajda, 2017). A pályára állítás és a pályakorrekció alkalmával az iskolára és a pedagógusokra kulcsfontosságú szerep hárul (Borbély-Pecze & Suhajda, 2017). Ugyan a pedagógusok ezzel sokszor nincsenek tisztában, mégis jelentős hatást gyakorolnak a tanuló viselkedésére és eredményeire (Tauber, 1998). Ez részben abból ered, hogy a tanári munka minősége – a tanítási folyamaton keresztül – befolyással bír a diákok teljesítményére, így közvetve a későbbi pályaválasztásra is (Sági & Ercsei, 2012). A tanár személye ugyanakkor a teljesítményen túl is hatást gyakorolhat a fiatal pályaorientációjára. Lannert (2004) szerint a középiskolások között a tanulási hajlandóság a lányok körében jellemzően magasabb, mint a fiúknál. A lányok tanulási iránti elkötele-

zottsága – feltehetően a jellemzőbb normakövetés miatt – tehát magasabb, viszont a fiúk esetében az iskola és a pedagógus szerepe a továbbtanulást illetően meghatározóbb, amit részben a tanár neme is befolyásolhat. A rendészeti képzésben résztvevők között a férfiak (68% férfi, 32% nő) mégis magasabb arányban nyernek felvételt (Baráth, 2020). A fentiekén túl, a tágabb környezetben élő barátok, kortárscsoport jelentőségét pedig azok a megállapítások erősítik, miszerint a továbbtanulás előtt álló diákok leginkább ismerősök útján, internetről és a baráti körből tájékozódnak a felsőoktatási intézményekről (Tamándl, 2010; Varga, 2014). Mindezekből számos fontos következtetést vonhatunk le:

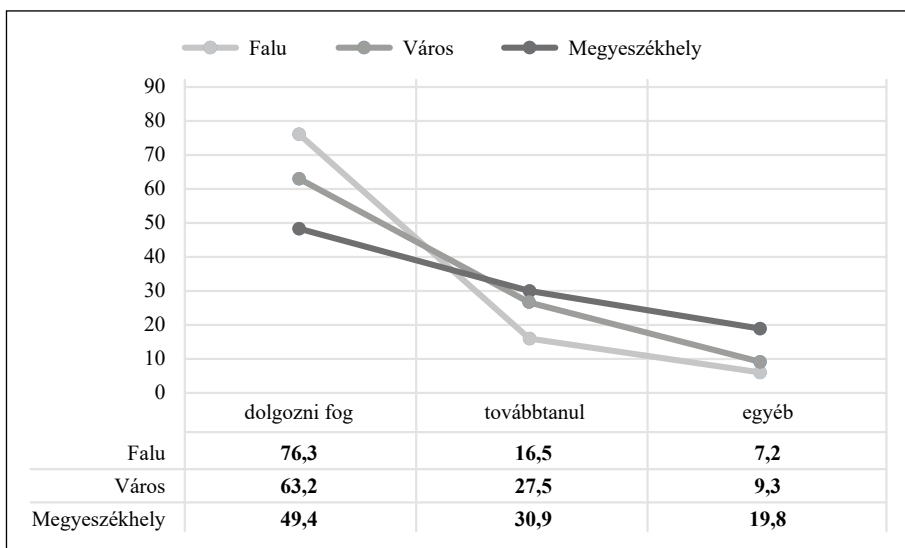
- a toborzás alkalmával a rendészeti felsőoktatás intézményének kiemelten kell kezelni a webes tájékoztatási felületeket;
- a szülők és a jövőbeni pályázók mellett kiemelt figyelmet szükséges fordítani a középiskolai pedagógusok tájékoztatására, a rendészeti képzéssel kapcsolatos naprakész felkészítésükre;
- törekedni kell arra, hogy a felvételt nyert és már a képzésben lévő hallgatók elégedettek legyenek a képzéssel, a képzési körülményekkel, hogy pozitív visszacsatolást adjanak a jövőben pályázni kívánó ismerőseiknek;
- érdemes a pályaválasztási tanácsadó szakemberekkel is felvenni a kapcsolatot.

A lakóhely szerepe és az arra ható intézkedések

Igazolt, hogy a pályaválasztók lakóhelyének településtípusa befolyásolja a továbbtanulási célokat (Andor & Liskó, 1999). A pályaválasztási különbségek ugyanígy megjelennek akkor is, ha nem településtípusokat, hanem az ország egyes régióit vizsgáljuk (Nagy, 1997).

Az elmúlt évek kutatási eredményei alapján nyilvánvaló, hogy a felsőoktatási továbbtanulásra – alapképzés, felsőoktatási szakképzés – való felvétel esélye különbözik a felvettek állandó lakóhelyének kistérségi hovatartozásától függően. Az ezredfordulót követően jelentős esélykülönbségeket tapasztalhatunk, s különösen a leghátrányosabb helyzetű kistérségek tanulóinak esélye csökkent az alapképzésben (Berács et al., 2015). Számos hazai kutatásban igazolták, hogy a lakóhely és a továbbtanulási szándék között szoros összefüggés húzódik (Liskó, 2003; Liskó, 2004; Lengyel & Török, 2012). Ez utóbbiak eredményeiből tudjuk, hogy sok fiatal inkább a lakóhelyéhez közeli felsőoktatási intézményt választ (Lengyel & Török, 2012). A lakóhely településtípusa és a pályaválasztás közötti korrelációt kiválóan szemlélteti Szentés (2016) kutatási eredménye, amely szerint a falusi diákokhoz képest a megyeszékhelyen lakók közül csaknem kétszer annyian tervezik a továbbtanulást.

Részben a lakóhely jellegéből származó hátrányok ellensúlyozásával, részben a családok pénzügyi helyzetének támogatásával képes befolyásolni a fiatalok pályaválasztását az ingyenes kollégiumi helyek biztosítása is.

6. számú ábra: Szakközépiskolások továbbtanulási szándéka településtípus szerint.
Forrás: Szentes, 2016, 104.

A pályorientációval és a továbbtanulási motiváció összetevőivel kapcsolatos vizsgálatok eredményei alapján kimutatható ugyanis, hogy a fiatalokat a felsőoktatási intézmény kiválasztásánál befolyásolja a kollégiumi elhelyezés lehetősége (Malatyinszki, 2019). „Magyarországon a kollégiumi helyek nem megfelelő mértékű kínálata és a mobilitási hajlandóság alacsony mértéke jobban kiszolgáltatottá teszi a fiatalokat a környező kínálatnak. A képzettebb családokból származó gyerekek könnyebben választanak lakóhelyüktől távol eső intézményeket, míg az alacsonyabban képzett családok gyermekeinek iskolaválasztásában az intézmény közelsége inkább meghatározó” (Lannert, 2004, 129–130).

Egy, az ország több neves egyetemén (BME, DE, PE, SE, SZE)¹⁰ végzett vizsgálat szerint a hallgatóknak alig 20%-a lakik az egyetemek vonzáskörzetében. A kutatásban megkérdezett hallgatók legnagyobb része albérletben (38,2%) és kollégiumban (34,2%) lakik. Továbbá a hallgatóknak mindössze 2,7%-a rendelkezik saját lakással (Pfau, 2017). Egyes számítások szerint Budapesten több

10 Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME); Debreceni Egyetem (DE); Pannon Egyetem (PE); Semmelweis Egyetem (SE); Szent István Egyetem (SZE).

tízezer olyan diák tanul, akinek lakóhelye Pest megyén kívül található, így valamilyen lakhatást kell találnia. Következésképp a budapesti intézmények kollégiumai telítettek, a diákok számára elérhető albérletárak pedig magasak. A rendészeti felsőoktatásban megjelenő hallgatók jelentős része is a fővárostól távol eső településekről érkezik. Az NKE fejlesztési programjában ezért kiemelt szerepe volt a húszezer négyzetméteren elterülő oktatási és kollégiumi komplexum létrehozásának, amelyben mintegy hatszáz hallgatói férőhely került kialakításra (Boda, 2018). A toborzást illetően nem elhanyagolható jelentőségű hívószó az a törvényi rendelkezés, miszerint az első évben minden tisztjelölt számára kötelező és ennek megfelelően alanyi jogon biztosított a térítésmentes kollégiumi elhelyezés (Kovács, 2016; Szabó, 2018b). A harmadik szemeszertől azonban – a szakasz- és rajparancsnokokat kivéve – a kollégiumi elhelyezés önköltségessé válik. A kollégiumi díj – az NKE által meghatározott árszabás szerint – jelenleg 22.000.- forint/hó, amely az átlagosan realizált ösztöndíjak (38.650.- forint/hó) jelentős részét elvonja. Az említettekén kívül költségmentes kollégiumi elhelyezést az egyetem kizárólag szociális alapon, illetőleg bizonyos szervezeti tagsághoz kötve (például szakkollégium, hallgatói önkormányzat) biztosít. A HTJSZ 74. § (4) bekezdésnek megfelelően „*a kollégiumi díj befizetésének kötelezettsége alól szociális helyzete miatt mentesülhet az a hallgató, aki hátrányos helyzetű, aki árva, aki családfenntartó, vagy akinek gyámsága nagykorúsága miatt szűnt meg. A kollégiumi munkát végző hallgató számára a kollégiumi díjból kedvezmény, mentesség biztosítható*”.

A kollégiumi elhelyezést igénylő hallgatók teljes létszámához viszonyítva ugyanakkor az egyetemi szabályzók szerint térítésmentes elhelyezésben részesülő személyek aránya alig néhány százalék.

Félév	Kollégiumi elhelyezést igénylő tisztjelöltek száma ¹¹	Térítésmentes kollégiumi elhelyezésben részesülő hallgatók száma	Térítésmentes kollégiumi elhelyezésben részesülő hallgatók aránya
2018/19. I	215	6	3%
2018/19. II	215	9	4%
2019/20. I	171	4	2%
2019/20. II	171	6	4%

3. számú táblázat: A kollégiumi elhelyezést igénylő, illetve térítésmentes elhelyezésben részesülő hallgatók száma és egymáshoz való arányuk (2018–2020).

Forrás: Nemzeti Közszerződési Egyetem

¹¹ A létszámadatok nem tartalmazzák a kötelező kollégiumi elhelyezésben részesülő tisztjelölteket (első évfolyam), továbbá azokat, akik szolgálati feladatukból fakadóan alanyi jogon jogosultak térítésmentes elhelyezésre (szakaszparancsnokok, rajparancsnokok).

A kollégiumi férőhelyek korlátozott számára, valamint a budapesti átlagos al-bérletárakra való tekintettel a tanulmányi ösztöndíj mértékének megemelésén túl mindenképp szükséges volna, hogy a tisztjelöltek számára a szervek – általános jelleggel vagy szociális helyzet alapján differenciálva – megteremtsék az első két szemeszter után is a díjmentesen igénybe vehető kollégiumi elhelyezés vagy más lakhatási támogatási forma igénybevételeének lehetőségét.

A fiatal egyéni tulajdonságainak szerepe és az arra ható intézkedések

Mind a pályaválasztás előtt álló fiatalok (Szentes, 2016), mind pedig szüleik (Kenderfi, 2019) kapcsán elmondható, hogy a felsőfokú intézmény megjelölésénél két szempont elsődlegességet élvez: 1) az oktatási intézmény által gondozott képzés illeszkedjen a gyerek képességeihez; 2) a kiszemelt képzési terület felkeltse a pályaválasztó érdeklődését. Egy korábbi hazai vizsgálat alkalmával ugyanakkor Kapor (1979) arra hívja fel a figyelmet, hogy a középiskolások tekintélyes hányadánál a kitűzött továbbtanulási tervek nem reálisak, ugyanis a fiatalok nem veszik kellő alaposítással figyelembe sem a saját képességeiket, adottságaikat és felkészültségüket, sem pedig az egyetemek követelményeit. A pályaválasztást leginkább befolyásoló individuális jellemzők közül kiemelendő (Suhajda, 2017):

- önismeret, azaz saját céljaink, vágyaink, képességeink, adottságaink és korlátaink ismerete;
- érdeklődés, amely – pedagógiai értelemben – a motiváció konkrét formája, vagyis olyan irányultság, amelyet az egyén értékrendszere határoz meg;
- képesség, ami a személyiségnek olyan viszonylagosan állandó sajátosságai, amelyek az egyes területeken a sikeres tevékenység előfeltételei;
- értékek, vagyis az egyén számára a környezetében fontos entitások kiválasztása.

Az egyén tulajdonságainak figyelembe vételével a toborzás során mind a rendészeti szerveknek, mind pedig a felsőoktatási intézménynek kiemelt feladatai vannak. A kutatások szerint a felsőoktatásba történő belépést legtöbbször egzisztenciális (magasabb fizetéssel, diplomásként könnyebb állást találni), valamint presztízs (a diplomásokat jobban megbecsüli a társadalom) szempontok motiválják (Kispálné & Vincze, 2009). Az 1996 és 2010 között született, úgynevezett Z generáció tagjai körében végzett felmérések úgy találták, hogy a legfontosabb pályamotivációs szempont a későbbi anyagi függetlenség, a jövőbeni célok könnyebb megvalósíthatósága, egyszerűbb munkahelytalálás és

a biztos egzisztencia megteremtése (Juhász, 2017). A rendőr tiszthelyettesi pályát választó fiatalok pályaválasztási motivációit vizsgálva Oláh (2016) arra a következtetésre jutott, hogy legfőképp a szakma presztízse (a rendészeti szerv és a rendőri munkakör pozitív társadalmi megítélése) és a pálya iránti érdeklődés az („*vagány szakmának tartom*”, „*gyermekkoromban elhatároztam, hogy rendőr leszek*”), ami a rendészeti hivatás felé vezeti az újoncokat. Ezzel együtt viszont érdemi akadályt jelenthet, hogy a Z generáció tagjai nem hisznek a hierarchiában (Csóka & Szakács, 2018).

A rendészeti szervek részéről tehát elvárható, hogy a hatékony toborzás érdekében egyfelől kiharcolják a hivatás gyakorlóinak anyagi és társadalmi megbecsültségét, másfelől – a lehetőségek korlátai között – igyekezzenek alkalmazkodni az új belépők által támasztott újszerű elvárásokhoz. A rendészeti felsőoktatás intézményének kiemelt felelőssége van abban, hogy a pályaválasztás előtt álló fiatalok megfelelő formában és kommunikációs csatornákon keresztül naprakész, lényegre törő információkhoz juthassanak az itt folyó képzésekről és a kimenetelt követően várható szervezeti elvárásokról. Megfelelő pályaismeret hiányában a fiataloktól nem várható realitásokon nyugvó döntés meghozatala. Szilágyi (2015) szerint: „*a pályaorientáció egyik legfontosabb, szinte tantárgy jellegű eleme a pályaismeret mind szélesebb körben való megismertetése. Nyilvánvaló, hogy a pályaismeret egy olyan egymásra épülő folyamat kell legyen, amely egyaránt támaszkodik az iskolai képzés különböző tartalmaira, illetve azokra a szocializációs hatásokra, amelyek a fiatalot a társadalom különböző szegmentumaiban, elsősorban a családban érik. A pályaismeret nemcsak a realitást tudatot kell erősítse, tehát olyan elemek tudatosítását, amelyek a pálya mindennapi gyakorlatában, ha úgy tetszik néha az árnyoldalon jellemzik az adott tevékenységet, hanem olyan érzelmi momentumokat is kell megjelenítsen, amely a pályához való kötődést, az elkötelezettséget, a hivatástudatot képes valamilyen módon fejleszteni*” (Szilágyi, 2015, 44.).

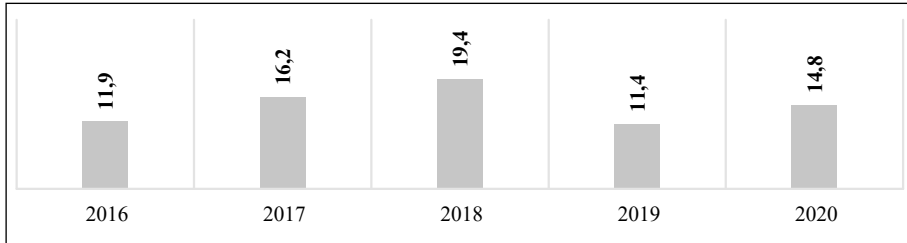
Szükség van továbbá arra, hogy a rendészeti felsőoktatás is reagáljon az új generáció megváltozott képzési igényeire. Egy, a különböző generációk tagjai között végzett felmérés szerint a fiatalabbak nyitottabbak a külföldi oktatással kapcsolatban, sokkal valószínűbbnek tartják (Z generáció tagjai: 75,9%), hogy külföldön is tanuljanak, illetve ott is szerezzenek diplomát, ami jórészt a nyitottságukkal magyarázható (Bernschütz et al., 2016). Az egyetem nemzetköziesítése, a használható idegennyelv-tudás fejlesztése, a rendészeti hivatásban hasznosítható külföldi jó gyakorlatok megtapasztalása mellett tehát a hallgatói igények kielégítése érdekében is szükség van arra, hogy minél több tisztjelölt számára biztosított legyen a mobilitás lehetősége. A külföldi képzésben részt vevő hallgatók tapasztalata, tudása mind a rendészeti felsőoktatás, mind pedig

az egyes rendvédelmi feladatokat ellátó szervek szempontjából előnyös. Czákó és Koltói vizsgálatukban ugyanakkor megállapították, hogy a felsőoktatásban résztvevő hallgatók külföldi tanulmányi terveit nagyban befolyásolja szüleik, családjuk anyagi helyzete (Czákó & Koltói, 2012). Fontos szempont tehát, hogy a tisztjelöltek számára biztosított legyen a lehetőség, anyagi és erkölcsi támogatás a külföldi tanulmányokat illetően, úgy az egyetem, mint a rendészeti szervek részéről. Erre tekintettel megfontolandó annak a lehetősége, hogy az arra érdemes hallgatók külföldi egyetemi tanulmányait (Erasmus, Erasmus+, Tempus stb.) a rendvédelmi szervek is támogassák egyszeri anyagi hozzájárulással. Illetve biztosítsák a szervek annak a lehetőségét, hogy az újonnan végzett hallgatók szolgálatba lépésük első félévében külföldön folytathassanak tanulmányokat (a NAV gyakorlatában erre már találunk példát).

A tisztjelöltek megtartásával kapcsolatos nehézségek és lehetőségek

A rendészeti felsőoktatást (is) érintő másik humánpolitikai kihívást a tisztjelöltek megtartása jelenti, amely ehelyütt elsősorban az újonnan felszerelő tisztjelölti állományt érinti. Az NKE RTK szakirányaira felvételt nyert tisztjelöltek a jelenleg hatályos jogszabályok szerint az első félév során úgynevezett rendészeti alapfelkészítésen (más néven: alapkiképzés) vesznek részt, amelynek első öt hetében *„szigorúan szabályozott, zárt rendben zajlik a képzés, azzal, hogy az állomány az első hétvégét is köteles az intézményben tölteni. Az alapkiképzés során a tisztjelöltek megismerkednek a rendészeti hivatás legfontosabb jellegzetességeivel, mint az egyenruha, a szigorú hierarchikus rend, a parancsuralmi rendszer, vagy az alaki és szervezeti szabályok előírásai”* (Erdős et al., 2019). Az elmúlt évek tapasztalatai szerint a felvételt nyert fiataloknak egy jól kimutatható hányada hagyja el a választott pályát még a képzés első öt hetének lezárulta előtt (7. számú ábra).

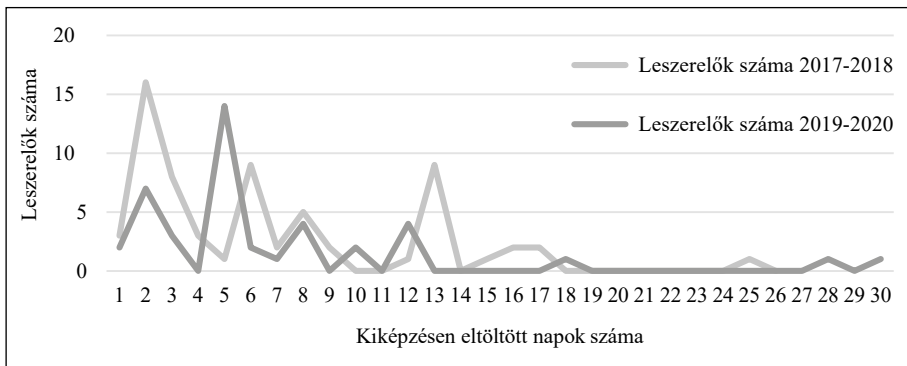
A 2017–2018. közötti időszakban végrehajtott alapkiképzések során összesen 65 fő tisztjelölt távozott, akik átlagosan 6,7 napot töltöttek el a kiképzésen (Erdős, 2019). A 2019. és a 2020. év kiképzésein összesen 42 fő döntött a korai pályaelhagyás mellett. Az első vizsgált időszakhoz képest tehát mintegy 35,3%-kal kevesebben szereltek le a képzés első öt hetében. A kiképzésen átlagosan eltöltött napok számát tekintve ugyanakkor nincs szignifikáns különbség. A 2017–2018 közötti időszakban a leszerelők átlagosan 6,7 napot töltöttek el a képzés intenzív szakaszában, ami 2019 és 2020 között 6,9 nap volt.

7. számú ábra: A rendészeti alapfelkészítés intenzív szakaszában (alapkiképzés) leszerelő tisztjelöltek aránya a bevonulók számához viszonyítva %-ban (2016–2020).

Forrás: A szerzők saját szerkesztése az NKE RTK adatai alapján

Szintén nincs különbség a két időszak között abban, hogy a legtöbben továbbra is a kiképzés első hetében, illetve akkor döntenek a pályaelhagyás mellett, miután legelőször hazamehetnek.

8. számú ábra: Leszerelők száma a kiképzésen eltöltött napok alapján (fő).

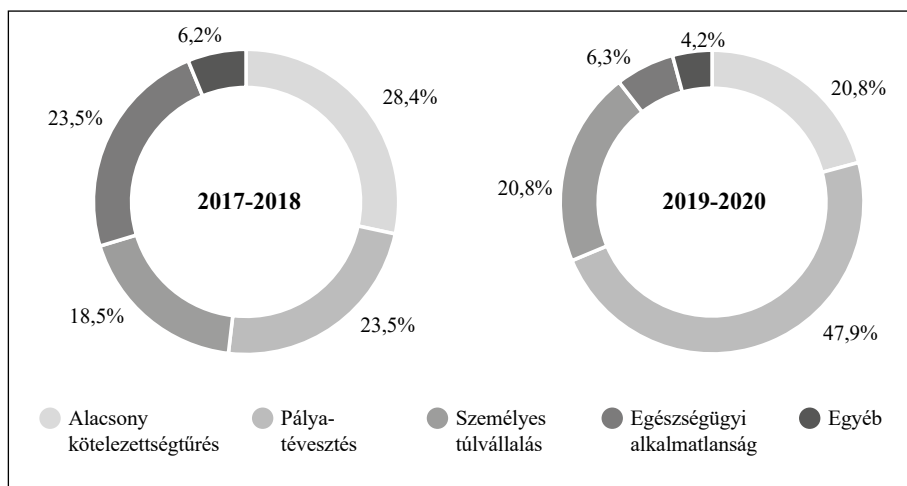
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

A korai pályaelhagyás pontos okainak vizsgálatára a már hivatkozott kutatásban (Erdős, 2019) is alkalmazott kvalitatív elemzési módszert választottunk. A távozást motiváló tényezőket (leszerelési okokat) mind a két vizsgált időszakban tartalmilag öt különböző csoportba sorolhatjuk:

- 1.) alacsony kötelezettségtűrés, vagyis azok az indokok, amelyek a tisztjelölti jogállás vagy a rendészeti hivatás jellegzetességeiből fakadó kötelezettségek elutasításával állnak kapcsolatban;
- 2.) pályatévesztés, vagyis azok az indokok, amelyek a tisztjelölt pályaválasztással kapcsolatos átgondolatlan vagy más által (például szülő) jelentősen befolyásolt, illetve téves elképzeléseken alapuló döntéséből származnak;
- 3.) személyes túlvállalás, azok az indokok tartoznak e csoportba, amelyekben

- a tisztjelölt saját fizikai, illetve pszichés teherbírását vagy tanulási képességeinek megfelelő potenciálját vonja kétségbe;
- 4.) egészségügyi alkalmatlanság, vagyis amikor a tisztjelöltet valamilyen korábbi sérülés tüneteinek kiújulása vagy pedig a képzésen szerzett sérülés akadályozza a kiképzés befejezésében;
 - 5.) egyéb indok, e kategóriába tartozik minden olyan távozást motiváló tényező, amely az előbbieken nem került nevesítésre.

Az elemzett jelentésekből kiderül, hogy a két vizsgált időszakban hasonló indokok merültek fel, ugyanakkor az egyes távozást motiváló faktorok csoportjai között jelentős súlyponti különbségek vannak. A 2017–2018 között leszerelő 65 tisztjelölt közül a legtöbben az alacsony kötelezettségátvitel kategóriájába tartozó indokot jelölték meg leszerelésük okaként. De hasonlóan magas volt a pályatévesztés és az egészségügyi alkalmatlanság csoportjába tartozó indokok említése is. Ezzel szemben a 2019–2020. közötti időszakban tartott kiképzésekről távozóknak legtöbbször pályatévesztési, illetve a személyes túlvállalással összefüggő indikátorokat azonosítottak jelentésükben.

9. számú ábra: Pályaelhagyási okok csoportjai és megoszlásuk (%).
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

Pályatévesztés (n=24). A tavalyi és az idei évben szembeűnő a pályatévesztési okokat megjelölő hallgatók aránya. Ebben az időszakban a távozóknak többet említették, hogy inkább az egészségügy (mentőzés), a turizmus-vendéglátás vagy a civil szféra más területén képzelik el jövőjüket. Volt, aki családcentrikusabb munkát szeretett volna és volt olyan, aki tiszthelyettesként látta magát a jövő-

ben. Sokan egyszerűen azzal magyarázták döntésüket, hogy nem érzik magukénak ezt a hivatást, így pontosan nem is tudják mit szeretnének a jövőben csinálni, de bizonyára nem ezt. A legtöbb pályatévésztesztessel összefüggő indok (n=15) 2020-ban szerepelt a jelentésekben. Ebben az évben a jelentkezőknek a Covid19 humánfertőzés miatt bevezetett korlátozó intézkedések miatt nem kellett részt venniük a normál időszakban kötelező pszichikai, orvosi és fizikai alkalmassági vizsgálatokon, valamint a felvételi eljáráshoz kapcsolódó orientációs beszélgetésen. Az elmúlt évek számadatai azt mutatják, hogy az egyes alkalmassági vizsgálatokon a jelentkezők egy tekintélyes hányada meg sem jelenik, vagyis még a felvételi eljárás során meggondolja magát (Erdős, 2019). Részben talán ez is magyarázza, hogy 2020-ban a kiképzésről történő távozást a legtöbben pályatévésztesztési indokokkal támasztották alá. Ez évben ugyanis a jelentkezőknek – az egyébként egymást követő vizsgálatok hiányában – nem kellett megtapasztalniuk a rendészeti képzés vállalásával járó legelső nehézségeket, ezáltal a rendészeti felsőoktatásba történő bejutás folyamata nem is tért el érdemben más egyetemek felvételi eljárásától. A rendészeti felsőoktatást általában jellemző, kézzelfogható kihívásokkal (például fizikai igénybevétel, elhivatottság igénye) így első alkalommal csak a kiképzésen szembesülhettek a fiatalok.

Személyes túlvállalás (n=10). A 2019–2020. évi időszakban a leszerelések második leggyakoribb indikátorcsoportja a személyes túlvállalás volt. A tisztjelöltek e körben legtöbbször azzal magyarázták leszerelésüket, hogy nem tartják magukat kellően felkészültnek pszichésen és/vagy fizikailag erre a hivatásra, illetve képzésre. Volt, aki azzal indokolt, hogy a kiképzésen kapott információk alapján túlságosan nehéznek látja a választott szakirányt. A korábbi eredményekhez (Erdős, 2019) hasonlóan a 2019–2020. évek vonatkozásában is elmondható, hogy a nők körében a személyes túlvállalás leszerelési indokként gyakrabban megjelenik, mint a férfiaknál.

Alacsony kötelezettségtűrés (n=10). Az elmúlt két évben – csak úgy, mint korábban – kiemelt szerepe volt a leszerelésekben a hallgatóknak a tisztjelölti jogviszonyból, illetőleg a rendészeti hivatás jellegéből fakadó kötelezettségekkel szembeni tűrőképessége. Néhányuk a kiképzést átható parancsuralmi rendszert és szigorú szabályokat nem tudta elfogadni. Egy tisztjelölt úgy érezte, hogy az alapvetően katonai elveken nyugvó képzés módszerei sértik az emberi méltóságát. A 2019–2020 közötti időszakban az alacsony kötelezettségtűrés csoportjába tartozó indokok közül a legtöbbször ugyanakkor a tisztjelölti jogálláshoz kapcsolódó egyetlen konkrét kötelezettségvállalással nem tudtak azonosulni. Az e kategóriába tartozó indokokat megjelölő személyek 70%-a azzal magyarázta

távozását, hogy nem szeretne 12 évre elköteleződni a rendészeti hivatás mellett. A jelenlegi szabályok szerint ugyanis a tisztjelöltnek tanulmányi szerződése aláírásával vállalnia kell, hogy a hivatásos állományba vételét követően, legalább a képzési idő kétszeresének megfelelő időtartamban fog szolgálatot teljesíteni a vele ösztöndíjszerződést kötő rendészeti szervnél. Tekintve, hogy jelenleg a képzési idő négy év – ezt beleszámítva – a szerződő összesen 12 évre kötelezi el magát az egyenruhás hivatás mellett. Úgy tűnik, hogy sokak számára ez továbbra is elfogadhatatlan és ezért még a képzés kezdeti szakaszában távoznak. A pályaelhagyási okok csoportjait és megoszlásukat bemutató ábrán jól kivehető, hogy a korábbi években jóval többen hivatkoztak leszerelésük alkalmával olyan indokra, amely az alacsony kötelezettségtűrés kategóriájába sorolható. A két vizsgált időszakban az ilyen okból leszerelők száma között megfigyelhető jelentős különbség nagy valószínűséggel annak a tudatos pedagógiai módszertanváltásnak köszönhető, amely az alapfelkészítést végző kiképzők munkáját jelenleg is áthatja. A kiképzések alkalmával ugyanis a hivatásos állományú kiképzők és oktatók – meghatározott keretek között – igyekeznek szem előtt tartani a fiatal generáció tagjainak sajátos jellemzőit és igényeit.

Égészségügyi alkalmatlanság (n=3). Az előző évekhez képest az egészségügyi alkalmatlanság miatt távozó személyek aránya jelentősen csökkent a 2019-es és a 2020-as években. Ez részben szintén magyarázható a kiképzést érintő módszertani változásokkal. Az elmúlt két évben – különösen 2020-ban, amikor a jelentkezők nem estek át alkalmassági vizsgálatokon – a kiképzésért felelős szakemberek kiemelt figyelmet fordítottak a fokozatos fizikai terhelésre, ezáltal kisebbé vált a sérülések kockázata és kevésbé jelentkeztek a korábbi sérülések tünetei.

Egyéb (n=2). Az egyéb kategóriába tartoznak azok az indokok, amelyek az előző csoportok egyikébe sorolhatók, illetve amikor a leszerelő egyáltalán nem kívánta kifejteni távozásának okait. Az elmúlt két évben leszerelő tisztjelöltek közül – e kategóriában – az egyik azzal magyarázta távozását, hogy idő közben családjá külföldre költözik. A másik érintett pedig túlságosan elméletinek találta a képzést.

Következtetések

Tanulmányunkban a rendészeti felsőoktatást napjainkban érintő utánpótlásbiztosítási és megtartási kihívásokra szeretnénk volna rámutatni. Ténykérdés, hogy

a megfelelő mennyiségű és minőségi utánpótlás toborzása és a felvételt nyert tisztjelöltek megtartása stratégiai jelentőségű nemcsak a rendészeti felsőoktatás, hanem a rendészeti szervek számára is. Az egyik Magyarországon végzett, tisztjelölteket és rendészeti vezetőket egyaránt vizsgáló kvalitatív kutatás eredményei arra mutatnak rá, hogy a rendészeti felsőoktatásba érkező hallgatók bevonásával és megtartásával kapcsolatos kihívásokra reagáló „*lehetséges megoldások forrásai több irányból, területről erednek, amelyek egymással szoros kapcsolatban állnak. Ezek pedig a következők: egyéni dimenzió, intézményi dimenzió, valamint társadalompolitikai dimenzió*” (Erdős et al., 2020, 153.). Az egyes dimenziókhöz tartozó felelősöket és a rájuk háruló feladatokat, célokat táblázatban foglalják össze a szerzők.

Dimenziók	Felelősök	Feladatok, elérendő célok
Egyéni dimenzió	Z generáció tagjai	Tájékozottság, önmaga reális értékelése, autonómia iránti vágy korlátozása.
	Idősebb generáció tagjai	Elfogadás, nyitottság, változásra való hajlandóság.
Intézményi dimenzió	Közoktatási intézmény	A testnevelés hatékonyságának növelése, a közösségi szolgálat hatékonyságának növelése.
	Rendészeti felsőoktatás	Felvételi előkészítő, elfogadható szervezeti értékrend, hátrányos helyzetű fiatalok megkeresése, az alapkiképzés újragondolása, a civil szférában is versenyképes diploma biztosítása, fiatalokat vizsgáló kutatások támogatása.
	Rendészeti szerv	Stabil szervezet, mobilitás, átjárhatóság biztosítása a munkaterületek között, lakhatási támogatás, szervezeti brand (márka) kialakítása, közösségi tájékoztatás, láthatóság.
Társadalmi dimenzió	Politikai döntéshozók	Rendészeti életpálya, a tiszthelyettesi állomány megbecsülése, a sorkatonai szolgálat visszaállítása, kedvezményes nyugdíj, a rendészeti pálya társadalmi megbecsültségének helyreállítása.

4. számú táblázat: A rendészeti felsőoktatásba érkező hallgatók bevonásával és megtartásával kapcsolatos feladatok, felelősök.

Forrás: Erdős et al., 2020, 157.

A tanulmány szerzői az NKE RTK szerepével kapcsolatban a következő megállapításokat teszik: „*A rendészeti felsőoktatásért felelős intézmény cselekvési alternatívái között szerepelt a felvételi előkészítő szervezése, olyan szervezeti értékrend kialakítása, amely könnyebben akceptálható az új generáció tagjai számára is, valamint fontos volna, hogy az intézmény felkeresse a hátrányos helyzetű, szegregált területeken élő tehetséges fiatalokat. A résztvevők külön nevesítették még a rendészeti alapkiképzés intenzív szakaszának (alapkiképzés) újragondolását is. Ez utóbbi kapcsán merült fel, hogy az alapkiképzést a felvételi*

eljárás részévé kellene tenni, a kiképzés idején intenzív felügyelet biztosításával, amely elsősorban a nehézségekkel, bizonytalansággal küzdő személyekre fókuszál. A résztvevők álláspontja szerint érdemes volna a hallgató számára hangsúlyozni a kiképzés csapatépítő jellegét, valamint a fizikai megterheléssel járó feladatokat játékosabbá lehetne tenni. Nem utolsósorban a felsőfokú intézmény felelőssége inspirálni és támogatni azokat a kutatásokat, amelyek többek között a rendészeti utánpótlás képzését érintő nehézségek megoldását, illetve azok lehetőségeit keresik. Szorgalmaznia kellene továbbá olyan képzési rendszer kialakítását, amelynek elvégzésével a hallgatók a rendészeti és egyéb közigazgatási területeken túl a civil szféra valamely szegmensében is versenyképes diplomához jutnak” (Erdős et al., 2020, 155–156.).

A toborzással kapcsolatos következtetések, javaslatok

Minthogy a rendészeti szakgimnáziumokba jelentkezők száma évről évre csökken, és jelentős részük nem jut tovább az alkalmassági vizsgálatokon (Csóka & Szakács, 2018), a rendészeti tisztképzés utánpótlásának biztosítása érdekében az NKE RTK részéről érdemes volna a rendészeti szakgimnáziumok mellett más – nem rendészetspecifikált – középiskolákkal is partnerkapcsolatokat kialakítani. Az utóbbi évek tapasztalatai, valamint a korábbi kutatások eredményei azt sugallják, hogy a toborzás alkalmával mindenképp célszerű elérni a fiatalok szüleit is. A szülő ugyanis kiemelt szerepet játszik a pályaválasztási motiváció alakításában. Andor és Liskó (1999) vizsgálatával igazolta, hogy a szülőknek a gyermekük pályaválasztására vonatkozó meggyőződéseit az életben való boldogulásukra vonatkozó életpasztalatok és saját iskolázottságuk befolyásolja. Ezért a toborzás alkalmával elengedhetetlen, hogy a rendészeti felsőoktatás a szülők számára kézzelfoghatóvá tegye azokat a tárgyi és természetbeni formájú eszközöket, amelyekkel a tisztjelöltek számára biztosítható a pénzügyi önállóság, másrészt igazolni kell a felsőfokú végzettséggel járó előnyöket. Mindehhez elengedhetetlen a tanulmányi ösztöndíjak mértékének jelentős növelése, a kollégiumi férőhelyek rendelkezésre bocsátása, illetőleg a kedvezményes vagy térítésmentes kollégiumi elhelyezés pályázati lehetőségének megteremtése. A rendészeti felsőoktatás intézményének kiemelt felelőssége van abban, hogy a pályaválasztás előtt álló fiatalok megfelelő formában és kommunikációs csatornákon keresztül naprakész és lényegre törő információkhoz juthassanak az itt folyó képzésekről és a kimenetelt követően várható szervezeti elvárásokról. Miként a fiatalok számára elsősorban az internetes kommunikációs csatornák preferáltak, kiemelten kell kezelni a webes tájékoztatási felületeket. A szülők és a jövőbeni pályázók mellett kiemelt figyelmet szükséges fordítani a közép-

iskolai pedagógusok tájékoztatására, a rendészeti képzéssel kapcsolatos naprakész felkészítésükre. A felvételi kampány eredményességének fokozása érdekében indokolt volna bevonni a rendészeti szerveknél működő, toborzással megbízott szervezeti egységeket is. A rendészeti szervek toborzást végző helyi (megyei) szervezeti egységein keresztül elérhetővé válnának az adott térségi iskolában tanuló fiatalok (például pályaorientációs osztályfőnöki óra). Ehhez az NKE megfelelő háttér- és tájékoztatóanyagot, valamint módszertani felkészítést biztosíthatna. A különféle pályaorientációs programok megtartása az adott térség rendészeti- és általános középiskoláiban fontos információforrást jelentenek a leendő pályázók számára. Törekedni kell arra, hogy a felvételt nyert és már a képzésben lévő hallgatók elégedettek legyenek a képzéssel, a képzési körülményekkel, hogy pozitív visszacsatolást adjanak a jövőben pályázni kívánó ismerőseiknek. Érdemes volna a toborzás erősítésére fókuszálni a hátrányos helyzetű kistérségek tehetséges és elkötelezett tanulói körében. Mindezt segítheti a korábban már említett partneriskola-hálózat kiépítése, a rendészeti fakultációt biztosító középiskolák mellett más intézmények becsatornázása, valamint a folyamatos kapcsolattartás azokkal. Végezetül fontos, hogy a legintenzívebb toborzási tevékenységre a továbbtanulásról meghozott döntést közvetlenül megelőző időszakban kerüljön sor. Korábbi eredmények azt mutatják, hogy a magyar fiatalok jelentős része még a jelentkezést megelőző év decemberében is befolyásolható abban a kérdésben, hogy tanuljanak-e tovább vagy sem (Malatyinszki, 2019), és abban is, hogy pontosan melyik intézményt válasszák (Erdős, 2018). A toborzási stratégia kapcsán elsősorban az általános felvételi eljárásban részt vevő jelöltek szükséges megelőznie. Az elmúlt évek országos adataiból egyértelműen kitűnik, hogy a pótfelvételi jelentősége egyre inkább csökken. A felsőoktatásba felvettek 90%-a általános felvételi eljárás eredményeként jut be az intézményekbe (Polónyi, 2018). A felvételi kampány alkalmával tehát kiemelt jelentősége lehet a jelentkezést megelőző egy-két hónapnak, illetőleg az ekkor tartott tájékoztató, toborzó előadásoknak.

A megtartással kapcsolatos következtetések, javaslatok

A rendészeti felsőoktatásba felvételt nyert hallgatók meghatározott hányadának pályaelhagyása sajnos előre borítékolható, így az utánpótlásigények kialakításakor a megrendelő szerveknek erre figyelemmel kell lennie. Úgy a rendészeti felsőoktatásnak, mint az egyes rendészeti szerveknek tekintettel kell lennie – saját elvárásaik mellett – az újonnan belépő fiatal generáció sajátos tulajdonságaira és igényeire. A szervezeti elvárásokat a lehetőségekhez mérten ezek figyelembevételével szükséges kialakítani. Az elmúlt évek kutatási, valamint

a mostani vizsgálatunk eredményei is egyértelműen arra utalnak, hogy az ösztöndíjszerződésben szereplő, a képzési idő kétszeresének megfelelő időtartam (nyolc év) kikötése újragondolandó. Egyrészt, mert a tapasztalatok és mérések azt mutatják, hogy a fiatalok egy része csak a felvétel után szembesül a nyolc év szolgálati kötelezettséggel, és ez a felismerés aztán még a rendészeti felkészítés intenzív szakaszában leszereléshez vezet. Másfelől az is kimutatható, hogy az ösztöndíjszerződésben vállalt kötelezettség még a végzést követő pályaelhagyást sem képes megakadályozni. Egy vizsgálat szerint a rendészeti felsőoktatásban végzett hallgatók jellemzően még a szerződési kötelezettségvállalás ideje alatt – azaz nyolc éven belül – hagyták el a rendészeti pályát (Magasvári & Szabó, 2019). Javasolt volna az ösztöndíjszerződésben mindössze az alapképzés idejének megfelelő (négy év) mértékű szolgálatteljesítésre kötelezni a jelentkezőket.

Felhasznált irodalom

- Andor M. & Liskó I. (1999): *Iskolaválasztás és mobilitás. Iskolakultúra*. Soros Alapítvány
- Baráth N. E. (2020): A rendészeti modellek és rendőrhallgatók attitűdjeinek vizsgálata. *Ügyészek Lapja*, 27(1), 19–30.
- Bánfi L., Czibik Á., Demeter E., Hajdú M., Makó Á. & Várhalmi Z. (2014): *Felsőoktatási informatikai és hallgatói szolgáltatási területek felmérése*. Zárótanulmány. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet
- Bartos L. (2009): Gondolatok a rendészeti oktatásról. *Rendészeti Szemle*, 57(3), 3–15.
- Berács J., Derényi A., Kováts G., Polónyi I. & Temesi J. (2015): *Magyar Felsőoktatás 2014. Stratégiai helyzetértékelés*. Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja
- Bernschütz M., Dörnyei K. & Nováky E. (2016): A Z-generáció a jövőről – empirikus vizsgálat eredményei. In Tóth A. & S. Gubik A. (szerk.): *Magyarország 2025-ben és kitekintés 2050-re Tanulmánykötet Nováky Erzsébet 70. születésnapjára*. Arisztotelész Kiadó, 63–89.
- Boda J. (2018): A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar fejlesztésének tapasztalatai 2015–2018. *Belügyi Szemle*, 67(11), 15–29. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.11.2>
- Borbély-Pecze T. B. & Suhajda Cs. J. (2017): Pályaorientáció és tanárképzés. *Opus et Educatio*, 4(1), 62–75. <https://doi.org/10.3311/ope.166>
- Christián L. (2018): A helyi rendészeti együttműködés rendszere. *Iustum Aequum Salutare*, 14(1), 33–61.
- Coleman, J. S. (1990): *Foundations of Social Theory*. Belknap Press of Harvard University Press
- Czakó A. (2014): Egyetemkép és továbbtanulás. *Felsőoktatási Műhely*, 3, 29–40.
- Czakó A. & Koltói L. (2012): Hallgatói mobilitás. Milyen háttéren tervezik és valósítják meg az ELTE hallgatói és végzettei külföldi tanulmányaikat? *Felsőoktatási Műhely*, 3, 67–86.

- Csóka G. & Szakács G. (szerk.) (2018): *A közszolgálat emberierőforrás-gazdálkodási rendszerének fejlesztését szolgáló kutatások jelentései I. A rendészeti pályaaorientációs képzés tapasztalatai. A közigazgatási pályaaorientációs képzéssel kapcsolatos igényfelmérés eredményei.* Nemzeti Közszolgálati Egyetem
- Dajnoki K. & Kiss Á. A. (2015): Kilépési okok feltárása egy szolgáltató központban. *Taylor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat*, 6(3-4), 187–197.
- Dychtwald, K., Erickson, T. J. & Morison, R. (2006): *Workforce Crisis: How to Beat the Coming Shortage of Skills and Talent.* Harvard Business School Press
- Erdős Á. (2018): Alkalom vagy tervszerűség? A pénzügyőr tisztjelöltek pályára lépésének rövid vizsgálatáról. In Czene-Polgár V. & Zsámbokiné Ficskovszky Á. (szerk.): *Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment.* Tanulmánykötet. Magyar Rendészettudományi Társaság, Vám- és Pénzügyőri Tagozata, 115–130.
- Erdős Á. (2019): A rendészeti tisztválas első nehézségei – A gyermeki elképzelések találkozása a realitással. *Új Pedagógiai Szemle*, 69(1-2), 76–99.
- Erdős Á., Magasvári A., Molnár K., Pócsi A., Szabó A. & Vas A. (2020): NAV Café – A Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának utánpótlása, felkészítésük gyakorlati kérdései. *Magyar Rendészet*, 20(1), 149–177. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.10>
- Erdős Á., Magasvári A. & Szabó A. (2019): Új generáció a rendészeti felsőoktatásban. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (szerk.): *Gondolatok a rendészettudományról. Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából.* Magyar Rendészettudományi Társaság, 89–102.
- Expanzió (2011): *A magyar felsőoktatás szabályozásának stratégiai megalapozása.* Az FTT stratégiai ajánlása a felsőoktatás törvényi szabályozásának előkészítéséhez. Expanzió Humán Tanácsadó
- Fehérvári A., Misley H., Széll K., Szemerszki M. & Veroszta Zs. (2016): *A felsőoktatás szociális dimenziója. Hátrányos helyzetű csoportok hozzáférése és részvétele a felsőoktatásban című kutatás.* Tempus Közalapítvány
- Hámori Á. (2019): Az agrár és a természettudomány képzési területek hallgatóinak szociális jellemzői. *Felsőoktatási Elemzési Jelentések*, 3(2), 15–26.
- Harsányi G. & Vincze Sz. (2017): A magyar felsőoktatás néhány jellemzője nemzetközi tükrökben. *Pénzügyi Szemle*, 57(2), 226–245.
- Hautzinger Z. (2019): Az NKE Rendészettudományi Kar képzési rendszerének változása, a migrációs képzés helyzete. In Teke A. (szerk.): *Az idegenrendészeti intézményrendszer átalakulásának tapasztalatai Magyarországon és kitekintés az intézményrendszer változásaira az Európai Unióban.* Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, 51–62.
- Hegedűs J. (2020): Rendészeti felsőoktatásban tanuló hallgatók tanulási szemléletmódjának alakulása. In Hegedűs J. (szerk.): *Magatartástudományi kutatások a rendészeti képzés megújítása érdekében.* Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 51–64.
- Iharosi T. (2019): Agrár- és természettudományos képzések. *Felsőoktatási Elemzési Jelentések*, 3(2), 2–3.

- Janza F. (2018): Elmélkedések. In Dobák I. & Hautzinger Z. (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Dialóg Campus Kiadó, 299–314.
- Juhász Cs. (2017): Z generációs hallgatók felsőoktatási motivációjának vizsgálata. *Közép-Európai Közlemények*, 10(2), 131–141.
- Kapor K. (1979): *A középiskolások pályairányulásának és pályaválasztásának vizsgálata Veszprém megyében*. Doktori értekezés, kézirat. Szegedi Tudományegyetem, Szeged
- Kenderfi M. (2019): A pályaaorientáció elmélete és gyakorlata hazánkban. *Munkaügyi Szemle*, 62(4), 52–61.
- Kiskopárdi Zs. J. (2018): A magyar büntetés-végrehajtás nemzetbiztonsági aspektusai. *Terror & Elhárítás*, 7(1), 45–71.
- Kispálné Horváth M. & Vincze Sz. (2009): Végzős középiskolások továbbtanulással kapcsolatos motivációi, döntései és az azokat befolyásoló tényezők. *Új Pedagógiai Szemle*, 59(12), 57–73.
- Kiss R. (2005): A belügyi rendészeti képzés Magyarországon. *Magyar Rendészet*, 5(2), 150–171.
- Kovács G. (2012): A Nemzeti Közszolgálati Egyetem, mint a közszolgálati képzés bázisa; a jelenlegi helyzetkép, jövőbeni változások, fejlődési tendenciák és kihívások. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (szerk.): *Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói – változások és hatások” című tudományos konferenciáról*. XIII. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 371–378.
- Kovács G. (2016): A Nemzeti Közszolgálati Egyetem alapképzésben végzett rendőrtisztekkel szemben támasztott követelmények változásai. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (szerk.): *A határrendészettől a rendészettudományig. XVII. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 259–264.
- Kovács I. (2019): Egy valós kihívás: toborzás vezetői szemmel. Avagy hogyan tehető vonzóbbá a rendőri hivatás a pályaválasztás előtt álló Z generáció számára? *Rendőrségi Tanulmányok*, 2(2), 75–138.
- Lannert J. (2004): *Pályaválasztási aspirációk. A 13 és 17 évesek továbbtanulási aspirációi mögött munkáló tényezők három kistérségben*. Doktori értekezés, kézirat. Közgazdaságtudományi Egyetem
- Lengyel J. & Török T. (2012): 11-12. évfolyamos szegedi gimnazisták továbbtanulási elképzelései. *Iskolakultúra*, 22(10), 58–75.
- Liskó I. (2003): Továbbtanulási ambíciók és esélyek. *Educatio*, 11(2), 225–235.
- Liskó I. (2004): *Perspektívák a középiskola után*. Felsőoktatási Kutatóintézet
- Lőrincz J. (2011): Visszatekintés a személyi állomány felkészítésének múltjára. *Börtönügyi Szemle*, 30(1), 53–57.
- Magasvári A. & Szabó A. (2019): A Nemzeti Adó- és Vámhivatal munkaerő-megtartó képességének vizsgálata egy speciális célcsoport körében. *Magyar Rendészet*, 19(2-3), 143–162. <https://doi.org/10.32577/mr.2019.2-3.8>
- Malatyinszki Sz. (2019): Pályaaorientáció és motiváció a XXI. században. *Perspective – Kitekintés*, 21(22), 217–227.

- Mogyoródi G. (2009): A bűnözés elleni háborútól a közösségi rendőrségig. A magyar rendőrség metamorfózisa a rendszerváltás után. *Rendvédelmi Füzetek*, 3, 6–18.
- Nagy I. K. (2015): *Továbbtanulási és intézményválasztási motivációk a Partiumi régió határmenti térségében*. Doktori értekezés, kézirat. Babes-Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociális Munkaképző Kar Szociológia Doktori Iskola
- Nagy M. (1997): Tanárok, települések, régiók. *Educatio*, 6(3), 1–16.
- Nagy Zs. (2016): *Változások a katasztrófavédelmi képzésben*. Védelem Online: Tűz- és Katasztrófavédelmi Szakkönyvtár, 744, 1–11.
- Oláh K. (2016): A rendőri pálya iránti motiváció. In Láczy M. & Bocsi V. (szerk.): *Multikulturális Műhely 4*. Kolonél D Kft. – Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar – Esélyteremtő és Tehetséggondozó Multikulturális Műhely, 150–157.
- Pfau C. S. (2017): *A szabadidősport szervezési sajátosságai a felsőoktatásban*. Doktori értekezés, kézirat. Debreceni Egyetem Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Debrecen
- Police Executive Research Forum (2019): *The workforce crisis, and what police agencies are doing about it*. Police Executive Research Forum, Washington D. C.
- Polónyi I. (2004): *A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején*. Felsőoktatási Kutatóintézet
- Polónyi I. (2013): *Az aranykor vége – Bezárnak-e a papírgyárak?* Gondolat Kiadó
- Polónyi I. (2018): A hazai felsőoktatás felvételi tendenciái és hallgatólétszámának néhány jellemzője. In Kovács G. & Temesi J. (szerk.): *A magyar felsőoktatás egy évtizede, 2008–2017*. Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, 111–129.
- Rámháp Sz. (2017): *Felsőoktatási továbbtanulási motivációk Magyarországon a változó ifjúság és a piacosodó felsőoktatás tükrében*. Doktori értekezés, kézirat. Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola
- Sági M. & Ercsei K. (2012): A tanári munka minőségét befolyásoló tényezők. In Kocsis M. & Sági M. (szerk.): *Pedagógusok a pályán*. Oktatókutatás és Fejlesztő Intézet, 9–30.
- Suhajda Cs. J. (2017): *A pályaaorientációs tevékenység változása és megvalósulása a köznevelésben a rendszerváltozástól napjainkig különös tekintettel az információs folyamatokra*. Doktori értekezés, kézirat. Pécsi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola
- Szabó A. (2015): A magyar pénzügyőr képzés intézményi kereteinek fejlődése 1867–2011. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 25(43-44-45-46), 117-126. <https://doi.org/10.31627/RTF.XXV.2015.43-44-45-46N.117-126P>
- Szabó A. (2018a): Sub pondere crescit palma, avagy a pénzügyőr tisztjelölt erőpróbája. In Dobák I. & Hautzinger Z. (szerk.) *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Dialóg Campus Kiadó, 599–612.
- Szabó A. (2018b): A tisztjelölti jogállás sajátosságai. In Erdős Á. (szerk.): *Integrált pénzügyőri ismeretek I. Kezdő pénzügyőrök kézikönyve*. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata, 156–180.

- Szentes E. (2016): *A pályaszocializáció felsőoktatási lehetőségeinek vizsgálata*. Doktori értekezés, kézirat. Eszterházy Károly Főiskola Neveléstudományi Doktori Iskola
- Szilágyi K. (2015): *A fiatalok és felnőttek pályaaorientációs és karrierépítési készségeinek szintje, fejlesztésének lehetőségei*. Nemzeti Felnőttképzési Intézet
- Tamándl L. (szerk.) (2010): *A Széchenyi István Egyetem 2010-es hallgatói motivációs vizsgálata*. DPR Füzetek I. Universitas-Győr Nonprofit Kft.
- Tauber, R. T. (1998): *Good or Bad, What Teachers Expect from Students They Generally Get!* Washington D. C.: ERIC Clearinghouse on Teaching and Teacher Education,
- Tillery, D., Sherman, B. & Donovan, D. (1968): *Helpfulness of parents, school personnel, and peers to students with different educational aspirations*. American Psychological Association
- Tóth N. Á. (2016): *45 éves a rendészeti felsőoktatás*. Dialóg Campus Kiadó
- Urbán A. (2019): A katasztrófavédelem beavatkozó állománya képzéseinek sajátossága. *Műszaki Katonai Közlöny*, 29(1), 105–120. <https://doi.org/10.32562/mkk.2019.1.9>
- Varga A. (2014): Gondolatok a Nemzeti Közszerológiai Egyetem „Nyílt napok” rendezvényeihez. *Hadtudományi Szemle*, 7(2), 223–232.
- Vári V. (2016): Hatékonyság a rendészeti tiszthelyettesképzés és a karrierrendszer fejlesztésének ütközőzónájában. *Magyar Rendészet*, 16(6), 109–132.
- Vári V. (2018): A rendőri életpályamodell és a rendőri felsőoktatás összehangoltsága. *Magyar Rendészet*, 18(2), 205–222.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: Eurostat (2020) *Police, court and prison personnel statistics*. Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/73212.pdf>
- URL2: KSH (2019) *Népesedési világnap, 2019. július 11. Statisztikai Tükör, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest*. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nepesedesi19.pdf>
- URL3: NKE (2019) *Hallgatói elégedettségmérés 2019. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Minőségügyi Irodája, Budapest*. <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/Hallgat%C3%B3i%20el%C3%A9gedetts%C3%A9gi%20felm%C3%A9r%C3%A9s%20eredm%C3%A9nyei%202019.pdf>

**Kovács-Széles Éva – Almási István – Balaskó Ákos –
Bíró Csaba – Bodor Károly – Csöme Csilla –
Kakuja Izabella – Kreitz Zsuzsanna – Papp Kornél –
Tóbi Csaba – Volarics József**

Hogyan kezeljük egy radioaktív anyaggal szennyezett bűnügyi helyszínt?

**How to respond to a crime scene contaminated
with radioactive material?**

Absztrakt

A radioaktív anyagok az utóbbi években kifejezett célpontjává váltak bűnügyi- és terrrorszervezeteknek, mivel azokat különféle fegyverekben alkalmazva (például radioaktív anyagot szétszórni képes robbanószerkezetekben) hatásos pánikkeltő és komoly gazdasági károkat okozó eszközök lehetnek. Emellett több esetben alkalmaztak radioaktív anyagot olyan bűncselekmények elkövetésére is, mint mérgezés vagy sugárbehatás potenciális célszemélyek esetén. A leghíresebb eset az úgynevezett „Litvinyenko-ügy”, amely során egy orosz állambiztonsági tisztet mérgezték meg polóniummal 2006-ban. A nemzetközi esetek mellett azonban hazánkban is újra és újra felbukkan radioaktív anyag a kutatások során. Ezen anyagoknak már a felismerése is kihívást jelenthet a megfelelő detektáló eszközök hiányában. Pontos azonosításuk, begyűjtésük és szakszerű vizsgálatuk pedig speciális szakértelmet kíván. Amennyiben a helyszíni tevékenység során a szemlét lefolytató egység nem észleli időben a radioaktív anyag jelenlétét (mert például mérőberendezés nélkül nem kimutatható), úgy az ott dolgozó személyzet a későbbiekben komoly egészségügyi károsodást szenvedhet, továbbá a széthurcolt radioaktív anyag nagy területet, tárgyakat is beszennyezhet, amelyek mentesítése komoly anyagi kárral jár. Jelen cikkben egy eljárásrendről számolunk be, amely sugárzó anyaggal szennyezett helyszínek szakszerű feldolgozását célozza s amely a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda, Bűnügyi Technikai Főosztályának bűnügyi helyszínelői és az Energiatudományi Kutatóközpont radiológus

szakértői között került kidolgozásra egy Belső Biztonsági Alap által támogatott projekt keretében¹.

Kulcsszavak: radioaktív, bűnügyi helyszín, sugárveszély, radioaktív bűnjel, radioaktívan szennyezett bűnjel

Abstract

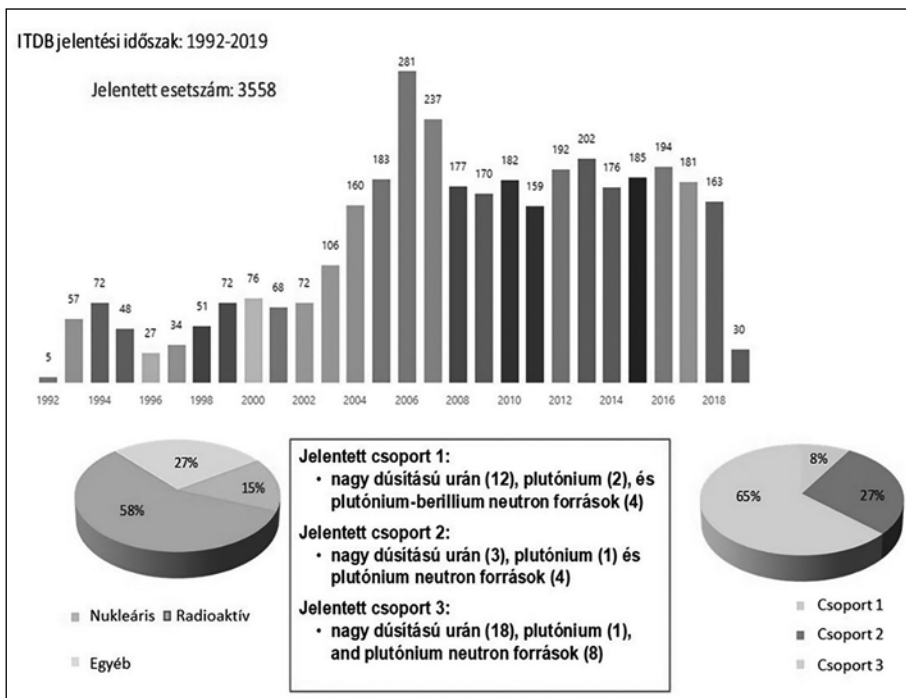
Radioactive materials have become a marked target for criminal and terrorist organizations in recent years, as they can be effective tools for generating panic and serious economic damage when used in a variety of weapons (e.g. explosive devices capable of dispersing radioactive material). In addition, radioactive material has been used in several cases to commit crimes such as poisoning or radiation exposure of potential target persons. The most famous matter is the so-called 'Litvinenko case', in which a Russian intelligence officer was poisoned with polonium in 2006. In addition to the international cases, however, radioactive materials are also found in Hungary from time to time during home searches. Even the detection of these materials can be challenging in the absence of appropriate detection equipment. Their exact identification, collection and specific examination requires specialized expertise. If the crime scene personnel do not detect the presence of radioactivity at the scene in a timely manner (e. g. because it cannot be detected without measuring equipment), the persons working there may subsequently suffer serious damage to health, as well as large areas and objects can be contaminated by dispersed radioactive material. It can also cause serious economic damage. This article describes an operating procedure for the professional respond to crime scenes contaminated with radioactive material, developed by experts of the Hungarian National Police, National Bureau of Investigation, Criminal Forensics Department and radiologists at the Centre for Energy Research in the frame of a project supported by the Home Affairs Security Fund.

Keywords: radioactive, crime scene, radiation hazard, radiological evidence, radiologically contaminated traditional evidence

1 A projektet támogatta a Belső Biztonsági Alap (BBA-5.3.3/3-2017-00010: Protokoll sugárzó anyagokkal szennyezett, helyszíni munka esetére).

Bevezetés

A radioaktív anyagok az utóbbi években kifejezett célpontjává váltak bűnügyi- és terrorszervezeteknek, mivel azokat alkalmazva hatásos pánikkeltő és komoly gazdasági károkat okozó eszközök lehetnek. A nukleáris és egyéb radioaktív anyagok feketekereskedelme létező probléma. A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (továbbiakban NAÜ) adatbázisában (Esemény és Tiltott Kereskedelmi Adatbázis, ITDB) gyűjti össze a radioaktív anyagokhoz kapcsolódó szokatlan eseményeket, incidenseket (mint például lopás, elvesztés, sugárzó anyaggal történő visszaélés stb.) szerte a világból (1. számú ábra). Jóllehet, ez az adatbázis csak a hatóságok felé hivatalosan bejelentett eseteket tartalmazza, így az ott fellelhető esetszám messze elmarad a ténylegestől.

1. számú ábra: Radioaktív anyagokhoz kapcsolódó esetszám a NAÜ ITDB adatbázisából.
Forrás: URL1

A probléma jelentőségét az is mutatja, hogy jelentős nemzetközi szervezetek (mint a NAÜ vagy a Nukleáris Terrorizmus Ellenes Globális Kezdeményezés) igen nagy hangsúlyt fektetnek erre a területre (URL2), jelentős nemzetközi fórumokon – mint például Nukleáris Védelmi Csúcstalálkozókon – igyekeznek

felhívni a figyelmet a téma jelentőségére és veszélyeire. Újabban hazánkban is egyre több helyszínen kerülnek elő nukleáris vagy egyéb radioaktív anyagok, amelyeknek már a felismerése is kihívást jelenthet a megfelelő detektáló eszközök hiányában. Pontos azonosításuk, begyűjtésük és szakszerű szállításuk, kezelésük, vizsgálatuk pedig speciális szakértelmet kíván. Megjegyzendő, hogy egy bűnügyi helyszínen a radioaktív anyag nem feltétlenül zárt csomagolásban, egységesen található, hanem előfordulhat szennyezésként is a különféle felületeken, mint például padlón, asztalfelületeken, ruházaton. Bár bizonyos jelek utalhatnak radioaktív anyag jelenlétére, mint például ólom tartók, távtartók, sugázmérő eszköz jelenléte, de a kiszóródott, kis mennyiségű, adott esetben azonban jelentős sugárdózissal járó anyag sokszor nem észlelhető könnyen. A radioaktív sugárzás pedig semmilyen érzékszervvel nem érzékelhető, ha azt speciális műszerek nem mutatják. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a radioaktív anyag a helyszínelő személyzetet és a begyűjtendő bűnjeleket is elszennyezheti. Ha a szétszóródott anyag jelenlétére csak jóval később derül fény, akkor időközben az elszennyeződött személyzet a sugárzó anyagot már széthurcolta, beszennyezve ezzel más helyeket, és akár az otthonukat is, ami a későbbiekben komoly egészségügyi kockázatot jelenthet, illetve ezen helyszínek mentesítése igen jelentős anyagi ráfordítást igényel. A radioaktív anyaggal szennyezett helyszínek feldolgozása speciális felkészültséget, szabályokat és eljárásrendet igényel, akkor is, ha a radioaktív anyag jelenléte előzetesen ismert. Fontos kérdés a helyszínelők személyi biztonsága (sugárvédelme), valamint a sugárzó anyagok és a radioaktívan szennyezett bűnjelek begyűjtésének, elszállításának és későbbi vizsgálatának mikéntje, továbbá mindeközben a hagyományos bűnjelek megóvása. Figyelembe kell venni azt is, hogy adott esetben maga a radioaktív anyag is bűnjel lehet és ugyanolyan kezelést (csomagolást, nyomonkövetést) igényel, mint az egyéb bűnjelek (daktiloszkópiai nyomok, anyagmaradványok stb.). Szerte a világon igyekeznek a hatóságok hatékony eljárásrendeket kidolgozni ilyen speciális esetekre, bár egyelőre sehol sem létezik még teljesen kiforrott, meglévő, hatályos protokoll. A NAŰ az Interpollal és az ENSZ Nemzetközi Bűnügyi és Igazságügyi Kutatóintézetével közösen néhány éve kidolgozott egy nemzetközi útmutatót a radiológiai bűnügyi helyszínek kezelésére (IAEA, 2014, 1–93.). Ma a legtöbb ENSZ tagállam ezt veszi alapul. A nemzetközi útmutatók nehézsége azonban, hogy országonként változnak a jogszabályok, a hivatalos eljárásrendek, és a reagáló szervek felkészültsége, hatásköre is más és más, ezért általános protokoll adaptálása a nemzeti sajátosságokhoz nehézkes. Technikai részletességgel pedig egyáltalán nem írja le a végrehajtandó tevékenységet. Nemzetközi szinten, a legtöbb országban általánosságban kétféle metódust alkalmaznak a radiológiai

bűnügyi helyszínek feldolgozására. A gyakoribb az, hogy a radioaktív anyagok lokalizálását és begyűjtését is rendőrtisztek (bűnügyi helyszínelők) végzik, mivel civil személy – még radiológiai szakértő sem – léphet be a helyszínre. A helyszíni munkát természetesen segíti egy sugárvédelmi szakértő, de csak kívülről adhat tanácsokat, a begyűjtésnél nem lehet jelen. A jelenleg érvényes, általános nemzetközi ajánlás (IAEA, 2014, 1–93.) is erre a megközelítésre épül, és ennek megfelelően javasol intézkedési lépéseket. A másik lehetőség, hogy a sugárzó anyagot pusztán potenciális veszélyforrásnak tekintik, ezért egy radiológiai szakértő vagy szakértői csapat először eltávolítja azt a helyszínről, majd ezt követően kezdődhet meg a helyszín megszemlélése. Az előbbi eset megkérdőjelezhető, mert a helyszínelők nem feltétlenül radioaktív anyagok mérésére és begyűjtésére vannak kiképezve, tapasztalatuk nincs benne és sok esetben az adott helyzet olyan bonyolult lehet, hogy csak tapasztalattal rendelkező tudományos szakértő képes a helyszínen felmerülő információkat értelmezni. A szakértelem hiánya pedig veszélyforrássá válhat. Az utóbbi eset biztonsági, egészségügyi szempontból abszolút indokolt, azonban a bűnvádi eljárásnál problémákat okozhat az, hogy a helyszínt alapvetően megváltoztatják mielőtt az rögzítésre került volna, és adott esetben a radiológiai szakértők eltörlik az olyan bűnjeleket, amelyek egyébként megóvhatók lettek volna. Továbbá a radioaktív anyagok lehetnek ugyanúgy bűnjelek, akár potenciálisan fő bizonyítékok az adott ügyben, ezért esetükben is szükséges szakszerűen követni a bűnjelek biztosítására, kezelésére vonatkozó eljárási szabályokat. Természetesen minden attól függ, milyen helyzettel állunk szemben. Egyes esetekben, például, ha a sugárzás szintje jelentősen meghaladja a háttérértéket, akkor elsődleges az emberi élet védelme és csak másodlagos a bűnjelek megóvása. Ellenben, ha a helyzet megengedi és nem jelent fokozott egészségügyi kockázatot, akkor a radioaktív anyagok szakszerű begyűjtése és a helyszín és a hagyományos bűnjelek megóvása is végrehajtható. A fent vázoltakhoz képest a magyar jogrendszer lehetővé teszi speciális helyszínek feldolgozásához szakértők bevonását a helyszíni munkába. A fentieket figyelembe véve tüztük ki célul Magyarországon egy olyan hatékony eljárásrend kidolgozását, amely ezen probléma megoldására irányul. A világon egyedülálló módon, a bűnügyi helyszínelők és a radiológiai szakértők közös munkájának összehangolásával céloztuk meg a helyszín feldolgozását, amit éppen a fent említett unikális jogrendszer tesz lehetővé. Emellett tevékenységünket megalapozza a „*Hiányzó, a talált, valamint a lefoglalt nukleáris és más radioaktív anyagokkal kapcsolatos bejelentésekről és intézkedésekről, továbbá a nukleáris és más radioaktív anyagokkal kapcsolatos egyéb bejelentést követő intézkedésekről*” szóló 490/2015. (XII. 31.) kormányrendelet is, amely talált, lefoglalt nukleáris anyagok

esetén helyszíni vizsgálatot is előír az Energiatudományi Kutatóközpont részvételével. Az általunk kidolgozott eljárásrend alapjaiban a nemzetközi ajánlásra épül (IAEA, 2014, 1–93.), de a hazai jogrendszert a felkészültségi szintek, a reagálási stratégia, a begyakorolt metódusok és a napi tapasztalatok figyelembevételével a hazai lehetőségekhez adaptáltuk és továbbfejlesztettük azt. Az általunk beépített plusz elemek a nemzetközi szakértők részéről pozitív fogadtatásra találtak. Az eljárásrend a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Bűnügyi Technikai Főosztályának helyszínelői és az Energiatudományi Kutatóközpont radiológus szakértői közös kidolgozásával készült el, egy Belső Biztonsági Alap által támogatott projekt keretében.

A radiológiai bűnügyi helyszínek jellemzése

A radioaktív anyagok jelenléte egy bűnügyi helyszínen teljesen megváltoztatja a legtöbb hagyományos helyszínelő eljárást, mert különleges szabályok bevezetését teszi indokolttá (mint például speciális védőeszköz használata, radiológiai szakértők bevonása stb.). Ez alapvetően befolyásolhatja az általánosan alkalmazott helyszínelési lépéseket; változtatások bevezetését és plusz elemek beiktatását igényli.

Három alapvető paramétert kell figyelembe venni, amely a sugárvédelmi szabályokhoz kapcsolódik és egyértelműen megváltoztatja a helyszínelés menetét:

- *Idő*: minden személynek minimalizálnia kell a helyszínen és a radioaktívan sugárzó tárgyak közelében eltöltött időt.
- *Távolság*: a helyszín feldolgozása során a helyszínelőknek és a támogató személyzetnek a szennyezett tárgyaktól olyan messze kell tartózkodniuk, amennyire az lehetséges. Ehhez szükséges eszközök lehetnek például manipulátorok, távtartók vagy akár robotok.
- *Árnyékolás*: nagyobb sugárzási szintek esetén a helyszínen dolgozóknak védeniük kell magukat a radioaktív sugárzástól. Ilyen védelem lehet például az ólomköpeny, ólomfalak alkalmazása.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a radiológiai helyszíneken minél kevesebb időt, minél nagyobb távolságban a radioaktív anyagtól, a megfelelő védőeszközben kell eltölteni, hogy a lehető legkisebb sugárbehatást szenvedje el a helyszínelő személyzet!

Alapvető különbségek közé tartoznak még az alábbiak:

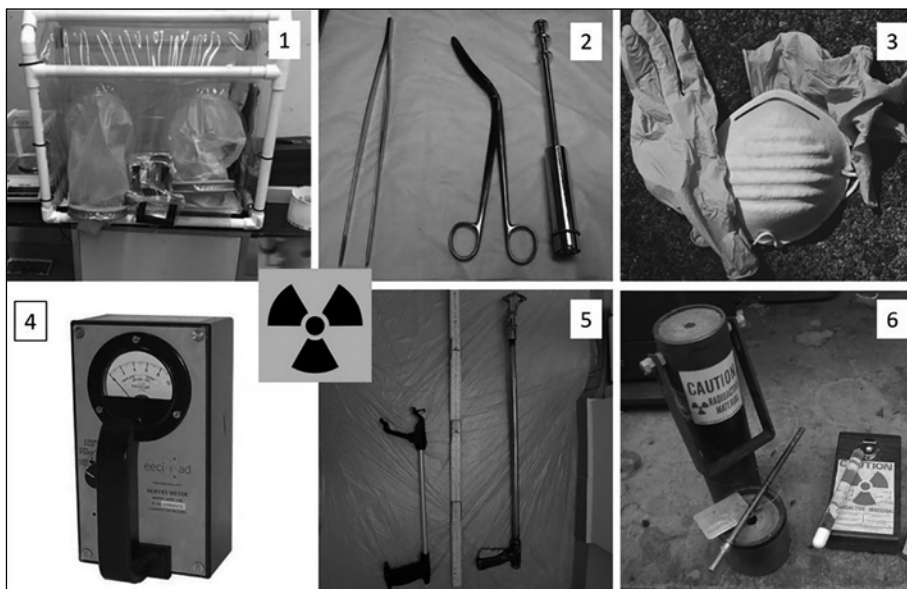
- Mindenképpen szükséges egyéni, speciális védőeszközök használata, például légmentesen leragasztott, vegyszerálló kezeslábas, kar-kéz-cipővédő, többrétegű gumikesztyű, légzőmaszk, elektronikus személyi doziméter stb. Az ilyen öltözék alapvetően nem komfortos, a mozgást, látást, hallást és kommunikációt megnehezíti.
- A helyszínen mérhető sugárzás szintje meghatározza az ott eltölthető időt, és a strukturált, szakaszos keresést is módosíthatja.
- A helyszín elhagyásakor a személyeket és eszközöket műszeresen ellenőrizni, adott esetben a sugárzó anyagtól mentesíteni kell (védőruházat speciális szabályok mentén történő eltávolítása).
- A helyszínen előfordulhatnak radioaktívan szennyezett hagyományos bűnjelek, amelyek rögzítése, begyűjtése és vizsgálata speciális szakértelmet, eszközöket és módszereket igényel.

Fontos tisztában lenni azzal, hogy bármilyen helyszínen előfordulhat radioaktív anyag, például egy régi készülékben, egy szétszerelt, nem megfelelően megsemmisített eszközből kikerülve. Mint már említésre került, a radioaktív sugárzás normál érzékszervekkel nem érzékelhető, csak speciális készülékek alkalmazásával, ezért fontos tudni, milyen árulkodó jelekre számíthatunk egy radiológiai helyszínen, amelyek elárulhatják a sugárzás jelenlétét, amennyiben mérőeszköz nem áll rendelkezésre. Az igazán veszélyes, nagy radioaktivitással rendelkező sugárforrások a legtöbb esetben igen kis méretűek (alig 1-2 cm nagyságúak), a körjük épített védelem (sugárzást árnyékoló anyag) viszont többnyire nagy kiterjedésű. Éppen ezért a sugárzást árnyékoló eszközöket (tokokat, speciális védelmet) könnyebb felismerni. Ezek többnyire igen nehéz fémekből (például ólomból) készült tartók. Ilyen tokok felfedezése a helyszínen figyelmeztet az óvatos eljárásra, esetleges radioaktivitás jelenlétére.

Sugárzó anyag jelenlétére utaló egyéb jelek lehetnek egy adott helyszínen (lásd 2. számú ábra):

- sugárzásjel;
- manipulátorok, távtartók, csipeszek;
- sok gumikesztyű, kesztyűs zsákok, kezeslábas, laborköpenyek, maszkok;
- szétszóródott fehér kristályos anyag kémiai eszközökkel együtt, fém konzervdobozokkal, gumikesztyűvel együtt;
- esteleg sugárzásmérő eszközök jelenléte;
- tipikus műszerek, berendezések, amelyekben radioaktív anyagok találhatóak, például besugárzó berendezések, füstjelző készülék;

- jellegzetes dokumentumok: műbizonylatok, minőségi tanúsítványok, szállítólevél, hatósági bizonyítvány, nukleáris anyagot leíró kódok, fuvarokmány, a dobozok csomagolásán jelzések;
- a helyszínhez kapcsolódó személyek, állatok, megmagyarázhatatlan, foltozottsági sérülése.

2. számú ábra: Radioaktív anyagok jelenlétére utaló tárgyak egy bűnügyi helyszínen (1. kesztyűsfülke; 2. csipeszek, fogók; 3. gumikesztyűk, maszkok; 4. sugárzásmérő műszer; 5. manipulátorok; 6. sugárzásjel és sugárzó anyagok tárolására szolgáló tokok).

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

Radiológiai bűnügyi helyszínelési eljárásrend

Munkánk során egy olyan közös eljárásrend kidolgozását tűztük ki célul, amely a bűnügyi helyszínelők és a radiológiai szakértők begyakorolt, harmonizált helyszíni együttműködésén, közös munkáján alapul. Az eljárásrend alapján minden szereplő végezheti a saját feladatát, amire jogosultsága és képesítése van, és amelyhez a legnagyobb szakmai tapasztalattal rendelkezik, ezzel biztosítva a helyszíni szemle biztonságos és szakszerű lebonyolítását, hogy az a személyzet védelmét és a bűnvádi eljárást legoptimálisabban támogassa. A munkafolyamatok közösen történnek. Mindeközben a bűnügyi helyszínelők, a helyszínparancsokkal folytatott állandó egyeztetés mellett, segítik biztosítani a helyszínt

és megóvni a bűnjeleket, míg a radiológiai szakértők feladata a megfelelő védelem biztosítása, a helyszínelők testi épségének megóvása, a sugárzó anyagok beazonosítása és szakszerű eltávolítása. A helyszínt feldolgozó csapat tagjai a magyar eljárásrendben tehát az alábbiak szerint alakul.

A helyszínen bent (műveleti területen) dolgozó személyzet (3. számú ábra):

- *Kereső*: a sugárzást detektáló, radioaktív anyagot lokalizáló és azt begyűjtő személy (radiológiai szakértő, vagyis olyan nukleáris fizikus vagy radiokémikus, aki a sugárzó anyagokat felismerni, műszeresen detektálni, szakszerűen összegyűjteni és kezelni képes).
- *Dokumentáló*: az anyagok begyűjtésénél, csomagolásnál segédkező és a helyszíni dokumentálást végző személy (rendőrtiszt).
- *Fényképész* (rendőrtiszt).
- *A benti munkálatok irányítója*: tudományos radiológiai szakértő, akinek elsődleges feladata a csoport munkájának koordinálása sugárvédelmi és egyéb radiológiai szempontból (figyelmeztet a veszélyhelyzetekre, figyeli a műszeres detektálást és begyűjtést, figyelmeztet olyan helyekre, amelyek nem lettek átvizsgálva, állandó kapcsolatot tart a helyszínparancsnokkal és a sugárvédelmi, valamint mentesítési szakértőkkel, az anyagok begyűjtési sorrendjét segít meghatározni stb.).

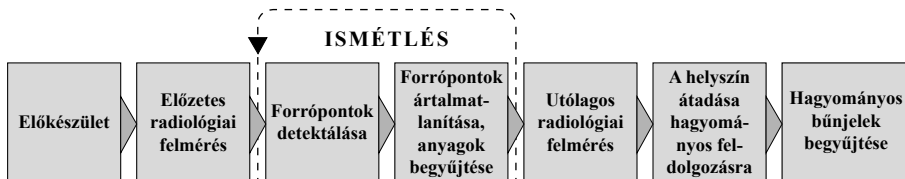
3. számú ábra: A helyszínen, bent dolgozó személyzet tagjai.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

A helyszínen kívül (sárga zóna, védett terület):

- *Tiszta személy* (sugárvédelmi szakértő): a helyszín bejáratánál kialakított tiszta állomáson tartózkodó személy, aki segíti a csapat benti munkáját tiszta eszközök beadásával, kesztyűcserével, megméri a területről kilépő személyek ruhájának szennyezettségét, átveszi a kiadott bűnjeleket, állandó kapcsolatban van a mentesítő egységgel (radiológus).
- *Bűnjelekezelők*: átveszik a tiszta személytől a bűnjeltesakba helyezett bűnjeleket, megméri és feljegyzik azok dózísát, feliratozzák a tasakokat a szükséges információkkal, és ha szükséges gamma-spektrometriai elemzést végeznek az anyag helyszíni kategorizálásához (egy rendőrtiszt és egy gamma-spektrometriai mérő személy).
- *Helyszínparancsnok*: aki folyamatos, online (fejkamerás és rádiós) kapcsolatot tart a helyszínen benn dolgozó csapattal.
- *Tartalék csapat*: védőeszközben várakozik a bent dolgozók cseréjére. Mivel a védőruházatban igen nehéz dolgozni, ezért egy adott munkafázis nem tervezhető tovább mint 15-20 perc, a ki- és belépéssel együtt.

Hogy az itt leírt eljárásrend, azaz a radiológiai bűnügyi helyszínelés foganatosítható-e, az a helyzet veszélyességi szintjének függvénye. Bizonyos esetekben, amelyek fokozott egészségügyi kockázatot jelentenek (mint a háttértől szignifikánsan, sokszorososan magasabb sugárzási szint vagy nagy kiterjedésű felületi- és légszennyezettség) semmiképpen sem hajtható végre a veszélyforrást jelentő sugárzó anyag előzetes eltávolítása nélkül. Alacsony kockázati szintű helyszínek (minimális személyi dózis és szennyezettség) azonban feldolgozhatók. Egy sugaras esemény, radiológiai helyszín kezelésének első lépéseire, a veszélyhelyzet felmérésre, a lakosság védelmére és tájékoztatására, illetve az egyes veszélyességi zónák kijelölésére megvannak a megfelelő társhatóságok (Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, Országos Sugáregészségügyi Készenléti Szolgálat, Készenléti Rendőrség Tűzserész Szolgálat és egyéb belügyi szervek), akik ezen feladatokat előzetesen elvégzik. Jelen tanulmányban bemutatott eljárásrend a bűnügyi helyszíni szemlére fókuszál, a helyszíni munka azon fázisára, amikor már a szükséges, megelőző lépések lezajlottak. A radiológiai bűnügyi helyszínelés lépéseit általánosságban az alábbi, 4. számú ábra mutatja be.

Az előkészítő fázisban történik meg a terület megfelelő mértékű lezárása, a műveleti terület és az egyéb zónák kijelölése, valamint a helyszínbiztosítás elemeinek kiépítése. Emellett a sugárvédelmi szakértő meghatározza a veszélyhelyzet

4. számú ábra: Radiológiai bűnügyi helyszínelés lépései.
 Forrás: A szerzők saját szerkesztése

és az ehhez szükséges védőeszköz szintjét (5. számú ábra), a mérhető, esetleges radioaktív légszennyezettséget.

5. számú ábra: Radiológiai bűnügyi helyszínelő csapat bevetés előtt, úgynevezett C szintű védőruházatban.
 Forrás: A szerzők saját szerkesztése

Az előkészületi fázishoz tartozik még a tiszta területek, ki- és belépési folyosók kialakítása, közlekedő folyosók leborítása műanyag fóliával, a lehetséges elszennyezések elkerülésére. A kilépési ponton történik majd a műveleti területről kilépő személyek felületiszennyezettség mérése. Emellett kialakításra kerülnek a bűnjelkezelő és a gamma-spektrometriai mérőállomások, a mentesítő állomás, valamint egy védett tárolóhely az anyagok számára. Az előzetes radiológiai felmérés során a műveleti területen mérhető sugárdózisokat távmérő rendszer segítségével térképezzük fel (6. számú ábra). Ezzel pontosan

6. számú ábra: Teleszkópos táv-dózismérő eszköz a helyiség sugárzási szintjének felméréséhez.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

7. számú ábra: Ösvényezés a felületi szennyezettség feltérképezése és dózismérés közben.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

megállapítható, hogy milyen dózistér várja a területre belépőket, és adott esetben már távolabbról is lokalizálhatók elsődlegesen a radioaktív anyagok (például egy szoba mely részében nagyobb a sugárzás szintje). Emellett a távmérőrendszerre kamera is rögzíthető a helyszín előzetes feltérképezéséhez.

A műveleti területre történő belépést megelőzendő, nagyon fontos a munka alapos és részletes megtervezése, s hogy ennek során mindenki pontosan tisztában legyen a saját feladatával. A helyszínre minden esetben elsőnek a radiológiai szakértő lép be, aki ellenőrzi a felületi szennyezettséget és érzékelhető veszélyforrásokat egy kis területen. Őt követi egy rendőrtiszt, aki a helyszín rögzítéséért felelős (dokumentáló). Fontos, hogy az egység egy nyomon haladjon, ehhez a biztonságos nyomvonalat (sugárzást nem mutató padlófelületeket) pedig jól láthatóan ki kell jelölni, például terelőképpal (7. számú ábra). Nagykiterjedésű szennyezett padlófelület esetén, illetve lábnyomok megóvása érdekében szennyezésgátló járólapok alkalmazása lehet szükséges. Ebben az esetben számításba kell venni a védőruházat, különösen a lábak elszennyeződését is, amelyre fokozottan figyelni kell a műveleti terület elhagyásakor. Ebben az esetben kifejezetten praktikus lehet a trepni alkalmazása. A szokásos elsődleges helyszíni felderítési módszerek (mint például ösvényezés vagy spirális keresés, szektorozás) nem minden esetben alkalmazhatók, mert le kell rövidíteni a helyszínen bent eltöltött időt a radioaktív anyagok eltávolítása alatt (egyenes vonalban kell közlekedni be és ki, míg emelt szintű sugárzás van jelen, az anyagok felkutatása mindig az emelkedő sugárzási szint irányában történik). Előfordulhat olyan eset, amikor a legerősebben sugárzó anyagok eltávolítása sok időt vagy olyan eszközöket igényel, amelyek nem állnak rendelkezésre a helyszínen, illetve a mozgásuk kifejezetten veszélyes. Ilyenkor megfontolandó ezeknek az anyagoknak az elkerítése, esetleges árnyékolása (például ólomlemezek/ólomtéglaák kihelyezésével), és a helyszín további részének feldolgozása mind radiológiai, mind helyszínelői szempontból.

A forrópontok detektálása során a sugárzó anyagok lokalizálásra és azonosításra kerülnek. Az anyagok, mint bűnjelek hivatalos bűnjelszamos táblával kerülnek jelölésre, azzal a különbséggel, hogy a táblán a radioaktív jel is látható (8. számú ábra). Az anyag a táblával, dóziszadattal és az izotópazonosító műszer kijelzőjével együtt fényképezésre kerül. Amint fentebb említettük, a radioaktív anyagokat is bűnjelként kezeljük, ezért azok eltávolítását követően a hagyományos bűnjelek számozása folytatólagos.

8. számú ábra: Radioaktív anyag (radiológiai bűnjel) jelölése bűnjeljelölő számozott táblával és fényképezése a mérőműszerrel.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

9. számú ábra: Radioaktív anyag begyűjtése két személy közreműködésével (dupla csomagolás, bűnjelcímkézés, gondos lezárás).
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

A következő tevékenység a forrópontok ártalmatlanítása, vagyis a radioaktív anyagok begyűjtése. A legcélszerűbb és a legkisebb rizikófaktorral járó begyűjtési sorrend meghatározása minden esetben gyakorlati tapasztalattal rendelkező szakértők részvételét igényli, akik a radioaktív anyagokat felismerni, beazonosítani, szakszerűen begyűjteni és kezelni képesek. Éppen ezért, a radiológiai bűnügyi helyszínek kezelése csak radiológiai szakértők jelenlétében történhet meg biztonságosan. Az anyagok begyűjtése minden esetben két személy közreműködésével történik: az anyagot a sugárzási szakértő hosszú csipesz vagy manipulátor segítségével fogja meg és helyezi bele az előre kinyitott és kitekert szájú műanyag tasakba, amit a segédkező rendőrtiszt (dokumentáló személy) tart meg számára (9. számú ábra). Ez egy kritikus lépés, ami gyakorlott kezelést igényel, hogy se a csomagoló tasak külseje, se a begyűjtést végző személy ne szennyeződjön be radioaktív anyaggal (belső felületek érintésének elkerülése). Az anyagot dupla műanyag tasakba szükséges beletenni és lezárni azt. A bűnjelcímke a szükséges adatokkal (azonosított izotóp, dózis, bűnjelszám stb.) a második műanyag tasakba kerül.

A műanyag tasak külső felületéről dörzsmintát kell venni (10. számú ábra) és a szennyezettségmérő készülék alatt ellenőrizni azt. Amennyiben szennyezett,

10. számú ábra: Begyűjtött radioaktív anyag tasakjáról vett dörzsminta.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

11. számú ábra: Radioaktív anyagok esetén is szükséges a bűnjelek szakszerű biztosítására, kezelésére vonatkozó szabályok követése.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

úgy azt egy újabb műanyag tasakba szükséges helyezni és jelezni kell, hogy a belső tasak felülete radioaktívan szennyezett. A tiszta tasak a hivatalos bűnjel-tasakba kerül fényképezés kíséretében, majd dózist mérnek több ponton róla (0 és 30 cm távolságból), és ha szükséges gamma-spektrometriai elemzésre viszik vagy a tárolókonténerbe helyezik. A radioaktív anyagok, mint bűnjelek esetén is szükséges az általánosságban bűnjelekre vonatkozó szakszerű biztosítási, kezelésére vonatkozó eljárási szabályok követése (11. számú ábra).

A begyűjtött minták keresztzennyezésének elkerülése érdekében nagyon fontos, hogy minden egyes radioaktív anyag begyűjtése közben a legfelelő réteg kesztyűt le kell cserélni (12. számú ábra). A kezeket a tiszta személy szennyezetségmérő készülékkel is ellenőrzi.

A helyszínen fellelhető szétszóródott radioaktív anyagból szintén szükséges mintát venni további vizsgálat céljából. Ez történhet nedves pálcák alkalmazásával vagy spatulával, folyadékok esetében pipettával. A mintavétel során ügyelni kell a bűnjelekre, hogy azokat el ne töröljük, meg ne semmisítjük. A szennyezett felületeket jelölni kell megfelelő táblával, körbe rajzolással vagy egyéb módokon, mert ez a továbbiakban potenciális veszélyforrás lehet.

12. számú ábra: Külső kesztyű cseréje az anyagok begyűjtése közben
(a tiszta személy segíti a folyamatot).
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

A helyszínen talált, sugárzásjellel ellátott zárt tokok, konténerek, csomagok vagy bármely zárt csomagolás, amelyen sugárzás mérhető, a helyszínen nem kerülhet kinyitásra. Az Energiatudományi Kutatóközpontba kell elszállítani azokat, hogy a későbbiekben ellenőrzött, biztonságos körülmények között kerüljenek kinyitásra és további vizsgálatra. A begyűjtött nukleáris és egyéb radioaktív anyagok szintén az Energiatudományi Kutatóközpontba kerülnek, majd eseti szakértői felkérésre a Nukleáris Törvénytörvény Laboratórium vizsgálja meg azokat a 490/2015. (XII. 31.) kormányrendelet értelmében. Az utólagos radiológiai felmérés keretében, a radioaktív források eltávolítása után a sugárzási szakértők még egyszer ellenőrzik a helyszínt, hogy minden sugárzó anyag eltávolításra került-e. Amennyiben igen, úgy a helyszínt átadják a hagyományos helyszíni szemle lefolytatására. A műveleti terület elhagyásakor az egység a kilépési pont előtt a mentesítősátorban a védőeszközöket leveszi, melyhez az ott lévő személyek segítségét igénybe veszi.

- Minden eszköz méréses ellenőrzése szükséges. Szennyezettésként azokat mentesíteni kell. A szennyezés elkerülésére, ha mód van rá, az eszközöket (például műszereket) a munkálatok megkezdése előtt műanyag védőborítással kell bevonni.
- A védőruházat levétele speciális eljárásrend alapján történik (13. számú ábra).

13. számú ábra: Védőruha eltávolításának speciális eljárásrendje (1. testfelület ellenőrzése szennyezettségmérő készülékkel, 2. védőruha kinyitása, 3. vetkőztető személy csak a ruha belsejéhez ér hozzá, óvatosan legörgeti, 4. kesztyűk eltávolítása belülről, 5. kilépés a tiszta területre, 6. maszk eltávolítása műanyag tasak segítségével).

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

Összefoglalás

Jelen cikkben egy olyan eljárásrendet mutattunk be, amely a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Bűnügyi Technikai Főosztály és az Energiatudományi Kutatóközpont munkatársainak közös munkája során készült, egy Belső Biztonsági Alap által támogatott projekt keretében. A nemzetközi trendeket és hazai tapasztaltokat alapul véve kidolgoztunk egy olyan protokollt, amely radiológiai bűnügyi helyszínek szemléjét segíti, a magyarországi jogi háttérrel és reagálási renddel, valamint a szerzett tapasztalatokat figyelembe véve. A magyar radiológiai bűnügyi eljárás a magyar jogrendszerben szokványos alapelemre épül, hiszen Magyarországon bevonható szakértő a helyszíni szemlébe. Ennek ellenére, konkrétan ez az eljárásrend hazánkban is újonnan került kialakításra részleteiben. A magyar egyedi jogrendszer miatt pedig ezen eljárásrendnek van néhány unikális jellemzője a nemzetközi ajánlásokhoz képest, melyek közül a legjelentősebb, hogy esetünkben a helyszínelők és a radiológiai szakértők

14. számú ábra: A magyar radiológiai bűnügyi helyszínelési eljárásrend bemutatója Bécsben, a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség központjában (2020. február).
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

együtt dolgoznak a bűncselekmény helyszínén. Ezenkívül a helyszínen belül a folyamatokat irányító személy egy radiológiai szakértő, aki a műveleti területen bent, személyes jelenlétével segíti a helyszínelő csapat munkáját a radiológiai szempontok alapján. Eközben rádiókommunikáció útján folyamatos kapcsolatban van a helyszínparancsnokkal. Mindezek mellett nagy hangsúlyt fektetünk az esetleges radioaktív szennyezések kiterjedt ellenőrzésére (légszennyezettség, felületek, védőruházat, személyek, bizonyítékok szennyezettsége), mert a radioaktív szennyezés a legnagyobb veszélyforrás az eljárás során. Már néhány radioaktív részecske is okozhat problémát, ha az az emberi testbe bejut. A részecskeszennyezés elkerülése érdekében tehát nagyon különleges és pontos szennyeződés-ellenőrzést és szabályokat kell betartani. Éppen emiatt, például a védőruha levétele speciális eljárás mentén történik. Többek között ezért döntöttünk úgy, hogy a nemzetközi ajánlásokkal szemben a magyar eljárásrendben az összegyűjtött bizonyítékok előzetes tárolására és a tiszta eszközök elérésére szolgáló tiszta területet a műveleti terület határán kívül és soha nem azon belül telepítjük (kivéve, ha a helyszín nagy kiterjedésű). Eljárásrendünkben egy sugárvédelmi szakértő segíti a benti csapat munkáját azáltal, hogy eszközöket ad

be és vesz el, segít a kesztyűcserében, valamint a szennyezettséget ellenőrzi. Az eljárásrendet különféle forgatókönyvekre épülő gyakorlatok során teszteltük. Célunk volt egy harmonizált, begyakorlott protokoll létrehozása, amely különféle valós helyzetekben sikeresen és biztonsággal alkalmazható. Az eljárásrendet 2020 februárjában, a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség felkérésére, annak bécsi központjában egy 1500 fős nemzetközi konferencia keretében mutattuk be (14. számú ábra). A demonstráció nagy sikert aratott a nemzetközi szakértők körében.

A jövőben tervezzük az eljárásrend továbbfejlesztését, ehhez több társhatóság bevonását. Megkezdtük különféle kutatási programok kivitelezését is radioaktívan szennyezett hagyományos bűnjelek (mint például ujjnyomatok, DNS, anyagmaradványok) helyszíni és laboratóriumi elemzésére.

Felhasznált irodalom

International Atomic Energy Agency (IAEA) – Interpol (2014): *Radiological Crime Scene*

International Atomic Energy Agency (IAEA) (2015): *Nuclear Forensics in Support of Investigations*.

Management. Nuclear Security Series, Implementing Guide, NSS-22G, Vienna, 93.

Nuclear Security Series, Implementing Guide, NSS-2G, Vienna, 62.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *International Atomic Energy Agency*. <https://www.iaea.org/resources/databases/itdb>

URL 2: *Nuclear Security Summit*. <http://www.nss2016.org/2016-joint-statements>

Balatonyi László – Tóth László

A 2020. július végi rendkívüli vízkáresemények vízügyi igazgatási és közgazdasági tapasztalatai

Water management and economic experiences of the extraordinary water damage events at the end of July 2020

Absztrakt

Az Országos Vízügyi Főigazgatóság (a továbbiakban: OVF) tevékenység-portfóliójában 2019 óta van kiemelten jelen a települési vízgazdálkodás, csapadékvíz-gazdálkodás. A Belügyminisztérium alá rendelt országos hatáskörű szervezetek tevékenységeiben legalább egy közös pont van, az pedig az állampolgárok biztonságának szolgálata. A kormány 2014 óta – változatlan szervezeti formában – irányítja a belügyminiszteren keresztül, a közfoglalkoztatási és vízügyi helyettes államtitkárság útján a vízügyi igazgatási szerveket, amelyek Magyarországon elsődlegesen felelősek a vízgazdálkodásért. A vízgazdálkodásért, amely állami szinten főként a területi vízgazdálkodásban jelenik meg. Fontos megjegyezni, hogy a vízügyi gondolkodás nem közigazgatási egységre, hanem vízgyűjtőre szerveződik. Magyarország egységes és hatékony vízgazdálkodásának másik fontos alappillére a települési vízgazdálkodás. Településeink még inkább kitettek az éghajlatváltozás hatásainak, ezeken a területeken koncentrálódik a népesség és a gazdasági tevékenység többsége, valamint a városok sok esetben az éghajlatváltozás szempontjából érzékeny (például árvízzel vagy belvízzel, aszályal veszélyeztetett) területeken helyezkednek el. A városi vízrendszer – amely magába foglalja az ivóvízellátó rendszert, a szennyvíz és a csapadékvíz-elvezető és tisztító rendszert – különösen veszélyeztetett, mivel az éghajlatváltozás főleg a víz körforgásának megváltozásában nyilvánul meg (Buzás, 2015). A települési vízgazdálkodást, csapadékvíz-gazdálkodást megalapozó műszaki, gazdasági és jogi keretek kidolgozása kiemelt feladat a magyar vízügyi igazgatás számára. A feladatok, illetve az általános célkitűzések között szerepel a valós és tényleges digitális alapokon nyugvó vízgazdálkodás tovább erősítése, illeszkedve a Nemzeti Vízstratégiában nevesített célállapotok

eléréséhez. A települési csapadékvíz-gazdálkodás területén különösen fontosak a megelőző intézkedések (legyen szó akár szerkezeti vagy nem szerkezeti intézkedésről). A fejlesztések tervezése során fontos a vizek helyben tartásának lehetőség szerinti megvalósítása. Szükséges olyan tározók építése, amelyek alkalmasak mind a rendkívüli áradások, felhőszakadások kártételei elleni védekezésre, mind a lokális vízviisszatartásra, jóléti és ökológiai célokat is támogatva, amennyiben azok nem szorítják háttérbe a tározók alapvető funkcióját. 2020 júliusában több vízügyi igazgatóság területén jelentős károkozás mellett vonultak le árhullámok a kisvízfolyásokon. Több milliárdos értékben keletkeztek helyreállítási igények (vízügyi és a településeken jelentkező vis maior). Az összefoglaló tanulmány ismerteti a helyi vízkárelhárítási tevékenységek során keletkezett vízügyi beavatkozásokat és tapasztalatokat.

Kulcsszavak: vízügyi igazgatás, vízkáresemény, közgazdaság, vízgazdálkodás

Abstract

In the scope of activities of the General Directorate of Water Management (further OVF) have been conspicuous parts water management of settlements and of rainwater since 2019. Organisations of the Ministry of Interior with nationwide competence have at least one feature in common, i.e. serving for safety of the citizens. The government has controlled - through the Ministry of Interior, by the deputy secretariat for water management - the managerial organisations for water management, which are primarily responsible for water management in Hungary. For water management, appearing on state level mainly as regional water management. It is important to note that water management is not organised by regions of public service but by water accumulators. Another important supporting column of consistent and effective water management is water management of the settlements. Our settlements are increased exposed to effects of climate change as on these areas are concentrated the majority of population and of economic activities and, on the other side, the cities are frequently placed on sensitive areas considering climate change (endangered among others by floods or internal waters or by droughts). City water systems – including drinking water system, dirty water and rainwater delivering and cleaning systems – are specially endangered, as climate change is manifested first of all in change of hydrological circle (Buzás, 2015). The elaboration of basic technical, economic and legal frames for water management of settlements is a highlighted duty of the Hungarian water management. To tasks and general goals belongs further strengthening of water management based on real and actual

digital bases, suitable to achieve the goals fixed in the National Water Strategy. In the rainwater management of settlements are preventive measures especially important (no matter whether these are structural or not structural measures). When planning development, it is important to realise as far as possible holding waters locally. There is a great need to build reservoirs which are suitable both for protection against damages by floods, cloudbursts and for holding local waters, supporting also welfare and ecologic goals – supposed that they do not suppress the basic functions of reservoirs. In July 2020 there were floods of smaller water flows causing considerable damages on areas of several water management directorates. Restoration needs, in value of several billions, have been arisen (acts of nature in water and settlement matters). This comprehensive paper presents interventions and experiences acquired through activities of local water damage control.

Keywords: water administration, water damage, economy, water management

A helyi vízkárelhárítás fogalma

Ha röviden szeretnénk a helyi vízkárelhárítás fogalmát tisztázni, akkor a terminológia alatt a helyi vízkárelhárítás az árvíz és belvízvédekezés céljából kiépített védművek hiányában vagy a meglévő művek keresztmetszeti, szerkezeti, magassági, karbantartási stb. hiányai/hiányosságai miatt keletkező káros elöntés megakadályozását értjük. Másképp fogalmazva: a kisvízfolyások heves árvizei, esetenként dombvidéki árvizek, belterületi elöntések síkvidéken, melyek a hirtelen lehulló nagy intenzitású csapadék hatására alakulnak ki. Kialakulásukat sok tényező befolyásolja. A teljesség igénye nélkül: a csapadék intenzitása, a domborzat, talajjellemzők, növényborítottság, művelési mód, beépítettség és a kiépített csapadékvízgazdálkodási infrastruktúra. Károkozásuk mértékére hatással van az infrastruktúra megléte/nem léte, megfelelő méretezettsége, műszaki állapota, karbantartottsági szintje. A helyi vízkárok elleni védekezés lényegesen sokrétűbb és sok település esetében kiépített záportározók, megfelelő elvezető rendszer hiányában nehezebben tervezhető, a káresemény bekövetkezése előtt a kiváltó okok összetettsége miatt a tényleges kárelhárítási/megelőzési munkák elvégzésére kevesebb idő áll rendelkezésre, mint a folyókon levonuló árhullámok esetében. A fentieket figyelembe véve a helyi vízkárelhárítás a települések szempontjából nagyobb jelentőséggel bír, hiszen gyakrabban előfordulhat, a védekezés ellene pedig rendkívül nehéz. A dombvidékeken kialakuló vízkárelhárítások legtöbb esetben heves lefolyásúak, hiszen csak néhány óra telik el

a csapadék kezdete és az árhullám levonulása között. Árhullámok a kisvízfolyásokon hóolvadásból (tavaszi időszak), illetve heves csapadéktevékenységből (jellemzően általában nyári, őszi időszak) alakulhatnak ki. A lejtőirányban leperszerűen lefolyó víz magával ragadja a talajszemcséket, megbontva a termőréteget. A víz és a hordalék településeket, utakat, vasutakat és értékes mezőgazdasági területeket egyaránt veszélyeztet. Egy-egy jelentősebb csapadék után a lejtők alján, a vízfolyások, vízvezetők medrében nagy mennyiségű hordalék halmozódik fel. A vízfolyások medre nem képes elvezetni a hirtelen keletkező óriási vízmennyiséget, a víz kilép a medréből és elönti környezetének mélyfekvésű részeit. A környező területek elöntésén túl a vízfolyások medrében, a mőtárgyakban, a burkolatokban is károkat okoz.

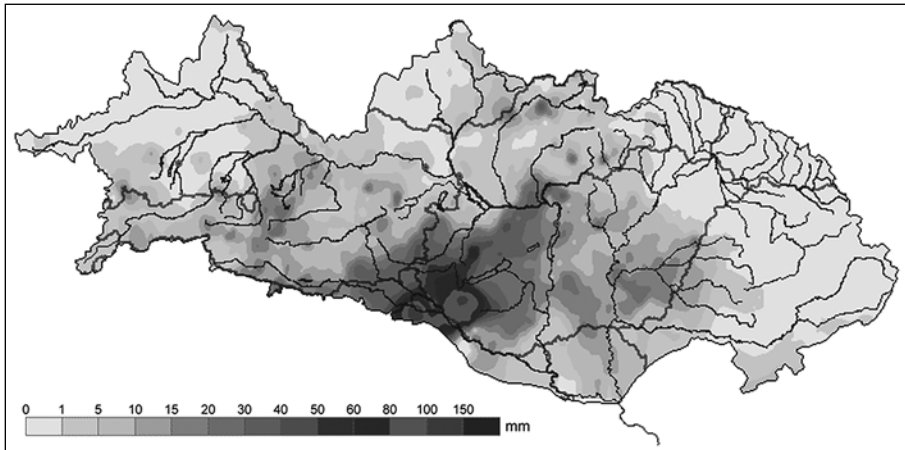
Az időszak hidrometeorológiai helyzetének bemutatása

A Kárpát-medence időjárását az olaszországi Genovai-öbölben a Kárpátok térségébe húzódó hullámozó frontrendszer alakította július végén, melynek következtében változékony, záporokkal és zivatarokkal tarkított időjárás volt jellemző. A hullámozó frontrendszer hatására helyenként heves zivatarok, felhőszezákadások formájában rövid idő alatt hullott nagy mennyiségű csapadék. A front 2020. június 29-én, a kora délutáni órákban érte el Magyarország területét és a Rába vízgyűjtőjét, melynek hatására heves zivatarok alakultak ki a térségben. A Rába szinte teljes vízrendszerére és a Feistritz folyó középső és alsó részére rövid idő alatt területi átlagban igen jelentős, 100–120 mm csapadék hullott. A Lapincs folyó vízgyűjtőjét 40–50 mm-es csapadékterhelés érte, a Gyöngyös, a Répce és a Pinka vízgyűjtőjére ennél jóval kevesebb, területi átlagban 20 mm eső esett. A lehullott csapadék hatására intenzív árhullám indult meg a Rába folyón, illetve a Rábába torkolló Zsida-patakon is. 2020. július 25-én területi átlagban 60–80 mm csapadék hullott a Zala vízgyűjtőjén, illetve az attól délre eső területeken, a Zala alsó, déli vízgyűjtőjén pedig 80–120 mm-t is mértek. A lehullott csapadék hatására jelentős helyi vízkáresemények alakultak ki a Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság (a továbbiakban: DDVIZIG) és a Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság (a továbbiakban: NYUDUVIZIG) területén¹.

Az Országos Műszaki Irányító Törzs (a továbbiakban: OMIT) 2020. július 24-én figyelmeztetést adott ki – az Országos Meteorológiai Szolgálat előrejelzése alapján – 50 mm-t meghaladó csapadéokra vonatkozóan több vízügyi

1 Országos Vízjelző Szolgálat, 2020.

igazgatóságoknak². A figyelmeztetésben a vízügyi igazgatóságokat felszólította, hogy kísérjék fokozott figyelemmel a csapadéktevékenységet a radarképek segítségével. 2020. július 25-én reggelig az alábbi csapadékmennyiségek hullottak területi átlagban (1. számú ábra):

1. számú ábra: 2020. július 25-én reggelig az elmúlt 24 órában az alábbi csapadékmennyiségek hullottak területi átlagban.
Forrás: Országos Vízeljáró Szolgálat

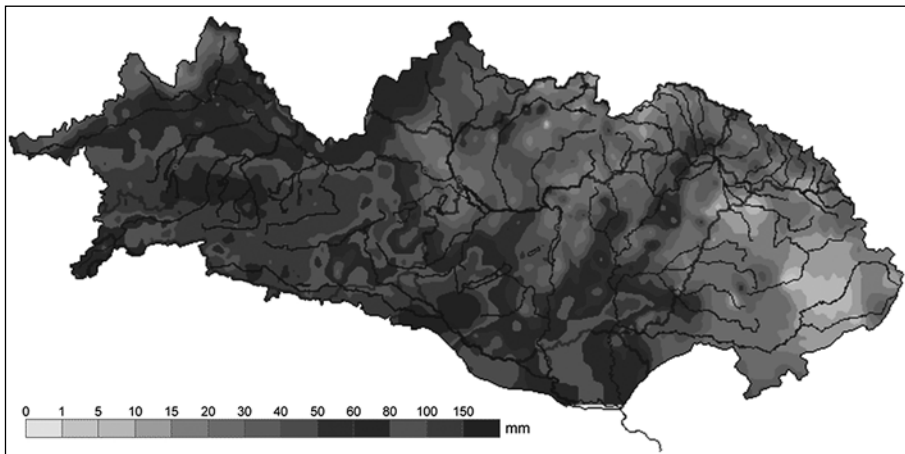
2020. július 25-ig a NYUDUVIZIG működési területére (főként Zala megye közigazgatási területére) közel hat óra alatt jelentős mennyiségű csapadék hullott. A Kebele vízgyűjtőn 40–55 mm, a Principális vízgyűjtőn 80 mm, a Zala felső és középső vízgyűjtőjén 40–50 mm, az alsó vízgyűjtőn 80–120 mm csapadék hullott, melynek hatására jelentősebb áradások kezdődtek a helyi vízkárral érintett vízfolyásokon.

A helyi vízkárelhárítási helyzet bemutatása

2020. július 24-én az OVF székhelyén 0–24 órában, a hét minden napján működő OMIT központi ügyelete riasztást adott ki több vízügyi igazgatóság, köztük a DDVIZIG és a NYUDUVIZIG területére. Ebben arra hívták fel a figyelmet, hogy az Országos Meteorológiai Szolgálat az igazgatóságok működési területére rövid idő alatt, 50 mm-t meghaladó csapadéokra vonatkozó, narancs színű riasztást adott ki. A vízügyi szolgálatban részt vevők számára ilyenkor

2 Országos Műszaki Irányító Törzs, 2020.

az a bevett gyakorlat, hogy a csapadéktevékenységet a radarképek segítségével kísérik figyelemmel, és szükség esetén megteszik a megfelelő intézkedéseket. 2020. július 25-én a reggeli órákban területi átlagban 60–80 mm csapadék hullott a Zala és a Rába vízgyűjtőterületén, a legmagasabb területi adat a Zala alsó vízgyűjtőjén mért 80–120 mm volt. A következő napok során további jelentős mennyiségű csapadék hullott a vízgyűjtőre (2. számú ábra).

2. számú ábra: 2020. július 30-tól az elmúlt 14 napban az alábbi csapadékmennyiségek hullottak területi átlagban.
Forrás: Országos Vízellző Szolgálat

Az esemény egyik érdekessége az volt, hogy egy tartós összeáramlási vonal miatt délnyugaton rendkívül éles volt a kis és nagy csapadékot kapott területek határa. Nagyatádon másfél nap alatt 134 mm-t mértek, míg a tőle 20 kilométerre lévő Homokszentgyörgyön már 10 mm-t sem, mindazonáltal Nagyatádon a július havi sokéves csapadékátlag 65 mm.

Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság védekezéssel összefüggő tevékenységeinek rövid összefoglalása

A másfél nap alatt lehullott csapadék hatására a teljes vízgyűjtőn árhullámok alakultak ki. A Nagyatád feletti ágakon elindult árhullámok (Segesdi, Beleg-Böhönyi, Szabási Rinya) Nagyatád felett egyesültek és az eddigi legnagyobb feletti vízállást (a továbbiakban: LNV), valamint az eddigi legnagyobb vízhozamot (a továbbiakban: LNQ) okozták a nagyatádi vízrajzi állomáson. A vízfolyások kiléptek medrükből és elöntötték a település vízfolyás menti részeit. A Nagyatád

alatti mellékágak (Görgetegi-Lábodi, Taranyi) is jelentős hozammal rendelkeztek, melyek Babócsa felett erősítették az árvízhatásokat. Nagyatádon a korábbi LNV-t 86 cm-el, Babócsán 26 cm-el haladta meg a tetőző vízállás. Babócsán a közúti híd teljes szelvénye víz alatt volt, ami duzzasztott vízállást eredményezett. A főágon a tetőzések az alábbiak szerint alakultak (1. számú táblázat):

Állomásnév	Tetőzés [cm]	Idő [éééé.hh.nn hh:mm]	Korábbi LNV	
			Vízállás [cm]	Idő [éééé.hh.nn]
Babócsai Rinya Malomárok Nagyatád	236	2020.07.26 7:00	177	1993.12.23.
Babócsai Rinya Nagyatád	344	2020.07.26 7:00	258	2010.09.20.
Babócsai Rinya Babócsa	326	2020.07.27 21:00	300	2010.09.22.

1. számú táblázat: Vízfolyáson rögzített tetőzések időpontja.
Forrás: Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság

A DDVIZIG működési területén, összesen négy vízfolyás mentén (Babócsai-Rinya, Márvás-patak, Segesdi-Rinya, Tekerésberki-árok) – a közvetlenül érintett –, hat települést érintően (Babócsa, Péterhida, Nagyatád, Csurgó, Segesd és Berzence), valamint Zákány és Böhönye települések térségében, vízfolyáshoz nem köthetően került elrendelésre helyi vízkárelhárítási készültség 2020. július 25-én. További kárelhárítási események történtek a fenti vízfolyások vízgyűjtőjén több, egyéb kisvízfolyás mentén is. Az eddig észlelt legnagyobb vízszintet meghaladó vízállások alakultak ki a Rinya-patakon, a Sári-csatornán és a Boronkai-vízfolyáson. A vízügyi igazgatóság a saját jogú védekezése mellett az önkormányzati megkeresésekre műszaki segítségnyújtást, műtárgyellenőrzést és figyelőszolgálatot látott el. Több halastónál meghágta a víz a depóniát, belterületen lakóházakat veszélyeztetett az emelkedő víz, töltésmagasításokra, útátvágásokra és szivattyúzásra volt szükség számos helyszínen. Önkormányzati készültség elrendeléséről csak Nagyatád esetében kapott tájékoztatást a DDVIZIG az árvíz levonulását követően. A többi településtől készültség elrendeléséről értesítést nem kapott a vízügyi szolgálat.

Megtett vízügyi intézkedések a DDVIZIG működési területén

A Márvás-patak áradása miatt a Csurgó feletti hét halastó gátját meghágta a víz. A vízügyi felügyelők javaslatára a kimosódással terhelt gát homokzsákkal történő

megerősítését elvégezték, és az átszakadás veszélye miatt a katasztrófavédelem emberei felkészültek az alatta lévő települések kitelepítésére. A csurgónagy-martoni halastavaknál töltésmagasítás történt. A Segesdi-Rinya nagy hozammal áradt. A Segesd és Böhönye közötti közutat lezárták, mert egy kisebb részen az aszfalt beszakadt. A nagy mennyiségű csapadék miatt a szomszédos területekről megindult a víz az alacsonyabbak felé, nagyon nagy területeket elárasztva. A mezőgazdasági területek is víz alá kerültek a térségben. Nagyatád belterületén a Babócsai-Rinya, a Malomárok és a Csónakázó-tó egybefüggő vízfelületté vált, és nagyon nagy hozammal vonult le (3. számú ábra).

3. számú ábra: A Rinya hídtól délre eső elöntött ártér a Rinya, a Malomárokkal és a Csónakázótóval észak felé nézve.
Forrás: Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság

A Rinya jobb parti depóniánál kisebb szakaszon a közeli élelmiszerboltot bevédvé nyúlgátat kellett építeni. Ezen a részen szivattyúzott is a DDVIZIG. A Nagyatádi elkerülőn (68-as út) a Babócsai-Rinya és a közút kereszteződés közelében a közúti híd beszakadt (4. számú ábra).

A Babócsai-Rinya babócsai szakaszán a Rinya utcában (5. számú ábra) két soros nyúlgátat épített a DDVIZIG – bordás megtámasztással –, a várható vízszintre kiépítve. A felsőbb szakaszon a Rinyaújnép és Babócsa közötti alacsonyabb területek folyamatosan feltöltődtek, ezt követően a lentebbi szakaszon az áradás intenzívebbé vált.

4. számú ábra: A megrongálódott közúti híd a Babócsai-Rinyán.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

5. számú ábra: Babócsa településen található Rinya utcai ideiglenes védmű.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

6. számú ábra: Péterhidai önkormányzati földút átvágása.

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

A Kutasi halastavaknál a kisebb kapacitású teelő tavak már nem bírták a vizet tartani, átszakadtak a tavak töltései. Az alsó halastónál az árapasztó felett bukkott át a víz, a töltés nehezen bírta a terhelést. Berzencén a Tekeresberki-patak és a Dombó-csatorna áradása miatt kellett műszaki segítséget nyújtani az önkormányzatnak, Péterhidán pedig a Rinya és a Malomcsatorna elleni védekezésben segédkeztek a kirendelt DDVIZIG műszakiak. Péterhidán a Malomárok mentén féregjáratok miatt buzgárok keletkeztek és a feltörő víz elöntötte egy lakóingatlan udvarát. A DDVIZIG kirendelt műszaki vezetőjének javaslatára – OMIT helyszíni jelenlét mellett – az önkormányzati földutat átvágták (6. számú ábra), így gyors apadás indult.

A vízszintek csökkenését követően a vízügyi szolgálat megkezdte a mederelfajulások, rongálódások helyszíneinek felmérését, melyek helyreállítása szükséges a védképesség visszaállításához, az alábbi – érintett – helyszíneken:

- Babócsai-Rinya – suvadások, kimosódások, mederburkolatok helyreállítása;
- Babócsai-Rinya – depónia helyreállítás;
- Segesdi-Rinya – iszapkotrás rézsű helyreállítással;
- Babócsai-Malomárok – kotrás, műtárgyhelyreállítás;
- Nagyatádi-Malomárok – kimosódások, suvadások helyreállítása;

- Fürdő-árok – depónia helyreállítás, mederkotrás;
- Márjás-patak – iszapkotrás;
- Dombó-csatorna – iszapkotrás, pontszerű helyreállítás.

A Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság védekezéssel összefüggő tevékenységeinek rövid összefoglalása

A NYUDUVIZIG területén négy vízfolyás mentén (Principális-csatorna, Kiskomáromi-csatorna, Zala-Somogyi-határárok, Orosztonyi-patak), településhez nem köthetően volt elrendelt helyi vízkárelhárítási készültség 2020. július 25-én 8:00 órától. LNV-t meghaladó vízállásokat mértek a Kiskomáromi-csatornán és a Zala-Somogyi-határárkon. Nagykanizsán a Principális-csatornán is LNV közeli vízállás alakult ki, ami Nagykanizsa belterületét veszélyeztette. A saját jogú védekezés mellett az önkormányzati megkeresésekre a vízügyi igazgatóság műszaki segítségnyújtást, műtárgyak ellenőrzését és figyelőszolgálatot látott el. Az elrendelt készültségeken kívül beavatkozásra volt szükség a Marótvölgyi-csatornánál, a Galamboki-pataknál, a Kürtös-pataknál és a Berdai-pataknál is.

Megtett vízügyi intézkedések a NYUDUVIZIG működési területén

A legnagyobb problémát az állóvizek okozták: a Galamboki-tározónál (7. számú ábra) és a Varászlói-halastavaknál töltésszakadás volt, és a Liszói-tó völgyzárógátját is meghágtá a víz. Homokzsákolással, töltésmagasítással és szakmai irányítással nyújtott segítséget a NYUDUVIZIG. A Mórichelyi-halastavaknál a NYUDUVIZIG szakmai irányításával a töltésen árapasztót alakítottak, így sikerült a többletvizet a Bakónaki-patakba visszavezetni. Az Orosztonyi-pataknál a Zalamerenyi-tározó völgyzárógátját meghágtá a víz, a tározó alatti települések biztonsága érdekében avatkozott be a NYUDUVIZIG. Megkerülő csatornát építettek gépi erővel, lakóingatlanokat védtek be homokzsákolással, valamint a vízfolyásból dugókat távolítottak el gépi erővel a lefolyás gyorsítása érdekében.

Vízfolyás menti legjelentősebb beavatkozásra a már említett nagykanizsai Principális-csatorna szakaszon volt szükség. Itt a belterületi ingatlanok védelme érdekében a vízi növényzet eltávolítására volt szükség, amit gépi erővel napokon keresztül folytatott a NYUDUVIZIG, valamint koncepciótervet dolgozott ki az egymásra épülő védekezési és helyreállítási feladatok sorrendiségére vonatkozóan. Itt az azonnali beavatkozáson túl a hosszú távú megoldás meghatározása

7. számú ábra: Galambok településen található tározó átszakadt töltése.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

is feladat, hiszen évek óta húzódó kérdés a belterület védelme, illetve a védműfejlesztés, ami az érdekelt (Nagykanizsa település) kötelme. Nagykanizsán a Principális-csatornán a lehullott csapadék és a vízgyűjtőn kialakult elöntések alapján LNV közeli vagy azt meghaladó vízállást jelezett előre az Országos Vízügyi Szolgálat és a területileg illetékes vízügyi igazgatási szerv NYUDUVIZIG, illetve a vízszint emelkedéssel párhuzamosan 2020. július 25-én 8:00 órakor helyi vízkárelhárítási készülség került elrendelésre a vízügy részéről. A fokozat elrendelésére azért volt szükség, hogy egyfelől az állami feladatokat a vízügy teljes mértékben el tudja látni az illetékességi területen, másrészt pedig, hogy az esetleges önkormányzati védekezés támogatása is haladéktalanul megtörténjen. Az önkormányzati védekezés támogatására Nagykanizsa város polgármestere felhívást tett közzé, amelyben kérte az odafigyelést, egymás segítségét és az önkéntes munkát. 2020. július 25-én (szombat) éjszaka Nagykanizsán, a kiskanizsai Principális-hídnál és a gázfogadónál végrehajtott homokzsákos védekezésben (nyúlgát építése) részt vevő katasztrófavédelmi hivatásos egységek mellett részt vett a Kemendollári Önkéntes Tűzoltó Egyesület (a továbbiakban: ÖTE), a Zalaszentiván ÖTE, Letenye ÖTE, Hévíz ÖTE, Balatongyörök ÖTE, a VIA Kanizsa, a Sümegcsehi ÖTE, valamint a zalaegerszegi polgárőrség és a vízügyi szakemberek is (8. számú ábra).

8. számú ábra: Hivatásos és önkéntes szervezetek együttműködése.
Forrás: Pozsogár Andrea Éva

Kiemelkedő beavatkozás volt a tekintetben is, hogy az ideiglenes védmű kiépítésében az önkéntesek mellett nagykanizsai és zalaegerszegi magasabb rangú/beosztású helyi hivatásos vezetők is aktívan részt vettek. A nyúlát építése közel 100 méter hosszán és 40 centiméter magasságban és egy sorban történt (9. számú

9. számú ábra: A Principális-csatorna mentén épített ideiglenes védmű (nyúlát) hosszának meghatározása műholdfelvétel alapján.
Forrás: Google Térkép

ábra). Tekintettel, hogy a jelen nyúlgát építéséhez alkalmazott polipropilén zsák (általánosan is használt) méretei 56x110 cm, ami hajtogatva azt jelenti, hogy egy zsák hossza közel 40–50 cm (a kötést is figyelembe véve), akkor 200 darabból állt a száz méteres hosszúságú ideiglenes védmű egy sora. Figyelem bevéve, hogy közel és átlagosan három sor magasságú (mélyebben fekvő területeken akár négy is) lehetett a nyúlgát, közel 750–800 db homokzsák kerülhetett felhasználásra.

Az Európai Unió uniós polgári védelmi mechanizmusa (EUCPM) önkéntes alapú rendszer, amelyben a részt vevő tagállamok önkéntes segítségnyújtását az EU koordinálja³. A mechanizmus ember által okozott és természeti katasztrófák esetén aktiválható, de a katasztrófavédelmi felkészültséget és a megelőzést is támogatja. Az elmúlt években a szélsőséges időjárási viszonyok komoly próbatételt jelentettek Magyarország és a többi tagállam számára, különösen akkor, amikor egyszerre több tagállam volt kénytelen megküzdeni ugyanolyan típusú katasztrófával. Az EU nem rendelkezik saját tartalékkapacitással ahhoz, hogy ilyen esetekben támogassa a túlterhelt tagállamokat. A fenti célok elérése érdekében a környezeti kockázatokra jellemző regionális megoldásokra, valamint az önkéntes, nem kormányzati szervezetek és hatóságok bevonására is szükség van katasztrófavédelmi helyzetekben, ami természetesen lehet csak hazai viszonylatban is, mint az idei évben történt helyi vízkárelhárítási eseményeknél is történt több helyszínen. A Duna régió országai együttműködésének fejlesztése az árvízi és egyéb környezeti kockázatok által kiváltott katasztrófákra történő felkészülésben és azok elleni védekezésben kiemelt jelentőségű. 2019 májusában – magyar kezdeményezésre – megalakult a Duna Régió Stratégia (a magyarországi végrehajtásáért a Külgazdasági és Külügyminisztérium az első számú felelős, együttműködve az illetékes szaktárcákkal). Környezeti kockázatok kezelésére prioritásterületen belül a vízgyűjtő szintű katasztrófakezelési munkacsoport (Disaster Management Working Group) felelős, mely többek között platformot biztosít 14 ország érintett szervezetei számára, segíti az önkéntes és mentőszervezetek nemzetközi és határon átnyúló beavatkozásai kapcsán egységes szttenderdek kialakítását, ezzel elősegítve a vízgyűjtőn található országok közötti önkéntes és hivatásos szervezetek együttműködését. Ahogyan a fent említett példa is mutatja Magyarországon példaértékű a hivatásos szervezetek tevékenységét irányító, valamint önkéntes szervezetek bevonásáért felelős BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (Országos Polgári Védelmi Főfelügyelőség) és az önkéntes szervezetek összefogásáért, koordinálásáért és további önkéntesek mozgósításáért felelős Magyar Tűzoltó Szövetség közötti együttműködés. A kis esésű Principális-csatorna a belterületi szakasz-

3 Országos Műszaki Irányító Törzs, 2020.

10. számú ábra: Nagykánizsa település belterületén található Principális-csatorna.
Forrás: A szerzők saját szerkesztése

kon magasabb vízállás esetén gyakran kilép a medréből, aminek következtében – a házak közelsége miatt – gyakran keletkeznek elöntések. A vízfolyás magyar állami tulajdonú, a területileg illetékes vízügyi igazgatási szerv kezelésében lévő vízfolyás, míg a csatorna mentén található depóniák önkormányzati kezelésben vannak. Tekintettel a korábbi helyi vízkáreseményekre 2015-ben a NYUDUVIZIG hidrodinamikai modellt készített a csatorna nagykánizsai szakaszának vizsgálatára. A modellezési eredmény kimutatta, hogy a kisebb vizek levezetésében segít a kotrás, a növényzet eltávolítása, de nagyvizek esetén a térség vízkárelhárításával összefüggő problémáira csak egy 1–1,5 méter magas depónia (töltés) építése lenne megoldás, önkormányzati fejlesztés keretében.

A terület talajtani adottságaiból kifolyólag a csatorna vízszintje alatt lévő területeken, ahol lakóházak és pincék is találhatóak, elöntések keletkezhetnek, ahogyan ez szintén megtörtént 2020. július végén (10. számú ábra). Az elöntés nem a nyúlgát szintjét meghaladó vízállás miatt, hanem a Principális-csatorna térségében található talajok jó vízvezető képességéből kifolyólag következett be.

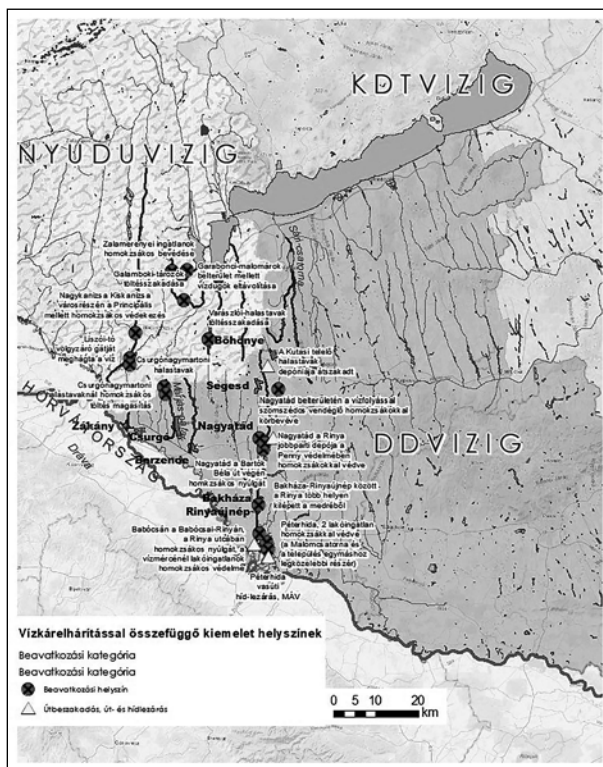
A vízszintek csökkenését követően megkezdték a mederelfajulások, rongálódások helyszíneinek felmérését. A védképesség visszaállításához szükséges helyreállítási helyszínek az alábbiak voltak:

- Principális-csatorna – Nagykanizsa, Murakeresztúr. Meder-helyreállítás a rézsűcsúszások, elfajulások miatt a bajcsai híd és a nagykanizsai vízmérce közötti szakaszon; Murakeresztúron pedig a kollátszegi szivattyútelep javítása szükséges.
- Bakónaki-patak – Miklósfa. Vízmérce megrongálódott, rézsűsuvadások, hordaléklerakódások keletkeztek, fák dőltek be több szakaszon.
- Orosztonyi-patak – Zalamerenye, Garabonc. Mederrongálódás történt, hordalék, uszadék, bedőlt fák torlaszt okoznak.
- Galamboki-patak – Galambok. Meder rongálódott a hordalék miatt, uszadék, és bedőlt fák okoznak torlaszokat.
- Kiskomáromi-csatorna – Zalakomár. Meder rongálódott, hordalékkal feltöltődött, uszadék és bedőlt fák okoznak torlaszokat.
- Zala-Somogyi-határárok – Szőkedencs, Zalakomár, Somogysimonyi. Töltéskorona átvágás helyreállítása, iszaplerakódás eltávolítása.
- Kürtös-patak – Bocska, Magyarszerdahely. Meder rongálódott, hordalékkal feltöltődött, uszadék és bedőlt fák okoznak torlaszokat.
- Marótvölgyi-csatorna – Sávoly. Töltés helyreállítása.
- Berdai-patak – Zalaszentjakab. Meder rongálódott, hordalékkal feltöltődött, uszadék és bedőlt fák okoznak torlaszokat.

Tapasztalatok

A védekezés során vízügyi aspektusból azt tapasztaltuk, hogy a polgármesterek ismeretei a védekezéssel összefüggő feladataik tekintetében nagyon eltérőek. Van, aki tisztában van a jogszabályi kötelezettségével. Tekintettel, hogy a vízkárelhárítási feladatok irányítása szakértelmet és kellő gyakorlatot igényel, a gyakorlati tapasztalatok alapján kijelenthető, hogy kevésbé jellemző, hogy az önkormányzati vezető rendelkezik ilyen speciális kompetenciával. Ez természetes, tekintve, hogy vízügyi képzettség nem előfeltétele a munkakörnek. Számos tevékenységgel igyekszik a kormányzat és a belügyi tárca – az Országos Vízügyi Főigazgatóság és a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Polgári Védelmi Főfelügyelőségén keresztül – támogatni a polgármesterek, illetve a helyi és megyei védelmi bizottságok felkészültségét. A DDVIZIG területén – a tágabb hatásterületen – kilenc, a Szombathelyi VIZIG területén tíz beavatkozással érintett települést érintő felkészültségi felmérésünkből kiderül, hogy a települések felénél vagy nem volt elrendelt helyi vízkárelhárítási készség vagy erről nem tájékoztatták a területileg illetékes vízügyi igazgatóságot, ami pedig jogszabályi kötelezettségük. A vízügyi igazgatóságok ennek

ellenére minden szükséges helyszínen szakmai segítséget nyújtottak az önkormányzatoknak (11. számú ábra).

11. számú ábra: A vízügyi szolgálat beavatkozásai és a főbb káresemények átnézetés térképe.
 Forrás: OMIT Légi felderítési és térképészeti szakcsoport

A védekezések befejezését követő részletes felmérésünkből az is kiderült, hogy az érintett területeken összesen 19 települést érintett a helyi vízkárelhárítási Terve. Mindössze hét település rendelkezett a védekezési feladatok ellátását segítő dokumentációval. Ez nagyban megnehezíti mind a védelemvezető polgármesterek, mind a helyi vízügyi igazgatóságtól kirendelt műszaki irányítók operatív munkáját. Ráadásul ahol nincs védelmi terv, ott a veszélyhelyzetek kezelése tekintetében az önkormányzat felkészülése és hozzáállása is megkérdőjelezhető. A vízi létesítmények üzemeltetési engedélyeiről elmondható, hogy jellemzően a kisvízfolyásoknak – sok esetben – természetes eredetüknél fogva nincsen dokumentációja, kivételt képeznek azok, amelyeken mederrendezési

munkálatok voltak az utóbbi időben. A jelenlegi védekezésben azonban érintettek olyan csatorna jellegű kisvízfolyások, melyek természetes eredetűek, azonban a medrük jelentősen módosult, így vízjogi engedéllyel rendelkeznek (például a Principális-csatorna), és az utóbbi időben többször kellett mederrendezési és védekezési munkát végeznie rajtuk a vízügyi igazgatóságnak. Fenti példánál maradva: a Principális-csatorna üzemeltetési engedéllyel rendelkező, igen kis esésű, belterületen áthaladó vízfolyás. Nagykanizsán magántulajdonú ingatlanterületek végében folyik, sokszor a vízszint alig alacsonyabb a kertvégek szintjénél. Utoljára 2015-ben volt iszapoló kotrással kitisztítva a belterület veszélyeztető szakasz. Akkor hidrodinamikai tanulmány is készült, amely kimutatta, hogy a kotrás eredményeként a tízévenkénti gyakorisággal előforduló árvizeket a mederben lehet tartani, a 100 évenkénti árvizek ellen azonban csak 1–1,5 méter magas védtöltéssel (depóniával) tudna hatékonyan védekezni az erre kötelezett önkormányzat.

Karbantartási probléma az állóvizeknél is jelentkezik: jelen védekezésből látszik, hogy a legtöbb beavatkozásra a halastavak miatt került sor. Az üzemeltetőknek, vagyongazdálkodóknak (legyen az vízügyi igazgatóság, MOHOSZ, önkormányzat, magán- vagy természetes személy), a tározók, halastavak vagy horgásztavak esetén nincsen vagy korlátozottan állnak rendelkezésre forrásaik a rendszeres iszapkotráásra, a növényzet eltávolítására. Így a medrek, tározóterek telítődnek, és az üzemeltetési engedélyben meghatározotthoz képest (vagy szándékos vagy a feliszapolódás okán) magasabb vízszintek tartásával lecsökken az árvizek visszatartására szolgáló szabad kapacitás, ami egy árhullám biztonságos mederben történő levezetéshez kritikus lehet. Ráadásul a magasabb vízszinttartás – azon túl, hogy a töltésekre indokolatlanul és veszélyesen többletterhet jelent – egy hirtelen jött esőzés esetén azonnal töltésmeghágást, töltésszakadást eredményez (például Galamboki tavak). Nem beszélve azon vízfolyásokról, ahol több tározó is létesült, ott egy – a tárgyi vízrendszerre vonatkozóan is – egységes üzemelési szabályzatra lenne szükség a nagyvizek biztonságosabb levezetése érdekében. A törvény⁴ 1. számú melléklet, XIV. Belügyminisztérium fejezet, 20. Fejezeti kezelésű előirányzatok cím, 1. Ágazati célfeladatok alcím, 50. „Víz-, környezeti és természeti katasztrófa kárelhárítás” jogcímcsoport eredeti előirányzatán 1.200.000 ezer forint állt rendelkezésre a védekezési feladatok finanszírozására. A felmérések szerint a 2020. június 1. – 2020. augusztus 31. közötti időszak vízkárelhárítási és helyreállítási tevékenységének további forrásigénye közel kétmilliárd forint, mely fedezetét biztosítani szükséges.

4 2019. évi LXXI. törvény Magyarország 2020. évi központi költségvetéséről és a módosításai.

Az önkormányzatok legfontosabb feladatait a törvény⁵ és az egyéb ágazati jogszabályok határozzák meg. Az éghajlatváltozás hatásainak mérséklése és a klímaadaptáció a jogszabályokban meghatározottak szerint nem tartozik az önkormányzatok kötelezően ellátandó feladatai közé. Viszonylag kevés önkormányzat azonban önkéntes módon foglalkozik az éghajlatváltozás kérdéseivel. A fent ismertetett helyzet is bebizonyította, hogy az önkormányzatok nem rendelkeznek elegendő információval és megfelelően képzett szakemberekkel a klímaváltozás, vízgazdálkodás, vízkárelhárítás kérdéseit illetően. Az esetek többségében például nincsenek tisztában azzal, hogy a települések külterületein több kilométernyi csatorna és vízfolyás tartozik hozzájuk. A települési szintű vízgazdálkodás az országos mintát követi némi lemaradással és az esetek többségében a vizet veszélyként kezeli, ahelyett, hogy az élet forrásának és természeti kincsnek tekintené. A Belügyminisztérium Önkormányzati Helyettes Államtitkárság útján az OVF partnersége mellett egy mintaprojektet indított (LIFE-MICACC), amelyben a fenntartható vízgazdálkodással és klímaadaptációval foglalkozik. Célja, hogy a klímaváltozás hatásainak leginkább kitett hazai települések természetes és hatékony módon, vízmegtartással tudjanak alkalmazkodni az egyre gyakoribbá váló aszályok és villámárvizek problémájához (Teknős, 2018). A projektben résztvevő öt település (Bátya, Püspökszilágy, Rákócziújfalu, Ruzsa és Tiszatarján) mind különböző táji adottságokkal rendelkezik, így a 2020 nyarára elkészült beruházások más települések számára is jó gyakorlatként szolgálhatnak. A mintaprojekt fő célja mellett természetes vizes élőhelyek létrehozásával számos, hazánkban honos növény- és állatfajnak ad otthont, illetve rekreációs lehetőséget nyújt a helyi lakosok számára. Az éghajlatváltozás és egyéb antropogén beavatkozások (nem megfelelő területhasználat, településfejlesztés, a bel- és külterületek állapotváltozása stb.) együttes hatására növekszik a települések sérülékenysége. Hiányzik a hatékony operatív intézkedések végrehajtásához szükséges tapasztalat alapú műszaki, jogi, pénzügyi háttér. Az önkormányzatok, kiemelt tekintettel a kistelepülésekre, érzékenyen reagálnak a dinamikusán változó vízgazdálkodási viszonyokra. A vízkárok megelőzésének, a vízkészletekkel való tudatos gazdálkodásnak már az egyén szintjén jelentkeznie kell. A biztonság megteremtése szempontjából fontos szempont a rugalmasság növelése. Az egyre gyakrabban bekövetkező szélsőséges helyzeteket azonban az önkormányzatok valószínűsíthetően nem fogják tudni kizárólagosan saját hatáskörben megoldani, ezért jelentős állami és társadalmi szerepvállalásra, illetve a feladatok kezelésében konszenzusra van szükség. A helyi vízkárok megelőzése, a települési szennyvizek és csapadékvizek hatékony

5 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól.

kezelése és az önkormányzati együttműködések elősegítése érdekében kiemelt cél a feladatok azonosítása és a szerepvállalásoknak megfelelő felosztása, a végrehajtás feltételeinek megteremtése, a feladatfelelősség, finanszírozás komplex feltételrendszerének kidolgozása és elfogadtatása. Megállapítható, hogy a katasztrófák elhárítása, felszámolása tekintetében a hivatásos erőknek szüksége van az önkéntes szervezet támogatására, hisz olyan képességekkel rendelkeznek, melyek a hazai vízkárelhárításban is alkalmazhatók.

Javaslatok

Az utóbbi évek egyre gyakoribb nagycsapadécai, az egy-egy patak vízgyűjtőjét érintő hirtelen lezúduló árhullámai, víztömegei megmutatták, hogy a védekezés ellenük nagyon nehéz, megoldás a megelőzés és a mind alaposabb felkészülés lehet. Mértékadó árhullámot meghaladó csapadékesemény Zala és Somogy megyei települések vízgyűjtőjére esett, ennek megfelelően felmerülhet az állami szerepvállalás is. Tekintettel a mértékadót meghaladó árhullámokra az érintett települések esetében javasoljuk, hogy állami finanszírozás mellett – kormányzati többletforrás biztosítása mellett – kerüljenek elkészítésre, felülvizsgálatra az érintett települések vízkárelhárítási tervei. A jövőben pedig szorgalmazzuk – többletépésben történő bevezetés mellett –, hogy azon települések ne részesülhessenek vis maior támogatásból, amely települések nem rendelkeznek ilyen tervvel. Mindamelllett meg kell vizsgálni annak a lehetőségét is, hogy speciálisan erre a témára nem érdemes-e külön támogatási rendszert kidolgozni, annak érdekében, hogy hosszabb távon hathatósan csökkenjenek az önkormányzati vis maior igények.

Jelezni kívánjuk egyúttal, hogy az állami védekezés során a hatályos jogi szabályozással ellentétes helyzet alakul ki azáltal, hogy a költségek több esetben meghaladják a rendelkezésre álló forrásokat. Különösen az év második felében, és különösen egy költségvetésre való hatás tekintetében, jelentős állami védekezés esetén előfordulhat olyan helyzet, hogy az adott védekező vízügyi igazgatási szerv saját (elemi) költségvetéséből nem képes előfinanszírozni a védekezéssel kapcsolatban felmerülő költségeket, ugyanakkor ezek a kiadások nem halaszthatók. A védelemvezetőt ugyanakkor jogszabályon alapuló beavatkozási kötelezettség terheli a nagyobb kár elkerülése érdekében. Ebben a helyzetben a döntéshozó bármit tesz is, az adott esetben valamely oldalról jogszabályba, kötelezettségvállalási szabálytalanságba ütközik. További finanszírozási és (munkajogi) probléma a védekezésben részt vevő munkatársak személyi jellegű kifizetéseinek csúszása, melynek oka szintén a védekezési

költségek utófinanszírozásából ered. A szükségszerű védekezési tevékenység költségvetési oldalról történő tervezhetetlensége és a védekezésben részt vevő igazgatóságok elemi költségvetésének korlátja miatt javasolt átgondolni a költségek finanszírozási eljárását, gyakorlatát. A vízügyi és önkormányzati szinten közös megvalósítás alatt álló kiemelt mintaprojekt eredményei jelzik, hogy van fogadó készség az önkormányzatok részéről és igénylik az integrált gondolkodást és cselekvést (LIFE-MICACC). Támogatni kell és erősíteni vízügyi igazgatási és önkormányzati szinten a települések éghajlatváltozáshoz kapcsolódó alkalmazkodási képességeit, ki kell terjeszteni az Belügyminisztérium Önkormányzati Helyettes Államtitkárság által vezetett vízgazdálkodással összefüggő mintaprojektjének az eredményeit a többi önkormányzat részére is. Az önkéntes szervezetek bevonása kiemelten fontos lehet a minősített (és nem csak akkor) helyzetek kezelésében. Magyarországon a hivatásos szervezet, a polgári védelem ezt szintén kiemelten támogatja, mint egyik lehetséges fejlesztési lehetőség. Mindamellett az önkéntességet, mind állományában, mind technikai felszereltségében továbbfejleszteni lehetséges és szükséges a felsőoktatási intézmények szintjén is, amelynek az élén a Nemzeti Közszolgálati Egyetemnek kell állnia, mint a hazai közszolgálati hivatásrendi képzőhelynek.

Felhasznált irodalom

- Buzás K. (2015.): *Víz a városban: Alkalmazkodás a klímaváltozáshoz*. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Vízi Közmű és Környezetmérnöki Tanszék
Országos Vízelvezető Szolgálat, 2020.
Országos Műszaki Irányító Törzs, 2020.
- Teknős L. (2018): A klímaváltozás, mint új kihívás megjelenése az Európai Unió Polgári Védelmi Mechanizmus feladatrendszerében. *Hadtudomány*, 21(E-szám), 188–210.

Alkalmazott jogszabályok

2019. évi LXXI. törvény Magyarország 2020. évi központi költségvetéséről és a módosításai
2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól

Veprik Zita

Titkos eszközök alkalmazása a rendőri korrupciós bűncselekmények nyomozásában

Use of secret tools in the investigation of police corruption offenses

Absztrakt

A rendészeti korrupciós bűncselekmények fokozott társadalmi veszélyességűek, hiszen az állampolgárok rendészeti szervekbe vetett bizalmát alááshatják, biztonsági deficitet okozhatnak. Ezeknek a bűncselekményeknek a megelőzése, felderítése éppen ezért kiemelt feladat a hatóságok számára. Ugyanakkor a rendészeti korrupciós bűncselekmények felderítése, nyomozása – több tényező miatt – rendkívül nehéz, és a nyílt eszközök sokszor nem is elegendők az eredményes bűnüldözéshez. A hatékony bűnfelderítés érdekében nélkülözhetetlen tehát a leplezett eszközök alkalmazása, a konspirált adatszerzés. Jelen tanulmányban a jogszabály által meghatározott leplezett eszközöket vizsgálja a szerző abból a szempontból, hogy milyen módon alkalmazhatók a rendőri korrupciós bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. Elemzi továbbá a hatályos Be. általi szabályrendszert abból a perspektívából is, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján mennyire fedi le a felderítés teljes igényrendszerét.

Kulcsszavak: rendészet, korrupció, integritás, titkos eszközök

Abstract

Corruption crime cases in law enforcement have extended risks for the society, as they may undermine confidence of the citizens in law enforcement organs, causing safety deficits. Prevention and elucidation of these crimes are equally important tasks for the authorities. Simultaneously, prevention and elucidation of corruption crimes in law enforcement is – due to several factors – very difficult, and open methods are frequently not enough for a successful prosecution. For an effective elucidation are use of secret tools and gathering data in

conspiracy indispensable. In the present paper the author examines certain legally specified secret tools from the aspect how they can be used in criminal procedure of police corruption crimes. Further he analyses the effective regulation system in criminal procedure, also from the perspective how they can cover the total demand system of elucidation, upon practical experiences.

Keywords: law enforcement, corruption, integrity, secret devices

Bevezetés

Már évtizedek óta fokozott társadalmi veszélyességűnek tekintik a korrupciós bűncselekményeket, mivel alááshatják a hatóságokba vetett bizalmat, megzavarhatják az ügyek elfogulatlan, objektív intézését, és ezzel az állampolgárokban a bizalmatlanság érzését keltik. A társadalmi veszélyességet nem elsősorban gyakoriságuk határozza meg, hanem az a tény, hogy az elkövetők egy része hivatalos személy, akik a bűncselekmény elkövetésekor éppen beosztásukkal élnek vissza (Rudas & Hoffman, 1973, 75.). Az elmúlt évek fejleményei (például a pénzügyi és gazdasági válság, a klímaváltozás hatásai, a terrorizmus és az illegális bevándorlás elleni fellépés) megerősítették, hogy a közjó absztrakt normarendszerének érvényesítése érdekében az államnak kell értékteremtő és értékvédő szerepet vállalnia a politikai, gazdasági és társadalmi szférákban. Ezt fejezi ki a jó állam fogalma, amely a közjó és a közszolgálati etika normáira támaszkodva szorosan összekapcsolódik a jó kormányzás és a jó közigazgatás fogalmával (Kaiser, 2017, 5.). A jó állam, mint komplex jelenség egyik fontos feladata a közbiztonságot és közrendet sértő vagy veszélyeztető cselekmények felderítési eredményességének fejlesztése. A hatékony bűnüldözés mögött pedig elméleti alapokon nyugvó, gyakorlatban hasznosítható eszközök és módszerek rejlenek, amelyek együttesen egy sajátos, számos tudományterületet magában foglaló rendszert alkotnak, ami nem más, mint a kriminalisztika (Hautzinger, 2019, 84.). A kriminalisztika tudományának tárgya a nyomozás, a felderítés, melybe tágabb értelemben beletartozik a titokban történő információgyűjtés, illetve a titkos adatgyűjtés során történő megismerés is. Ennek legitim céljának eldöntése, hogy szükséges-e a nyomozás formális megkezdése, illetve, hogy várható-e elegendő információ a vádemelés megalapozására (Bócz, 2004, 970–976.). A bűnügyi szolgálati ismeretek, azaz a bűnügyi titkos információgyűjtés és a hozzá kapcsolódó kérdések kriminalisztikával való kapcsolatát az alapozza meg, hogy a titkos információgyűjtés során tulajdonképpen az egyes krimináltechnikai, krimináltaktikai és kriminálmotodikai tételek speciális alkalmazása

történik (Balláné, 2014, 11.). A kriminalisztika késői érdeklődése után gyorsan előtérbe került ez a terület és a jövőbeli tendenciák között is az prognosztizálható, hogy a titkos erők-eszközök-módszerek alkalmazási köre szélesedni fog, új metódusok bevezetése, alkalmazása várható (Fenyvesi, 2014, 242.). Az elmúlt évtizedekben a világban bekövetkezett változások (globalizáció, technikai fejlődés stb.) a bűnözés átalakulásához vezettek (például a szervezettség növekedése, az informatikai eszközök fokozottabb használata). Ennek következtében a hagyományos, nyílt nyomozási eszközök napjainkban már nem elegendők az eredményes bűnüldözéshez (Fenyvesi, 2014, 219.). A titkos eszközök használata a speciális nyomozati eszközök táborába sorolható, egyes bűncselekmények felderítése alkalmával a használatuk legtöbbször nélkülözhetetlen, mivel az elkövetők tevékenységének, munkamenetének megismerése, felderítése a titkos eszközök nélkül legtöbb esetben lehetetlen (Nyitrai, 2014, 32.). Ezek rendszerint olyan deliktumokhoz kapcsolódtak, melyek a tárgyi környezetben észlelhető nyomot nem hagynak, a cselekmény büntetendő jellegét nehéz felismerni, a véghezvitelt erőteljes konspiráció övezte, az elkövetési magatartás előkészületi stádiumban marad, vagy a törvényi tényállás előkészületi jellegű cselekményt rendel büntetni befejezett bűncselekményként. Az is tipikus, hogy a bűnténynek nincs természetes személy sértettje, vagy – ha van – annak nem fűződik érdeke a bűncselekmény felderítéséhez, illetve kényszer vagy fenyegetés hatása alatt nem tesz feljelentést (Bócz, 2004, 970–976.). Ilyen jellemzőkkel rendelkeznek a vesztegetési ügyek is. A korrupciós bűncselekmények nyomozását több tényező együttese teszi rendkívül nehéz feladattá. Ki kell emelni azt, hogy a tanúbizonyítás nehéz vagy kizárt, mert a deliktumról csak szűk kör, sokszor csak az előnyt adó és annak elfogadója tud, akiknek az érdekközössége is azonos, és természetes személy sértettéről sem gyakran beszélhetünk. Figyelembe kell azt is venni, hogy a tárgyi bizonyítási eszközök feltárása is nehézségeket jelent, főleg, ha az elkövetés tárgya nem anyagi természetű előny, illetve amikor a bűncselekmény csak az előny kérésével, ígéretével válik befejezetté. Mindezek alapján egyértelmű, hogy a hagyományos nyomozati eszközök és módszerek ezeknek a bűncselekményeknek a felderítésében, bizonyításában jellemzően kevésnek bizonyulnak. A hatékony bűnfelderítés érdekében előtérbe kerülnek a leplezett eszközök, a konspirált adatszerzés. A titkos eszközökkel beszerzett adatok bizonyítékként való felhasználhatóságának biztosítására különös figyelmet kell fordítani. Szem előtt kell tartani, hogy *„a bűnfelderítés eredményességének igazi értékmérője ... a bírósági tárgyalás, a hol a bizonyítékoknak ki kell állniuk a védelem próbáját, biztosítani kell a fegyverek egyenlőségét és a jogorvoslati jogát”* (Finszter, 2000, 110.). Jelen tanulmányomban a rendelkezésre álló titkos, illetve leplezett eszközöket vizsgálom meg abból a szempontból, hogy milyen módon alkalmazhatók

a rendőri korrupciós bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. Az eszközöket két részre bontva elemzem: az 1994. évi XXXIV. Rendőrségi törvényben (továbbiakban: Rtv.) foglaltak szerint a büntetőeljárás megindítását megelőzően használható titkos eszközök, illetve a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) által szabályozottan a büntetőeljárásban alkalmazható leplezett eszközök.

A büntetőeljárás megindítását megelőzően használt titkos eszközök

A titkos felderítési lehetőségek alkalmazásának nagy előnye, hogy nemcsak a büntetőeljárás alatt, hanem már a büntetőeljárás előtti időszakban, az adatgyűjtésben is segítséget jelent (Fenyvesi, 2014, 220.). A büntetőeljárást megelőzően használt eszközök két csoportját a bírói engedély szükségessége különbözteti meg¹.

Bírói engedélyhez nem kötött eszközök

A bírói engedélyhez nem kötött eszközök célja a bűncselekmények megelőzése, megakadályozása, a titkos információgyűjtés erőinek, eszközeinek védelme, biztosítása. A bírói engedély nélkül alkalmazható titkos eszközök első csoportjába az információk megszerzése érdekében a rendőrséggel titkosan együttműködő személy tartozik². Az együttműködő több szintű is lehet annak függvényében, hogy egyszeri, illetve eseti jelleggel vagy rendszeresen szolgáltat információt. A felderítő szervnek biztosítani kell ezeknek a személyeknek a védelmét, azaz személyes adatai, a rá vonatkozó információk, a vele való együttműködés ténye nem derülhet ki. Az önálló információszolgáltatáson túl, a titkosan együttműködő célirányosan foglalkoztatható, részére feladat határozható meg, de nagy mennyiségű információk feldolgozásában is segíthet, illetve technikai rögzítő eszközök konspirált módon történő szerelésénél (telepítéseknél) fedést biztosíthat (például az együttműködő tevékenységéből adódó lehetőségek fedősztoriként történő felhasználása révén).

Bírói engedély nélkül lehetőség van fedett nyomozó, illetve kilétét leplező rendőr igénybevételére³, de csak információ gyűjtésére, ellenőrzésére. A rendőri

1 Rtv. 63. § (2).

2 Rtv. 66. § (1) a).

3 Rtv. 66. (1) b).

korruptióval összefüggésben a fedett nyomozó jellemzően közvetlenül a célszemélyi körbe vagy azok közelébe kerül bevezetésre, főként puhatolásra alkalmazható. Igyekszik bizalmi viszonyt kialakítani, szükség szerint dokumentál, gyanús ügyletek látszatát kelti, és ennek keretében gyűjt információt a célszemélyi kör reakcióiról. A fedett nyomozó szerepe valójában a büntetőeljárásban, akár már az előkészítő eljárás során kiteljesedhet. Lehetőség van arra is, hogy a rendőrség személyt, lakást, egyéb helyiséget, bekerített helyet, nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyet, illetve járművet titokban megfigyeljen, a történekről információt gyűjtsön, valamint az észlelteket technikai eszközzel rögzítse, azaz klasszikus titkos megfigyelést hajtson végre⁴. Ezt a tevékenységet akár élő erővel, akár eszközzel is lehet végezni. A korruptió cselekmények esetében a gyakorlatban ezt az eszközt olyan közterületen alkalmazzák, ahol az elkövetés megvalósulhat vagy bármilyen más releváns információ birtokába lehet jutni (például pénzváltó közelében). Eredményesen használható továbbá a célszemélyek kapcsolatainak felderítésére, rejtkehelyek megállapítására is. Bár lehetőség van arra, hogy valamely személyt – ha életének, testi épségének megóvása érdekében szükséges – rendőrrel helyettesítsenek⁵, a korruptió bűncselekmények felderítése esetében ennek az eszköznek az alkalmazása nem jellemző, csak elvétve fordulhat elő. Az elektronikus hírközlési eszközön vagy információs rendszeren folytatott kommunikáció tényének a megállapításához, az elektronikus hírközlési eszköz vagy információs rendszer azonosításához, illetve hollétének megállapításához szükséges adatok megszerzésének a lehetősége⁶ már a vizsgált bűncselekmények vonatkozásában is hatékony eszköznek számít. Alapvetően a híváslista adatok beszerzése, a telefon azonosító adatainak vagy helyzetének megállapítása a gyakorlatban bizonyítja két személy közt fennálló kapcsolatot. Az ügy jellegétől függően akár bűnös kapcsolatra is utalhatnak az innen kinyert adatok. Erre példa lehet az, ha szolgálatban annak ellenére tartja magánál a rendőr saját mobiltelefonját, hogy bizonyos szolgálati helyeken ez – külön engedély hiányában – tilalmazott⁷, és – a híváslista alapján –

4 Rtv. 66. § (1) c).

5 Rtv. 66. § (1) d).

6 Rtv. 66. § (1) e).

7 A rendőri korruptió cselekmények megelőzésével és visszaszorításával kapcsolatos feladatokról szóló 20/2013. (V. 17.) ORFK utasítás 30/B. pontjában foglaltak szerint: „A közterületen, a közúti, vasúti, légi, vízi határátkelőhelyen, a fogdában, az őrzött szálláson, az őrzött létesítményben, illetve az előállító egységben ellátott határrendészeti, közlekedésrendészeti, közrendvédelmi, illetve objektumvédelmi szolgálat hivatásos állományú tagja a szolgálatban magántulajdonú mobiltelefont nem tarthat magánál, kivéve ha azt a szolgálati előjáró - a belügyminiszter irányítása alatt álló rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagjai által szolgálatban birtokban tartható vagyontárgyak, magán-célú telekommunikációs eszközök, készpénz, készpénzt helyettesítő eszközök korlátozásának szabályairól szóló 21/2015. (VI. 15.) BM rendelet 4. § (2)-(3) bekezdéseiben foglaltak alapján, írásban vagy az írásba foglalás akadályoztatása esetén szóban - engedélyezte.”

telefonál is vele, mégpedig bűnös kapcsolatával folytat beszélgetést. Lényeges információ lehet az is, ha arra merülnek fel adatok, hogy egy rendőr csak megcsörget egy számot, és mindig csak azután hívja fel őt egy adott személy. Amennyiben már megvan a bűnös kapcsolat, akkor annak addig ismeretlen pozíciójának és kilétének megállapítására használható a készülék hollétének megállapítása. Meg kell említeni, hogy a hivatkozott norma ugyan a mobiltelefon birtoklására vonatkozóan tartalmaz korlátozó rendelkezést, a majdnem azonos funkciókra alkalmas okosórákra azonban nem. Az eszközök közül vannak, amelyek bluetooth segítségével a telefontól 10 méterre is használhatók, illetve olyanok is, amelyek saját SIM kártyával működnek. Érdemes elgondolkozni azon, hogy a technikai fejlődés követése mennyire fontos az élet valamennyi területén, így a korrupció elleni küzdelemben is. Szükség lenne például az okosórákra is kiterjeszteni a mobiltelefonokra vonatkozó korlátozó rendelkezést. Ennek hiányában pedig kiemelt figyelmet kell fordítani azokra a személyekre, akik szolgálatban ilyen eszközöket viselnek. A technika fejlődésével egyre nagyobb szerepet kaphat az a rendelkezés, amely szerint a rendőrség a titkosan együttműködő személy által rendelkezésre bocsátott információkat – hozzájárulásával – műszeres ellenőrzéssel vizsgálhatja⁸. A Nemzeti Védelmi Szolgálatnál (a továbbiakban: NVSZ) három részből álló szakértői tevékenységet végeznek. A poligráfus vizsgálat mellett a réteges hangelemzés és videókép analitika alkalmazására is sor kerül, vagyis a vizsgálatok képanyagainak pszichológus általi elemzésével egy olyan, három részből álló szakértői tevékenység került kialakításra, amely nemcsak Magyarországon, hanem Európában is egyedülállónak számít. A réteges hangelemzés elvégzésére elegendő a hangfelvétel. A videókép-analitika pedig a felvett képanyagok pszichológus általi elemzése. Az együttműködő személyes közreműködését egyik módszer sem igényli, tudtán kívül zajlik, mégis szavahihetőségére vonatkozó hasznos információkra lehet belőle következtetni. A leggyakrabban alkalmazott eszköz a poligráf. Használatát, annak minden előnyével és hátrányával együtt, alaposan mérlegelve át kell gondolni, hiszen a kapcsolattartás során a bizalom elvesztésével is járhat. Amennyiben azonban sérülésmentesen kivitelezhető, akkor rendkívül hasznos eszköz lehet. Előfordulhat ugyanis, hogy az együttműködő nem teljes mértékben mond igazat vagy alapvetően a fontos információk tekintetében igazat mond, csak pár – kevésbé releváns – dologban torzítanak az általa elmondottak. Egy műszeres ellenőrzéssel ezeket a kis mértékben elferdített adatokat ki lehet igazítani. Amennyiben pedig a titkosan együttműködő személy folyamatosan valós információkat közöl, akkor a műszeres ellenőrzés segít abban, hogy a jövőben se próbálja a hatóságot megtéveszteni.

8 Rtv. 66. § (1a).

Valós, felhasználható információkat közlő együttműködő esetén a poligráf alkalmazása szakmailag nem elfogadott a bizalomvesztés veszélye miatt. A hazugságellenőrző vagy más néven őszinteségellenőrző (Hautzinger, 2004, 43–51.) technikák közül a poligráf dominanciája úgy tűnik még sokáig megmarad, annak ellenére, hogy már számos más módszer is rendelkezésre áll. A hatályos Be. jogilag is megteremtette a lehetőséget más műszerek alkalmazása előtt.⁹ A poligráf nemcsak Magyarországon, hanem világszerte is a legismertebb műszer, amely emellett az egyetlen megfelelően validált műszeres vallomásellenőrző módszer (Budaházi, 2018, 42.). A poligráfon kívül alkalmazzák továbbá a komputeres grafometriás vizsgálatot és a rétegzett hangelemzőt is, valamint a hőkamerát. Határainkon kívül ismert még a funkcionális mágneses rezonancia vizsgálat (fMRI), a monoszkener, a tulajdonságszűrési technológia (Future Attribute Screening Technologies – FAST), a csendes beszélő (Silent Talker), a pszichológiai stresszértékelő (PSE) és a szemhőmérő is (Budaházi, 2013, 17–18.). Az agyi ujjnyomat teszt segítségével nem nyerhetünk információt a bűnelkövetésre, ártatlanságra, becsületességre, félrevezetésre, hazugságra, illetve bizonyos cselekedet elkövetésére vagy el nem követésére. Azonban adatot nyerhetünk bizonyos információk meglétéről (az információ a vizsgált személy rendelkezésére áll) vagy hiányáról, esetleg arról, hogy ilyen információ meglétére vagy hiányára a teszt alapján nem lehet következtetést levonni. Ki kell emelni, hogy az eddigi adatok alapján, téves pozitív eredmény (azaz amikor egy ártatlan személy a teszten pozitív eredményt mutat) viszonylag ritkán; téves negatív teszteredmény viszont gyakrabban fordul elő. Mivel a büntetőjogi rendszer erősen arra az elvre épül, hogy egy ártatlan személy elítélése (téves pozitív hiba) rosszabb, mint egy bűnös személy felmentése, így a módszer forenzikus eszközként jelentős potenciállal rendelkezik (Czobor et al, 2018, 65–66.).

Ki kell térni a megbízhatósági vizsgálat speciális jogintézményére is¹⁰, melynek célja a valóságban is előforduló élethelyzetek mesterséges kialakításával annak ellenőrzése, hogy az érintett eleget tesz-e a jogszabályban előírt hivatali kötelezettségének, a jogszerű, befolyásmentes feladatellátás követelményének. Az NVSZ kizárólag ügyészi engedély birtokában, részletesen kidolgozott végrehajtási terv alapján hajthat végre megbízhatósági vizsgálatot, amelynek során a védett állomány tagját foglalkoztató szerv hivatali helyiségében, gépjárművében és a megbízhatósági vizsgálat helyszínén történeteket, illetve a mesterséges élethelyzetben résztvevő, valamint a megbízhatósági vizsgálat alá vont személy tevékenységét és előadását titokban technikai eszközzel megfigyelheti

9 Be. 212. § (1).

10 Rtv. 7/A-7/D. §, Rtv. 66. § (2).

és rögzítheti, illetve az ehhez szükséges technikai eszközt a felsorolt helyeken elhelyezheti. A belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési szerv a megbízhatósági vizsgálatok során gyakran alkalmaz olyan speciális konspirált kép- és hangrögzítő eszközöket, melyek ruházaton vagy annak kiegészítőin, egyéb használati eszközökbe kerülnek elrejtésre. Ezekkel az eszközökkel gyakran gépkocsiban, irodában, magánlakásnak minősülő egyéb helyen hajtanak végre dokumentálást. Emellett arra is van példa, hogy egy előre beállított helyszínen telepítenek hagyományos tereptárgyaknak látszó, valóságban preparált eszközöket. Csak és kizárólag az ügyész által engedélyezett mesterséges élethelyzetben zajló eseményeket lehet rögzíteni, ez a gyakorlatban például a lezajlott beszélgetést, a beállított mesterséges helyszínt jelenti. Nem jár tehát olyan alapvető jogok korlátozásával, sérelmével, amilyenről egy büntetőeljárás során alkalmazott, bírói engedélyhez kötött eszköz esetén beszélhetünk, ahol nem mesterséges élethelyzetről beszélünk, melynek alkalmazásához épp a sérelem okán szükséges a bírói engedély, mint végső eszköz. Az ügyész által engedélyezett végrehajtási tervnek tartalmaznia kell, hogy a vizsgálatot végző szerv pontosan hol és milyen eszközök használatát tervezi. Az ügyészi felügyelet mellett folyó eljárás során igénybe vehetők a titkos információgyűjtés bírói engedélyhez nem kötött eszközei is, melyek a bizonyítékok rögzítését, beszerzését szolgálják.

A titkos információgyűjtés erőinek, eszközeinek védelme érdekében alkalmazható titkos eszközök közül a rendőri korrupciós cselekmények felderítése vonatkozásában négyet ki kell emelni.

- 1.) Az Rtv. 64. § b) pontja külön nevesíti a megbízhatósági vizsgálatot, amely a korrupció elleni fellépés sajátos eszköze. A több országban alkalmazott módszert Magyarországon 2011-ben vezették be, melynek preventív hatása is kimagasló. Ez a szabály tulajdonképpen egy speciális titkos információgyűjtésről rendelkezik. A rendőri korrupciós cselekményekkel összefüggésben azonban külön rendelkezés került beiktatásra, mely szerint a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve a megbízhatósági vizsgálat során is folytathat titkos információgyűjtést, ha ez az ügyészség által jóváhagyott elrendelő határozatban szerepel. A specialitása több részletszabályban is kereshető, melyek a következők: előzetes ügyészi engedély szükséges, rövid idő áll rendelkezésre (15+15 nap), teszt jellegű, bírói engedélyhez kötött eszközök alkalmazása történik. Emellett pedig a vizsgálattal érintett személyt az eljárás végén kötelező értesíteni. Amennyiben büncselekmény kerül megállapításra az érintett személlyel szemben, és büntetőeljárás megindítására kerül sor, akkor a titkos információgyűjtést is megismerheti. A gyakorlatban éppen emiatt

ez nem kedvelt módszer. A megbízhatósági vizsgálat egy komplex kidolgozott végrehajtási terv alapján kerül végrehajtásra, egy előre tervezett és kialakított élethelyzetben. A szigorú ügyészi kontroll alatt a vizsgálatot végző szerv igyekszik a kialakított élethelyzet során felmerülő valamennyi várható elkövetési módot behatárolni, és a tárgyalótiszt által követendő magatartásformát, az általa elkövethető bűncselekmények minősítését pontosan meghatározni, azokat a végrehajtási tervben rögzíteni.

- 2.) Az Rtv. 64. § g) pontban írt szabályozás lehetőséget ad arra, hogy titkos információgyűjtést lehessen végezni bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazása során igénybe vett technikai eszköz vagy adat elhelyezése, valamint eltávolítása érdekében. Ez a felhatalmazás a rendőri korrupciós bűncselekmények felderítése során komoly lehetőséget ad a büntetőhatóság kezébe. A gyakorlatban többször előfordul, hogy a büntetőeljárásban az ügyész arra kéri fel az NVSZ munkatársait, hogy nyomkövető-, kép és/vagy hangrögzítő eszközt telepítsenek az eljárásban érintett személy lakásába, irodájába, gépjárművébe. Ebben az esetben az ügyész adja meg az engedélyt az eszközre vagy kéri meg a bírótól, és az NVSZ állományának tagjai hajtják végre annak kivitelezését. A végrehajtás sokszor rendkívül bonyolult, hiszen előfordulhat, hogy személlyel, céggel történő együttműködésre van szükség, vagy éppen csak fedést kell biztosítani. A gyakorlatban szükség lehet az eszköz alkalmankénti felügyeletére, illetve eltávolítására. A hatályos szabályok szerint ezekre az esetekre is elrendelhető titkos információgyűjtés.
- 3.) Az Rtv. 64. § h) pontjában foglaltak szerint a fedett nyomozó, illetve a valódi céljának leplezésével működő szervezet védelme érdekében a rendőrség titkos információgyűjtést folytathat. Az Rtv. 64. § g) pontjában foglalt szabályhoz hasonlóan az ügyész engedélyezi a fedett nyomozó alkalmazását, a védelmére pedig el lehet rendelni titkos információgyűjtést. Ebben az esetben – a fedett nyomozó védelme érdekében – lehetőség van adatainak figyelemmel kísérésére, valamint élő erővel történő figyelés szervezésére. Ez utóbbira szükség lehet – többek között abban az esetben –, ha találkozik a célszemélyi körrel.
- 4.) Az Rtv. 64. § i) pontja arról rendelkezik, hogy a rendőrséggel titkosan együttműködő személy védelme, bevonása és ellenőrzése érdekében a rendőrség titkos információgyűjtést folytathat. Az együttműködő védelme hasonló, mint a fedett nyomozó esetében. Az együttműködőt is szükséges ellenőrizni, hogy dekonspirálódott-e a környezetében, vagy ott, ahol foglalkoztatjuk. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy kellő konspirációval jár-e el, hiteles, megbízható-e a személye.

Bírói engedélyhez kötött eszközök

A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés már nagyobb mértékű beavatkozást jelent a magánszférába, amelynek keretében a hatóság a nyomozás elrendeléséig titkos kutatást végezhet, helyet titkosan megfigyelhet, küldeményt titokban megismerhet, lehallgatást végezhet, információis rendszert titkosan megfigyelhet¹¹. A titkos kutatást a korrupciós bűncselekmények felderítésénél alapvetően számlák, nyugták, bizonylatok, fekete könyvelés, hamis vagy hamisított magán-, illetve közokiratok megismerésére alkalmazzák. A hely titkos megfigyelése olyan gépjárművek, épületek kontrollálását jelentheti, ahol a bizonyítás szempontjából releváns adatok keletkezhetnek. Nagy hatásfokkal alkalmazható a szolgálati helyiségekben, gépjárművekben történtek technikai eszközzel való megfigyelése. A felvételeken láthatóvá válhat, hogy az állomány által a térfelügyelő kamerák tekintetében holt térnek minősülő helyeken fogadják el és rejtik el a vesztegetés tárgyát jelentő készpénzt. A titkos kutatáshoz hasonló, bár specifikusabb eszköz a küldemény titokban történő megismerése, melynek alkalmazásával ugyanolyan adatok (például bizonylatok, számlák, okiratok tartalma) birtokába kerülhetünk. A korrupciós bűncselekmények felderítésében eredményt hozhat a lehallgatás, az információis rendszer titkosan történő megfigyelése, bár hatásfokuk jóval kisebb az inkriminált helyiségek, helyszínek rejtett megfigyelésével gyűjtött információkhoz képest. A klasszikus értelemben végrehajtott lehallgatás mellett ide tartozik a telefonon, illetve egyéb számítástechnikai eszközön tárolt adatok titokban történő megismerése is. A gyakorlatban egy adott műveletben ezeket a lehetőségeket gyakran kombinálják. Erre példa, ha egy titkos kutatás végrehajtása közben hozzáférnek egy számítógéphez, amelyről releváns adatokat ismernek meg, mentenek le. A rendőri korrupciós bűncselekmények vonatkozásában egy lényeges, speciális rendelkezést tartalmaz a törvény. Ennek értelmében a védett állományal összefüggő, jogszabályban meghatározott bűncselekmények megelőzése céljából a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve akkor is folytathat bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtést, ha megalapozottan feltehető, hogy attól a védett szerv befolyásmentes működésének megzavarásával, illetve tagjai vagy valamely állománycsoportja szolgálatellátásának befolyásolásával kapcsolatban olyan információ megszerzése várható, amely a későbbiekben megalapozza a büntetőeljárásról szóló törvény szerinti leplezett eszköz alkalmazását is. Ez a szabályozás is bizonyítja, hogy a törvényalkotó kiemelten kezeli – többek között – a rendőri korrupció elleni

11 Rtv. 70-72. §.

hatékony és eredményes fellépést, a rendőrség befolyásmentes működésének biztosítását. Tekintettel a titkos információgyűjtés céljára az Rtv. alapján alkalmazott eszközök nem alkalmasak a bizonyítékok beszerzésére, felhasználásukra csak kivételes esetben kerülhet sor. A bizonyítékok beszerzésének a jelenlegi szabályozás szerint a büntetőeljárásban kell megtörténnie. Éppen ezért a gyakorlatban a titkos információgyűjtések szerepe visszaesett.

A büntetőeljárás megindítását követően használt leplezett eszközök

A leplezett eszközök alkalmazására – jellemzően – a nyomozás két szakaszában: a felderítés és a vizsgálat során kerül sor (URL1). A hatályos Be. bevezette az előkészítő eljárást, amit éppen a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés szabályainak büntetőeljárásba integrálása tett szükségessé. Ezzel lehetővé vált, hogy egyszerű gyanú szintjét el nem érő információk alapján is indítható legyen büntetőeljárás. Abban az esetben van erre lehetőség, amennyiben a rendelkezésre álló adatok a bűncselekmény gyanújának megállapítására nem elegendők, és megalapozottan feltehető, hogy az előkészítő eljárás lefolytatása alapján el lehet dönteni, a bűncselekmény gyanúja fennáll-e (Mészáros, 2018, 177–178.). Ez azt jelenti, hogy az egyszerű gyanú szintjét el nem érő adatok alapján előkészítő eljárás indítható, melynek során több leplezett eszköz alkalmazható.¹² Az új rendelkezéssel kapcsolatban a gyakorlati szakemberek részéről felmerültek különböző aggályok is. Az egyik szerint „*így bármilyen forrásból származó, szakmai tevékenysége során a hatóságok tudomására jutott információ elégséges lehet a gyanú gyanújának fennállásához*” (URL1). A törvényjavaslat miniszteri indokolásában azonban szerepel, hogy az előkészítő eljárás sorsát felül fogják vizsgálni és az eljövendő időszak ellenérveinek meggyőző ereje vagy más jogállami kontroll eredménye döntheti el meghagyását vagy a jövőbeni elhagyásának a lehetőségét. Az előkészítő eljárás bevezetésével a bűnüldöző hatóságok egy új lehetőséghez jutottak, hiszen ezzel az eredményes bűnüldözésüket a jogalkotó megkönnyítette. Ez a megállapítás természetesen a korrupciós bűncselekmények vonatkozásában is megállja a helyét. Mindezek ellenére a bűnüldözés sikere nem állhat mindenek felett. Még az egyszerű gyanú szintjét sem elérő információ alapján megindított büntetőeljárás, és

12 A Be. 341. §-ában foglaltak szerint a következő leplezett eszközök alkalmazhatók: titkosan együttműködő személy; információgyűjtés és információellenőrzés az eljárás valódi céljának titokban tartásával; rejtett figyelés; fizetési műveletek megfigyelése; álvásárlás; fedett nyomozó; valamennyi bírói engedélyhez kötött eszköz.

ennek során alkalmazott leplezett eszközök felvethetnek olyan jogi kérdéseket, anomáliákat, melyekre mindenképp adekvát választ kell adni a jogalkotásban és a jogalkalmazásban egyaránt. Azaz meg kell teremteni az egyensúlyt a bűnüldözési érdek és a magánszféra tiszteletben tartása között.

A Be. különbséget tesz az előkészítő eljárás és a nyomozás során alkalmazható eszközök köre között. Az előkészítő eljárás során a törvényben nevesített leplezett eszközök közül kizárólag a titkosan együttműködő személy igénybevétele, titkos információgyűjtés, rejtett figyelés, fizetési műveletek megfigyelése, fedett nyomozó, bűncselekménnyel feltehetően összefüggésbe hozható dolog vagy szolgáltatás igénybevétele, átvásárlás, illetve bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazható. Az előkészítő eljárásnak a rendőri korrupció felderítésében kiemelt szerepe van. Azok a lehetőségek, amelyeket a 2018. július 1. napjáig hatályos Rtv. biztosított, a jelenleg hatályos törvényben már nem állnak fenn. A jogszabály arra ad lehetőséget, hogy a bizonyítékokat a felderítő szerv a Be. szabályai szerint gyűjtse be és használja fel. Az előkészítő eljárás is a gyanú megállapításáig folytatható, azt követően nyomozást kell kezdeményezni az eljárni illetékes nyomozó hatóságnál, és a további bizonyítékokat annak során kell beszerezni. A gyakorlatban könnyebbség a leplezett eszközök használata az előkészítő eljárást követő nyomozásban, mint az előző törvényi szabályozás idején. Az Rtv. korábbi, már hatálytalan szabályai szerint alkalmazott bírói engedélyhez kötött eszközökkel szerzett bizonyítékok feljelentés útján kerültek a nyomozásba. Büntetőeljárással párhuzamosan bírói engedélyhez kötött eszköz (például lehallgatás) alkalmazása nem történtett párhuzamosan, hanem annak befejezésére kellett intézkedni. Amennyiben a nyomozásban erre szükség volt, akkor újbóli engedélyezést kellett kérni (titkos adatszerzés keretében). Az új szabályozás során az előkészítő eljárásban alkalmazott bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz befejezésére nem kell intézkedni, elegendő csak a nyomozás kezdeményezésére. Az illetékes nyomozóhatóság, amennyiben a nyomozás elrendeléséről, azon belül is a leplezett eszköz tovább folytatásáról határoz, úgy akkor be kell fejezni az előkészítő eljárást. Az eszköz folyamatosan tovább használható. Így az esetleges két engedélyezés közti adatvesztés kizárt. A hatályos Be. a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés tekintetében jelentős újításokat hozott. Az új szabályozás megszüntette a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés kettősségét, és ezzel a bizonyítékok elvesztésének lehetőségét jelentős mértékben csökkentette, egyben kimondja, hogy egy konkrét személlyel szemben bűnüldözési célból nem folyhat lényegében korlátlan ideig bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés, ennek a határideje minden esetben maximalizált (Mátyás, 2017). A leplezett eszközök alkalmazása a korábbi szabályozáshoz hasonlóan szigorú feltételekhez kötött, mivel használatuk

komoly beavatkozást jelent a magánszférába. Az új szabályozás leplezett eszközökről rendelkezik és ezeknek három csoportját különbözteti meg, melyek között vannak bírói vagy ügyészi engedélyhez kötött, illetve ilyen engedély nélkül végezhető¹³. A bírói és ügyészi engedélyhez nem kötött leplezett eszközök között jelenik meg a rejtett megfigyelés, illetve az észleltek technikai eszközzel történő rögzítése¹⁴. A rejtett figyelés tárgya lehet a bűncselekménnyel kapcsolatba hozható személy, lakás, egyéb helyiség, bekerített hely, nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló hely, illetve jármű vagy tárgyi bizonyítási eszközt képező dolog megfigyelése. Természetesen nem értendők ide azok a helyiségek, melyek a bírói engedélyhez kötött titkos megfigyelés tárgyai lehetnek. Ki kell emelni egy újítként meghatározott eszközt, nevezetesen a megtévesztő információk közlését. Alkalmazásának lényege, hogy a bűncselekmény megszakítása, a bűncselekmény elkövetőjének azonosítása, illetve a bizonyítás érdekében az információ forrásának leplezésével a leplezett eszköz alkalmazásával érintett személlyel valótlán vagy megtévesztő információt közölnek. Az eszköz alkalmazását a törvényalkotó szigorú korlátok közé szorítja. A törvény indoklásában kiemelik, hogy a tilalmak egyik célja a tisztességes eljárás garanciális folytatásának biztosítása, másrészt pedig a bizonyítás torzításának megakadályozása.¹⁵ Ez az eszköz nem alkalmazható terhelt, illetve tanú kihallgatása, bizonyítási cselekmény során, nem tartalmazhat törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet, nem valósíthat meg fenyegetést, felbujtást, és nem terelheti az érintett személyt súlyosabb bűncselekmény elkövetése felé. Az eszköznek az alkalmazása – a korlátok figyelembevétele mellett – a korrupciós bűncselekmények esetében is eredményt hozhat.

Az ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök¹⁶ között megjelenik egy – a korrupciós bűncselekmények felderítése érdekében előreláthatólag hatékonyan alkalmazható eszköz – a fizetési műveletek megfigyelése. Ennek keretében a pénzügyi szolgáltató az érintett személy vonatkozásában fizetési műveletekkel kapcsolatban ad információkat. Az eszköz keretében arra is lehetőség lesz, hogy egy adott fizetési művelet felfüggeszzenek. Egy másik leplezett eszköz a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése, melynek keretében lehetőség nyílik arra, hogy a bűncselekmény elkövetőjével megállapodást kössenek. A megállapodás keretében rögzítik, hogy az elkövetővel szemben nem indul, vagy megszüntetésre kerül a büntetőeljárás, amennyiben az adott ügy, illetve más büntetőügy felderítésével, bizonyításával összefüggő

13 Be. 214. § (4).

14 Be. 215. §.

15 Be. indoklása.

16 Be. 216-230. §.

információkat és bizonyítékokat bocsát rendelkezésre. A korrupciós bűncselekmények felderítése során előfordul, hogy olyan információk merülnek fel, melyek szervezett elkövetést valószínűsítene, azonban ennek bizonyítása nehézségekbe, akadályokba ütközik. Ilyen esetekben hasznos lehet egy elkövetővel ilyen tartalmú megállapodás megkötése, melynek segítségével a szervezett elkövetés bizonyíthatóvá válik. Új eszközként nevesíti a törvény a hozzájárulással alkalmazott megfigyelést, melyre az ügyészség engedélye alapján, a sértett hozzájárulása mellett kerülhet sor. Alkalmazására uzsora-bűncselekmény, kapcsolati erőszak, illetve zaklatás bűncselekménye miatt, vagy olyan bűncselekmény miatt van lehetőség, amely fenyegetéssel valósul meg. A leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv a bűncselekmény felderítése, illetve bizonyítása érdekében fedőokiratot készíthet, használhat, szervezetet hozhat létre és tarthat fenn, illetve fedőadatot jegyeztethet be. A titkos erők és eszközök speciális kombinációja az úgynevezett fedett nyomozó személye és tevékenysége, mely alapvetően krimináltaktikai eszköznek minősül, azonban egyben taktikai is, hiszen csapdát állít az elkövetőknek (Fenyvesi, 2014, 152.) Az új Be. a fedett nyomozók alkalmazásának feltételeit is meghatározza, valamint – az ellenőrizhetőség mellett – lehetőséget teremt a fedett nyomozók tanúkénti kihallgatására is. Ez a bizonyítást megkönnyítheti, de minden esetben csak úgy, hogy a fedett nyomozók biztonságának prioritást kell élveznie. A korrupciós bűncselekmények felderítésére és bizonyítására is hatékony eszköz lehet a fedett nyomozó. A törvény adta lehetőségek közül elsősorban a rejtett figyelés végrehajtása és a bűncselekménnyel összefüggő információk és bizonyítékok megszerzése esetén fontos az alkalmazásuk.

A bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök¹⁷ között a törvény a következőket nevesíti: az információs rendszer titkos megfigyelése, a titkos kutatás, a hely titkos megfigyelése, a küldemény titkos megismerése és a lehallgatás. Az információs rendszer titkos megfigyelése során a leplezett eszközök alkalmazására az erre feljogosított szerv bírói engedéllyel információs rendszerben kezelt adatokat titokban megismerhet, az észlelteket technikai eszközzel rögzítheti. A titkos kutatás a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló hely kivételével lakás, egyéb helyiség, bekerített hely, továbbá a közösségi közlekedési eszköz kivételével jármű, illetve az érintett személy használatában lévő tárgy kutatható át titokban. A hely titkos megfigyelése során – a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló hely kivételével – a lakásban, egyéb helyiségben, bekerített helyen, illetve – a közösségi közlekedési eszköz kivételével – járművön történtek titokban technikai eszközzel megfigyelhetők és rögzíthetők. Másik

17 Be. 231-242. §.

leplezett eszköz a küldemény titkos megismerése, melynek során a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv bírói engedéllyel postai küldeményt vagy egyéb zárt küldeményt titokban felbonthat, annak tartalmát megismerheti, ellenőrizheti és rögzítheti. A lehallgatás során elektronikus hírközlési szolgáltatás keretében elektronikus hírközlő hálózat vagy eszköz útján, illetve információs rendszeren folytatott kommunikáció tartalma titokban megismerhető és rögzíthető. A bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök elsősorban az öt évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény esetén alkalmazhatók. Emellett azonban további lehetőségeket is felsorol a törvény. Így alkalmazhatók ezek az eszközök a három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, szándékosan elkövetett korrupciós bűncselekmény (kivéve feljelentésének elmulasztása) esetén is. Az új Be. a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazásának időtartamát is egyértelműen meghatározza. Ennek megfelelően egy érintettel szemben legfeljebb kilencven napra engedélyezhető, amely alkalmanként legfeljebb kilencven nappal meghosszabbítható, de az érintett személlyel szemben bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazása összesen háromszázhatvan napig engedélyezhető. A törvény szerint fő szabályként a leplezett eszköz által beszerzett adatok abban az ügyben és azzal a személlyel szemben használhatók, amely büntetőügyre és akire az engedély szólt, azonban bizonyos feltételekkel lehetőség van az alkalmazás kiterjesztésére is.¹⁸

Összegzés

A külföldi kriminalisztikai irodalom a 20. század második felében kezdett érdeklődni a titkos felderítés iránt, a hazai szakirodalom azonban csak az 1990-es évet követően tekintette tárgyának a titkosrendőri munkát (Bócz, 2004, 969.). Ezt követően azonban gyorsan egyre nagyobb szerepet kapott a bűncselekmények felderítésében, bizonyításában. Megállapítható, hogy operatív tevékenységből származó bizonyíték vagy tettenérés hiányában a korrupciós cselekmények nagyon nehezen bizonyíthatók, mert kevés a tanú és az okirati bizonyíték

18 Be. 241. § (1) „Az alkalmazás kiterjesztésének lehet helye, ha a leplezett eszközök alkalmazásának az engedélyben meghatározott befejező időpontjáig az érintett személlyel szemben a) az engedélyben nem szereplő más leplezett eszköz alkalmazása, illetve b) az engedélyben már megjelölt leplezett eszköz alkalmazásának folytatása információs rendszer titkos megfigyelése esetén más információs rendszer; titkos kutatás esetén más helyiség, jármű vagy tárgy; hely titkos megfigyelése esetén más helyiség vagy jármű; küldemény titkos megismerése esetén más hely, illetve más feladó vagy címzett; lehallgatás esetén más elektronikus hírközlési szolgáltatás vagy eszköz, illetve más információs rendszer vonatkozásában szükséges.”

(Török, 2010, 5–16.). Ezzel összecseng, hogy a rendőrök szerint a korrupciós bűncselekmények vonatkozásában az egyik leghatékonyabb felderítési technika a titkos információgyűjtés (Inzelt, Kerezi & Lévay, 2014, 92.). Tekintettel arra, hogy – speciális jellemzői miatt – a rendőri korrupció tettenérése is komoly kihívás elé állítja a hatóságokat, és ez csak kivételes esetben valósul meg, a leplezett eszközök alkalmazása elengedhetetlen a rendőri korrupciós cselekmények elleni küzdelemben. A titkos felderítések jogszabályi környezetét átgondoltan, pontosan és gyakorlatorientált módon kell kidolgozni, hiszen az annak alapján végzett bűnüldözési tevékenység és a jogalkalmazás alapjaiban befolyásolja az ilyen bűncselekmények felderítésének, nyomozásának, ezzel együtt a büntetésének sikerességét, vagyis közvetetten a bűnelkövetők speciális és generális elrettentését a bűnözéstől (Gáabri, 2015, 55.). A megfelelő szabályozás alapot ad a leplezett eszközök hatékony és eredményes alkalmazásához, a rendőri korrupciós bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásához. Finszter Géza megállapítja, hogy *„a titkos felderítés szükséges és arányos bevetésével a korrupció legsúlyosabb eseteiben, beosztásra és pártállásra tekintet nélkül, mindenkivel szemben érvényesíthető lehet az állam büntetőigénye, ami valódi visszatartó erőt képviselhet”* (Finszter, 2011, 97.). Az új Be. általi szabályrendszer sok esetben hasznos, de – a gyakorlati tapasztalatok alapján – nem fedi le a felderítés teljes igényrendszerét, így szükséges lenne módosítása. Erre példa, hogy a Be. alapján az NVSZ csak a jogszabályban nevesített szervektől kérhet adatot. A valóságban sokkal több adatkezelő szerv van, amelyeket az eredményes felderítés és bizonyítás érdekében szükséges megkeresni. A jelenlegi korlátozás miatt nem kérhető adatszolgáltatás – többek között – a Nemzetbiztonsági Szakszolgálattól, az önkormányzatoktól (például közterületi kamerafelvételek érdekében), a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központtól (TIBEK), a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi Irányítás Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Irodától (NAV PEI), a kormányhivataloktól, az ügyészségektől, a bíróságoktól, a rendőrség, illetve más állami szerveknek bizonyos nyilvántartásaiból (például személyügyi nyilvántartásából, objektumba be- és kilépő személyek nyilvántartásából, gazdasági beszerzésekről). További nehézséget jelent, hogy az együttműködők védelme továbbra sem megoldott, kihallgatásuk jelenleg az ügyészség döntésén múlik. Az új Be. fontos és rendkívül üdvözlendő újítása, hogy több rendelkezéssel igyekszik szavatolni, a fedett nyomozók biztonságát, lelepleződésük megakadályozását (Mészáros, 2019, 122.). Annak érdekében, hogy könnyebben lehessen együttműködőt bevonni és ezzel a korrupciós bűncselekményeket felderíteni, bizonyítani, a fedett nyomozóhoz hasonló, azonban annál szigorúbb védelem lenne indokolt számukra. Az együttműködő rendszerint nagyobb kockázatot vállal, mint a fedett nyomozó.

A fedett nyomozó általában egy fiktív személyazonossággal rendelkező rendőr, akinek a valódi személyazonosságát feladatellátása során a vele kapcsolatba kerülő személyek nem ismerik meg. Ezzel szemben az együttműködő a meglévő kapcsolatrendszerét kihasználva, rendszerint saját környezetéből szerzi meg azokat az információkat, melyek elősegítik a bűnüldözési tevékenységet. Az együttműködőt a kapcsolattartó szerv rendszerint a továbbiakban is alkalmazni kívánja, ezért személyének védelme különösen indokolt. Az eljáró szerv akkor tudja az együttműködőket alkalmazni, ha az előkészítő eljárás során törvényi garanciát tud vállalni arra, hogy nem kerül kihallgatásra a büntetőeljárásban. A felvetődött problémák megoldása érdekében az NVSZ a jogszabály módosítására tett javaslatot. Az operatív tevékenység megfelelő, részletes szabályozása elengedhetetlen, de közel sem elégséges a rendőri korrupció elleni hatékony és eredményes fellépéshez. A leplezett eszközök használata ugyanis a más nyomozási cselekményekhez képest nagyobb odafigyelést, különös szakértelmet igényel az azt alkalmazó gyakorlati szakemberektől. A rendőri korrupciós bűncselekmények vonatkozásában a leplezett eszközök közül – a gyakorlati tapasztalatok alapján – a kép- és hangrögzítő eszközök alkalmazása, a fedett nyomozó, a rejtett megfigyelés, a titkos kutatás alkalmazhatók a leghatékonyabban. A lehallgatás ezeknél a bűncselekményeknél az utóbbi időben ritkán hoz releváns adatot, így a felderítés szakaszában a humán pozícióknak újra kiemelt fontossága lett. A titkos technikák felértékelődése a jövőben is folytatódni fog, sőt számítani lehet további alkalmazási szélesedésre, új módszerek bevezetésére, alkalmazására is. Ehhez alapot ad a digitális adatok felkutatása, hiszen a digitális technikai tudás és eszközbázis folyamatosan fejlődik (Fenyvesi, 2014, 242.). Mind a korrupciós, mind más bűncselekmények elkövetőire igaz, hogy a technika fejlődését kihasználják, az abban rejlő lehetőségeket rendszerint alkalmazzák. A korunkra jellemző robbanásszerű információtechnológiai fejlődés a technikai fejlesztések terén komoly kihívás elé állítja a titkos információgyűjtést folytató, a leplezett eszközöket alkalmazó szervezeteket (Boda, 2015. 29.). Ez a fejlődés olyan rohamos és szerteágazó (gondoljunk csak bele hány kommunikációt elősegítő csevegő alkalmazás van), hogy szinte követhetetlen. A hatóságok rendelkezésére álló módszerek egyre távolabb kerülnek a napról napra ismertté vált, sokak számára elérhető alkalmazásoktól. Kiemelt fontosságú lenne, hogy ezen a területen komoly előrelépés történjen, ami jelentős kiadást jelentene ugyan, de ha a hatóság nem akar behozhatatlanul lemaradni, akkor lépéseket kell tenni. A gyakorlatban a felderítő szervek addig nem tudnak mit tenni, mint a már említett humán hírszerzési pozíciókat szélesítik annak ellenére, hogy a Be. adta lehetőségek éppen a hosszútávú, konspirált kapcsolattartásnak nem kedveznek.

Felhasznált irodalom

- Balláné Füsster E. (2014): *Kriminalisztikai ismeretek*. Nemzeti Közsolgálati Egyetem
- Boda J. (2015): A felderítés, hírszerzés, titkos információgyűjtés elvei és gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 63(9), 29.
- Bócz E. (szerk.) (2004): *Kriminalisztika 2*. Duna Palota és Kiadó
- Budaházi Á. (2013): *A műszeres vallomáellenőrzés, különös tekintettel a poligráfos vizsgálatra*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
- Budaházi Á. (2018): A műszeres vallomás-ellenőrzés hazai gyakorlata egy empirikus kutatás tükrében. *Magyar Rendészet*, 18(2), 27–42.
- Czobor P., Kakuszi B., Fantoly Zs., Bitter I. & Budaházi Á. (2018): A büntetőeljárásban alkalmazható agyi ujjnyomat (brain fingerprinting) vallomás-ellenőrzési módszer, és annak neurobiológiai alapja, a P300 agyhullám. *Magyar Rendészet*, 18(2), 65.
- Fenyvesi Cs. (2014): *A kriminalisztika tendenciái*. Dialóg Campus Kiadó
- Finszter G. (2000): A titkos információgyűjtés szabályozása a hatályos jogban. *Kriminológiai Tanulmányok*, 37, 110.
- Finszter G. (2011): A korrupció nyomozása. *Belügyi Szemle*, 60(11), 97.
- Gábrí A. (2015): Titkos adatszerzés a hatékony bűnüldözés szolgálatában. *Büntetőjogi Szemle*, 63(3), 55.
- Hautzinger Z. (2004): Az igazságügyi őszinteségvizsgálat. In Korinek L., Kóhalmi L. & Herke Cs. (szerk.): *Emlékkönyv IRK Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára*. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 43–51.
- Hautzinger Z. (2019): Gondolatok a kriminalisztika elméleti rendszeréről. *JURA*, 25(1), 84.
- Inzelt É., Kerezi K. & Lévy M. (2014): *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
- Kaiser T. (szerk.) (2017): *Jó állam jelentés*. Dialóg Campus Kiadó
- Mátyás F. (2017): Átalakul a titkos információgyűjtés rendszere. *Jogászvilág*, 3(2), 22.
- Mészáros B. (2018): A bűnügyi hírszerzés új rendszere hazánkban. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (szerk.): *A XXI. század biztonsági kihívásai*. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport – Magyar Rendészettudományi Társaság
- Mészáros B. (2019): *Fedett nyomozó alkalmazása a bűnüldözésben*. Dialóg Campus
- Nyitrai E. (2014): A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés alkalmazása során felmerülő kérdések. *Büntetőjogi Szemle*, 62(3), 32.
- Rudas Gy. & Hoffman L. (szerk.) (1973): *Kriminalisztika Különös Rész II. (Metodika)*. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség
- Török Zs. (2010): Hivatali és korrupciós bűncselekmények bírói gyakorlatának aktuális kérdései 2. rész. *Ügyészek Lapja*, 17(3–4), 5–16.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: Papp-Nagy Zs.: *Leplezett eszközök – Alkalmazás az új Be. alapján.* <https://www.jogiforum.hu/hirek/41170>

Felhasznált jogszabályok

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

A rendőrség belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerve kijelöléséről, valamint feladatai ellátásának, a kifogástalan életvitel ellenőrzés és a megbízhatósági vizsgálat részletes szabályainak megállapításáról szóló 293/2010. (XII. 22.) kormányrendelet 20/2013. (V. 17.) ORFK utasítás a rendőri korrupciós cselekmények megelőzésével és visszaszorításával kapcsolatos feladatokról

Windt Szandra

Az emberkereskedelem és a családon belüli erőszak hasonlóságai és különbségei

Similarities and differences between human trafficking and domestic violence

Absztrakt

Az emberkereskedelem komplex jelenségét, összetettségét különböző módon igyekszik a szakirodalom megragadni. Az alábbiakban egy olyan aspektusára hív-nánk fel a figyelmet, amely a segítő szervezetek számára ismert, ám tudományos cikkekben kevés szó esett róla. A kiszolgáltatott helyzetben lévő sértett szexuális munka vagy egyéb célú kizsákmányolásának megelőzése, annak felderítése, bizonyítása és büntetése nagy feladatot ró a nyomozó hatóság és a büntető igazságszolgáltatás szereplőire. Az ilyen tárgyú eljárások száma sajnálatosan alacsony, amely részben a sértettek szégyenérzetéből fakad(hat), az elkövetővel szembeni függőségi viszonyuk az, amely miatt nem fordulnak a hatósághoz, illetve a vallomásaik sokszor ellentmondásosak, nem egyértelműek. A 2011/36. EU irányelv alapján az ezen bűncselekmény tárgyában indult büntetőeljárást lehetőség szerint nem csak a sértett vallomására kell felépíteni. A családon belüli erőszak dinamikájához hasonló folyamatok zajlanak sokszor az emberkereskedelem esetében is. Az alábbiakban a két jelenség hasonlóságait és különbségeit gyűjtöttük egybe az emberkereskedelem jelenségének bemutatását követően, remélve, hogy ez segítséget nyújthat az emberkereskedelem ellen történő fellépés hatékonyabbá tételéhez.

Kulcsszavak: emberkereskedelem, családon belüli erőszak, Magyarország, áldozat

Abstract

The literature tries to capture the compound phenomenon and complexity of human trafficking in different ways. We would like to highlight an aspect which

is known for help organizations, but which has seldom been mentioned in scientific articles. Preventing, detecting, proving, and punishing the exploitation of a vulnerable victim for sexual, labour or other purposes is a major task for investigative authorities and the judiciary. Unfortunately, the number of proceedings in this area is low, due in part to the victims' feelings of shame, their dependency on the perpetrator are the main reasons why they do not turn to the authorities, and their testimonies are often contradictory and unclear. Pursuant to the EU Directive 2011/36, criminal proceedings in respect of this offense should, as far as possible, not be based solely on the testimony of the victim. Processes similar to the dynamics of domestic violence often occur in the case of trafficking human beings. The similarities and differences can be read between the two phenomena, following the introduction of the phenomenon of trafficking human beings, in the hope that this might help to make the fight against trafficking more effective.

Keywords: trafficking human beings, domestic violence, Hungary, victim

Bevezetés

„Folyamatosan a felügyelete alatt voltam, azt mondta, hogy azért, mert tartozom neki, nem vállalhatok másik munkát, csak, amit ő mond, azt csináljam, én bolond vagyok, ne gondolkozzak.” (Eset1) – mondta vallomásában egy kényszermunka-bűncselekmény sértettje. Ismerősek ezek a szavak, amelyek oly jól ismertek a családon belüli erőszak eseteiben? A pszichikai hatás, az elnyomás, a másik folyamatos megalázása ebben a vallomásban is tetten érhető (Hercsel, 2018). Az emberkereskedelem komplex jelenségét, összetettségét különböző módon igyekszik a szakirodalom megragadni. Az alábbiakban egy olyan aspektusra hívnánk fel a figyelmet, amely a segítő szervezetek számára ismert, ám tudományos cikkekben még kevés szó esett róla (Segrave et al., 2020). A kiszolgáltatott helyzetben lévő sértett szexuális, munka vagy egyéb célú kizsákmányolásának megelőzése, annak felderítése, bizonyítása és büntetése nagy feladatot ró a nyomozó hatóság és az igazságszolgáltatás szereplőire. Az ilyen tárgyú eljárások száma sajnálatosan alacsony, amely részben a sértettek szégyenérzetéből fakad(hat), az elkövetővel szembeni függőségi viszonyuk az, amely miatt nem fordulnak a hatósághoz, illetve a vallomásaik sokszor ellentmondásosak, nem egyértelműek. A 2011/36 EU irányelv 9. cikk (1) alapján az ezen bűncselekmény tárgyában indult büntetőeljárást lehetőség szerint nem csak a sértett vallomására kell felépíteni. *„A tagállamok biztosítják, hogy a 2.*

és 3. cikkben említett bűncselekmények ügyében folytatott nyomozásra és büntetőeljárásra a sértett bejelentésétől vagy vádemelésétől függetlenül sor kerüljön, továbbá hogy az eljárás abban az esetben is folytatódhasson, ha a sértett visszavonta a vallomását.”¹

Ebben a tanulmányban az Országos Kriminológiai Intézetben 2019-ben zajlott kutatás² során szerzett egyik igen fontos eredményt gondoljuk tovább, az emberkereskedelem és a családon belüli erőszak³ jelensége közötti párhuzamot: hasonlóságok felvázolása mellett kiemelve a markáns különbségeket is. Azzal a céllal, hogy rámutassunk azokra a személyközi dinamikákra, amelyek mindkét esetben megjelennek, remélve, hogy ezzel az esetek feltárása, az azok elleni fellépés még eredményesebb lesz.

Az emberkereskedelem jelensége

Emberkereskedelem, modern rabszolgaság, szexmunkás, kizsákmányolás, csicskák, házi rabszolgák – az utóbbi években ezek a kifejezések a leginkább közismertek az emberkereskedelemmel kapcsolatban a sajtóban, hiszen ez egy népszerű, közkedvelt téma, ugyanakkor a kifejezések sokszor félreérthetők, bántók a sértettek nézve, és további kutatások tárgyát képezhetik. A 2017-ben publikált *Az emberiség tragédiája: modernkori rabszolgaság* című kötetben az egyes, gyakran használt kifejezések közötti különbség olvasható: „*A modern rabszolgaság fogalmánál jóval ismertebb fogalom az emberkereskedelem és gyakorta a két fogalmat szinonimaként használják. Habár a két jelenség között jelentős átfedés van, hiszen a modernkori rabszolgaságban élők nagy része az emberkereskedelem útján kerül becsapott, kiszolgáltatott, bántalmazott, megalázott, szolgai élethelyzetbe, az emberkereskedelem mégsem azonos a modernkori rabszolgasággal.*” (Mihalkó et al., 2017, 48.) A szerzők szerint az egyik egy állapot, a másik egy folyamat: az emberkereskedelem emberi jogokat sértő, hatalmas profitot termelő iparág, amelynek végállomása lehet a rabszolgaság állapota (Mihalkó et al., 2017, 49–50.). Az emberkereskedelem 2020-ban már nem csupán az emberpiacon történő adás-vételt jelenti (bár sajnálatosan ez is jelen van még mindig). Az elmúlt húsz évben, ahogy a módszerek változtak, egyre inkább

1 2011/36 EU irányelv 9. cikk (1).

2 Az Országos Kriminológiai Intézetben a 2019-es évben „*Az emberkereskedelmi ügyek sajátosságai, a kizsákmányolás büntetőjogi, kriminológiai és szociológiai értékelése*” címmel folytattunk le egy kutatást Deres Petronellával.

3 Kriminológiai értelemben szólnunk itt a családon belüli erőszak jelenségéről, a kapcsolati erőszak tényállásáról (Btk. 212/A §) lásd bővebben Garai Renáta tanulmányait.

az egyszerű, jól megragadható kereskedelmi aktust felváltotta a kizsákmányolás kifejezés. Ma már azt mondjuk, hogy a kereskedelmi aktus mellett az emberkereskedelem a szexuális, munka és ügynevezett egyéb célú (kényszerházasság, kényszerkoldultatás, szervkereskedelem stb.) kizsákmányolást is magában foglalja. A 2018-ban megjelent „*Data collection on trafficking in human beings in the EU*” (URL1) című kiadványban olvashatók az uniós adatok 2015–2016-ra vonatkozóan. Ez alapján a 2015–2016-os években 20.532 regisztrált áldozata volt az emberkereskedelemnek az EU egész területén, míg a büntetőeljárások száma közel 6.000 volt, a büntetőítéleteké 3.000. Az emberkereskedelem jelenségeinek megoszlása 2013–2014-hez képest némi változást mutat. A szexuális kizsákmányolás továbbra is az esetek kb. kétharmadában fordult elő. A munka célú kizsákmányolás azonban némileg csökkent (21-ről 15%-ra), míg az egyéb célú kizsákmányolások aránya 12%-ról 20%-ra emelkedett (Windt, 2019). A szexuális kizsákmányolás áldozatainak száma az uniós országokban 10 ezer főre tehető (2013–14-ben 10.644; 2015–16-ban 9.759 fő volt). Az áldozatok nemek szerinti megoszlása alapján elmondható: az emberkereskedelem áldozata inkább nő, mint férfi, bár arányuk némileg csökkenést mutat a vizsgált években (76%-ról 68%-ra). Aggasztó azonban, hogy a gyermekkorú áldozatok aránya növekedést mutat (15%-ról 23%-ra), a 2013–14-es években az Európai Unió országaiban 2.375 gyermeket azonosítottak emberkereskedelem áldozataként. A legtöbb kutatás a szexuális célú kizsákmányolás, a prostitúcióra kényszerítés feltárására törekszik (Fehér, 2005, 217.). A munka célú kizsákmányolásról még kevesebb adat áll rendelkezésre, sajnálatosan kevés tanulmány készült ezzel a problémával kapcsolatban annak ellenére, hogy nemzetközi és nemzeti szinten is mutatkoznak egyre aggasztóbb jelek (Doyle et al., 2019). Az idézett uniós adatok szerint emberkereskedelem tekintetében Magyarország sajnálatos módon az öt kibocsátó ország között van. Az emberkereskedelem magyar áldozatai leginkább az ország társadalmi-gazdasági szempontból lemaradó területein, mélyszegénységben élnek, illetve onnan származnak, jól körülhatárolhatók ezek a kibocsátó gócpontok, elég egyértelmű jelzés erre a Nyíregyháza utca Amszterdamban, s az északi megyékben élő (sok esetben roma) nők veszélyeztetettsége a szexuális kizsákmányolás szempontjából különösen jelentős (Solt, 2009, 42–43.). Az emberkereskedelem áldozatává válók szinte mindegyike alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, a kecsegtetőnek tűnő ajánlattal a munkanélküliségből, a kilátástalanságból igyekeznek kitörni, sok esetben rosszabb helyzetbe kerülve ezzel (Solt, 2009, 30–56.). A sértettek mentális, fizikai állapotáról is szót kell ejtenünk: a vizsgált bűncselekmény megvalósulása során a sértettek olyan mértékű fizikai és lelki károsodást szenvedtek, amelynek feldolgozása hosszú időt és segítséget igényel. Ez nehezíti a sértett büntetőeljárásban való részvételét, megbízhatóságát.

Az emberkereskedelem folyamata

Az emberkereskedelem során az alábbi tevékenységek fordulnak elő, jellemzően egymást követő láncolatban: eladás, vásárlás, elcserelés, átadás, átvétel, toborzás, szállítás, elszállásolás, elrejtés, végül valamilyen tevékenység elvégzésére kényszerítés. Az általunk vizsgált iratokban a toborzás a kapcsolati hálón keresztül (barátnő ismert valakit, ismerősön keresztül, családtagok segítségével stb.) zajlott leginkább, a hirdetésre való jelentkezésre kevés esetben találtunk bizonyítékot (URL2, 53.). A kontrollnak végig fontos szerepe van a toborzás, a szállítás, a szállás biztosítása és a kizsákmányolás során. Ez sok esetben fizikai kényszer, bántalmazás formájában valósult meg, de volt példa a szexuális szolgáltatás végzése során történő videokamerás megfigyelésre, a laptop kamerájának e célból történő felhasználására is. (Ez nyilvánvalóan a kliens személyiségi jogainak megsértésével együtt történt.) A szexuális célú kizsákmányolás, azaz a prostitúciós tevékenységekre történő kényszerítés mögött a mielőbbi, minél magasabb (leginkább anyagi) haszon- és előnyszerzés húzódik. A pénz mozgása, útja sok esetben segítheti a nyomozókat, bár az ékszerekben, aranyokban történő átváltás, a telekocsikban hazaküldött készpénz nyomát sokkal nehezebb követni (URL2, 53.). Voltak sértettek, akiknél felmerült a család negatív szerepe, mivel az áldozattá válásukban ők is szerepet játszottak: apa, aki eladja/áruba bocsátja a lányát; a nagybácsi, aki prostitúciós munkát ajánl; az anya, aki az ebből a helyzetből kilépni kívánó lányát becsmerli. A sértettek kilépését ebből az ördögi körből ez (is) nehezíti. Különösen annak lehetetlen szinte, akinek nincsenek családi kapcsolatai, akihez fordulhat, és itt nemcsak a gyermekotthonban nevelkedő lányokra, de az özvegy, idős emberekre is gondolunk, akik kényszerszermunka sértettjeivé váltak. Itt kell utalnunk arra, hogy az emberkereskedelem, így mind a szexuális, mind a munka célú kizsákmányolás a kiszolgáltatott, sanyarú helyzet kihasználására épül, így bár nyilvánvalóan az igazságszolgáltatás szereplőinek is van teendője ennek a jelenségnek megelőzésében, a probléma gyökerét önmagában nem tudja megoldani, ahhoz társadalmi és szociálpolitikai lépések megtétele szükséges. Az emberkereskedelem hazai jogalkalmazói gyakorlatából az tűnik ki, hogy a szexuális célú kizsákmányolás inkább a jellemző, a munka célú kevésbé. Éppen emiatt az említett OKRI kutatásba bevontuk a kényszerszermunkát tartalmazó ügyiratokat is, amelyek a munkacélú kizsákmányolás jellemzőit világosan bemutatta számunkra. A nemzetközi szakirodalom szerint leginkább a szezonálisakat – mezőgazdaság, építkezés, halászat stb. –, azaz a kevésbé szabályozott területeket próbálják az elkövetők kihasználni. Ahol külföldi állampolgárt alkalmaznak, ott sok esetben legális foglalkoztatás és a munkacélú kizsákmányolás közötti szürke zónát igyekeznek

megteremteni: sokan az eredeti országuk minimálbérét kapják csak, de ilyen a mi vizsgálatunkban csupán egyszer fordult elő. Az általunk vizsgált ügyek alapján elmondható: a kényszermunka sértettjének alkohol problémái vannak, hajléktalan, munkanélküli, rendkívül rossz egészségi állapotban van, alacsony értelmi szintű személy, illetve időskorú. Nemüket tekintve a kényszermunka áldozatai között jelentős számban voltak férfiak. A kényszermunka áldozatai és a sérelmükre megvalósított bűncselekmények még rejtettebbek, még nehezebb feltárni és bizonyítani, mint a szexuális kizsákmányolás esetén. Az albérlőként, befogadott rokonként nyilatkozók a kikerkező rendőröknek nyilván nem tárják fel a valódi helyzetet. Így lehetséges az, hogy ez az állapot akár hosszabb ideig fennáll. Az elkövetők között nők és férfiak egyaránt voltak. Jellemzően már büntetve voltak korábban, és jól kihasználják a sértett elesettségét, rendszeresen – sokszor évekig – erőszakot alkalmazva rajta. A kényszermunka egyik tipikus esete, amikor a ház körüli munka elvégzésére dolgoztatják az elkövetők a sértetteket. Ezen belül jól körülhatárolható volt az, amikor a sértettet az elkövető magához költöztette, illetve, amikor ő költözött a sértetthez. A legnehezebben bizonyítható az a fajta elkövetői mód, amikor az elkövető magához költözteti a sértettet. Ezekben az ügyekben volt a legtöbb feljelentés elutasítás, nyomozás megszüntetés, hiszen nehezen lehet bizonyítani, hogy a segítő szándékon túl más motivációja is van az elkövetőnek. A sértett bankkártyáját, pénzét, iratait elveszik, a bántalmazás, a félelemben tartás folyamatos. Mivel a sértettet az elkövetők otthonában lakik, így sokkal jobban tudják felügyelni őt, segélyét elveszik, különböző munkára kényszerítik. A félelemben tartás mellett szinte sosincs tisztálkodási lehetőség, az étkezés nem vagy alig biztosított, fizetséget a munkáért nem kap a sértett. *„Megállapítható, hogy a tanyán dolgozók nem voltak kiszolgáltatott helyzetben, mivel saját döntésük volt (egyes esetekben saját kérésükre történt), hogy munkát végeznek a tanyán, mely munkáért egyéb juttatásokat kaptak, vagy a munkát – rokonság miatt – szíveségből végezték.”* (Eset2) (Hercsel, 2018.) *„A sértett meghallgatásakor elismeri, hogy a segélyt a gyanúsítottaknak adja, hogy a gyanúsított fia bokszoló és rajta gyakorol, de mivel a gyanúsított ügyis megtalálja és visszaviszi, nem keres másik munkát, ott még mindig jobb, mint otthon.”* (Eset3) (Hercsel, 2018.) A feljelentés elutasítás indoka sok esetben az volt, hogy *„a sértett bármikor elmehetett, szabadságában korlátozva nem volt”* (Eset4) (Hercsel, 2018), ugyanakkor ezek a sértettek nyilvánvalóan nem nagyon tudtak hová menni. Nem állt rendelkezésükre arról sem információ, hogy elmehetnek-e egyáltalán, illetve, ha igen, akkor milyen lehetőségeik vannak, kihez, hova lehet fordulni. A kényszermunka ügyek során egy másik módszer is körvonalazódott, amikor az elkövető költözik be a sértetthez. Az elkövető albérlőként, eleinte segítőként költözik a sértett ingatlanába,

ahol lassan átveszi az uralmat a jellemzően egyedülálló, idős sértett fölött. Ez kevésbé hosszú ideig tartó elkövetés volt, ezekben az ügyekben a sértettek sokkal inkább mertek a rendőrséghez fordulni segítségért, hiszen a saját tulajdonú ingatlanukban történt a jogsértés. „A 25 éves sértett férfi két hónap után tett a rendőrségen feljelentést: nevelőszülőknél nevelkedett sértettnek a gyámhivatal vásárolt egy ingatlant, ahol 3 évig egyedül élt. Nehezen tartotta el magát, így albérlőket keresett, ezt követően beköltözött hozzá a gyanúsított a feleségével és 6 gyermekével. Onnantól ő kiszorult a házból, csicskáztatták, bántalmazták, a gyermekek és az „albérlők” ellátására, favágásra kötelezték.” (Eset5) (Hercsel, 2018.) „A sértett ellátásáért lakóingatlanába fogadta a két vádlottat, ápolásért cserébe a nevén lévő ingatlant és ingóságait gondozás fejében vádlottakra hagyja halálozását követően. De a vádlottak nem adtak enni a sértettnek, inzultint sem vettek neki, a sértett jelentette a rendőrségnek, mert nagyon leromlott az egészségügyi állapota; a második sértettet a nénihez beköltöztették, és különböző bűncselekmények elkövetésére utasították (pl. gyümölcsfákat vágtak ki, kályhát, hűtőt loptak, betöréses lopások).” (Eset6) (Hercsel, 2018.) A szexuális célú kizsákmányolás jellemzően a prostitúciós tevékenységre kényszerítésben nyilvánult meg. Mind az utcai, mind a lakásban végzett szexuális szolgáltatások jelen voltak, az interneten elérhetők mellett. A sértettek ezekben az ügyekben sokszor zűrös családi háttérrel rendelkező, jellemzően fiatal lányok és nők, akik könnyedén megvezethetők, kihasználhatók voltak.

Hasonlóságok az emberkereskedelem és a családon belüli erőszak között

A családon belüli erőszakkal a hazai szakirodalomban is számos tanulmány, kutatás foglalkozik, azonban empirikus kutatás a jelenség széleskörű, komplex feltárására kevés vállalkozik (a gyermekbántalmazásról, a kiskorú veszélyeztetéséről, a kapcsolati erőszakról, azaz az igen fontos részjelenségeiről viszont igen), ugyanakkor a tragédiába torkolló esetek miatt – az emberkereskedelemhez hasonlóan – a média által felkapott téma (Virág et al., 579–582.). A 2005-ben megjelent „Családi iszonyok” című kötetben már erről ír Szöllösi Gábor: mit jelent a családon belüli erőszak kifejezés, ki és hogyan érti (néha félre), „nem jogszabály határozza meg a diskurzus tartalmát, hanem a diskurzus résztvevői törekednek álláspontjuk jogszabályi formában történő megjelenítésére” (Szöllösi, 2005, 67.). Időközben a 2012. évi C. törvényben (212/A. §) a kapcsolati erőszak szubszidiárius tényállásként az anyagi jog része lett, de a két jelenség összetettsége és a kriminológiai jellemzőik bemutatása miatt, mégis a családon

belüli erőszak kifejezést használjuk, abban az értelemben, ahogy azt az OKRI egy korábbi kutatásában alkalmaztuk⁴: „*az együtt élő és egymással fizikai, érzelmi, anyagi, jogi függésben lévő személyek között megvalósuló erőszak, bántalmazás, visszaélés, amely magában foglalja a fizikai, szexuális, érzelmi bántalmazás vagy elhanyagolás valamennyi formáját.*” (Virág, 2005) Sem a családon belüli erőszakra, sem az emberkereskedelemtől nem tudunk valós képet rajzolni a kriminálstatisztikai adatok alapján. Mindkét jelenség esetében kijelenthető, hogy igen magas a látencia, az emberkereskedelem esetében különösen alacsony az ügyek száma (például 2016-ban az ENYÜBS – Egységes nyomozó hatósági és ügyészégi bünygyi statisztika – adatai alapján nulla regisztrált emberkereskedelmes ügy volt). Bár itt a jelenségről, annak kriminológiai jellemzőiről szólunk, mégis érintőlegesen említést kell tennünk az esetek minősítési kérdéseiről is. A kriminálstatisztika csak azokat az ügyeket jelzi kapcsolati erőszakként, emberkereskedelemnek vagy éppen kényszermunkának, ahol ez a minősítés jelenik meg. Ugyanakkor a 2012. évi C. törvény 2013. július elsejei hatályba lépését követően a jogalkalmazói gyakorlatot vizsgálva, kijelenthető „*a rendőrségek a kapcsolati erőszak bűncselekményét és az esetleges halmazatokat (tipikusan kiskorú veszélyeztetés, magánlaksértés...) – kevés kivételtől eltekintve – egyáltalán nem ismerik fel még úgy/akkor sem, hogy annak tényállási elemeit maguk rögzítik a kezdő iratokon, összefoglaló jelentésekben, előterjesztésekben, egyéb iratokon.*” (Garai, 2019, 38.) Ezt az emberkereskedelem esetén is elmondhatjuk (nyilvánvalóan más halmazati bűncselekményekkel). A Btk. 192. §-ának helyes alkalmazását segítő 2018 októberében a Legfőbb Ügyészség kiadta a KSB 3771/2018/5-I- NF. 3889/2014/11. számú iránymutatását, amelyben az emberkereskedelem esetében a kizsákmányolás és a kiszolgáltatott helyzet értelmezése, a kerítés bűncselekményétől való elhatárolását foglalja magában, amely ennek a gyakorlatnak a megváltoztatását tűzte ki célul, és várhatóan a statisztikai adatokban ez kimutathatóan meg is történik. Az emberkereskedelemmel kapcsolatban a családon belüli erőszak vagy a gyermekek bántalmazása során felmerülő hatalmi helyzet szintén fennáll és az elkövetők rendkívül hasonló eszközrendszer alkalmaznak. Úgy gondolják, hogy bármit megtehetnek a kiszolgáltatott sértettel (véleményem szerint éppen ez az, amit üzenetértékű ítéletekkel lehetne korlátozni). Az emberkereskedelemmel kapcsolatos ügyekben éppen ennek a kiszolgáltatott helyzetnek az értelmezése – annak erősen szubjektív megítélése miatt – rendkívül nehéz a jogalkalmazók számára. Az emberkereskedelem esetén csak úgy, mint a családon belüli erőszaknál, a sértett anyagi függőségben él az elkövetővel szemben. Az emberkereskedelmes

4 Jelen sorok írója is részt vett a vizsgálatban.

ügyekben a rossz anyagi helyzetben lévő sértettek kihasználása, megvezetése, függővé tétele az egyik fontos lépés. Az anyagi függőségben élő sértett ebből a helyzetből történő kilépése a kilátástalanságba még kevésbé valószínű. Az agresszió jelenségéről, fogalmáról és elméleteiről Hárdi István szerkesztett egy tanulmánykötetet, amelyben jelzi, hogy a „*trágár szavak korszakát éljük*”. Ezzel együtt a fizikai agresszió megszokottá válásával is szembesülnünk kell (Hárdi, 2010, 34.; Virág et. el., 2016). A mindennapi, de főleg az úgynevezett rosszinulatú agresszió egyre gyakoribbá válása szintén tetten érhető volt az általunk vizsgált iratokban (Hárdi, 2010, 56.). A fizikai abúzus, az agresszió szinte minden emberkereskedelmes ügyben előfordult. Mind a verbális, mind a testi erőszak jelen volt az esetek többségében. A Btk. 459. § 4. záró rendelkezése alapján *„erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására, valamint a fenyegetés súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen.”* A kényszermunka ügyekben sokszor ez utóbbi önmagában is elérte a kívánt hatást. *„Gyakoribb ott az agresszió, ahol ez elfogadott közösségi norma. Mindez a társadalmi tényezők fontosságára utal. Természetesen számos más szociális tényező is lehet az agresszió hátterében: a szegénység, a munkanélküliség, a hajléktalanság, a menekültek és a kisebbségek nehéz helyzete, a társadalom peremére kerülés.”* (Hárdi, 2010, 84.) Ez utóbbiak szinte minden általunk vizsgált esetben világosan felszínre kerültek. A családon belüli erőszak esetében a fizikai bántalmazás eszközlődése, az egyre erősebbé válása a ciklikus erőszak modellnek megfelelően zajlik (Virág et. al., 2016, 581.), csakúgy, mint az emberkereskedelmes ügyek során. A fizikai mellett a pszichikai bántalmazás jelenléte is minden esetben fellelhető, úgymint a megfélemlítés, a folytonos lebecsülés, megalázás, szégyenérzet keltése, fenntartása (lásd a bevezetőben idézett vallomást). A szexuális bántalmazás a szexuális célú kizsákmányolás esetében szintén igen elterjedt. A szexuális kizsákmányolás során az egyik legjellemzőbb elkövetési mód az úgynevezett loverboys metódus, azaz a szerelmi kapcsolatra épülő játszma: az érzelmi függésben lévő, jellemzően nő sértettet a férfi, szerelmükre hivatkozva veszi rá a prostitúciós tevékenységre, akit rendszerint fizikailag is bántalmaz, ha ezt mégsem akarja megtenni. *„A sértett szerelmi viszonyt kezdeményez a vádlottal. Két hetes együttélést követően a vádlott elmondja a sértettnek, hogy prostituáltak futtatásával foglalkozik, a barátnője éppen Ausztriában dolgozik és az ő számára hazaküldött pénzéből tartja fent magát. A vádlott felveti, hogy a sértett is dolgozhatna neki, majd a keresményen fele-fele osztoznának. A sértett beleegyezik ebbe: P-ről Gy-be mennek, ahol egy éjszaka 4-5 kuncsaf-tot fogad, amellyel 80 ezer Ft-ot keres, ám abból végül csak 10 ezret kap vissza.*

A Bécsben dolgozó barátnő ennek az új kapcsolatnak nem örült, így a vádlott eladta a sértettet a 2. és 3. rendű vádlottaknak 10 ezer Ft-ért. A sértett tette meg a feljelentést ezt követően. Saját vallomása szerint „kalandvágyból fogadta el első rendű vádlott segítségét abban, hogy ismerősénél segít helyet keresni neki, mert hazatérni a szüleihez semmiképpen nem akart.” (Eset7). (Hercsel, 2018) Kiemelendő: szexuális abúzus munkacélú kizsákmányolások során, az általunk vizsgált ügyekben, nem fordult elő. A fizikai korlátok, határok megszakítása, az iratok elvétele, a pénztelenség, a külső kapcsolatok tartása ugyanakkor az emberkereskedelmi ügyek mindegyikében szerepet kapott. Ez volt a legérdekesebb, legvitatottabb kérdés: ha valaki szabadon mozoghat, miért nem ment el, hagyta ott az elkövetőt. Számításba ritkán vették, hogy sem irata, sem pénze, sem lehetősége nem volt elhagyni az elkövetőt.

Különbségek

A két jelenség közötti különbségek bemutatása is elengedhetetlen. Az emberkereskedelmi ügyekben ritka volt az, amikor csak egy sértett volt, jellemző a több sértett sérelmére történő elkövetés, és a családon belüli erőszakhoz képest sokkal nehezebb ennek megállapítása. Az emberkereskedelem áldozatát – a családon belüli erőszakéval ellentétben – külön jogszabály alapján azonosítják, rá speciális szabályok vonatkoznak a nemzetközi elvárásoknak, uniós irányelvnek köszönhetően. A hazai jogszabályokban *expressis verbis* megjelenik az emberkereskedelem áldozata fogalom is. Szót kell ejteni a 354/2012. (XII. 13.) kormányrendelet az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről című dokumentumról, amely meghatározza az azonosításban részt vevő szervezetet, és mellékelteként egy kitöltendő azonosító adatlapot csatol, amely az áldozattá válásra utaló jeleket is tartalmazza. Az azonosításban való részvételhez a potenciális áldozatnak hozzájáruló nyilatkozatot kell aláírnia. „*Amennyiben az azonosítást végző szerv hatáskörébe tartozó eljárása során vagy egyébként olyan magyar állampolgárra, vagy a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyre vonatkozóan, akiről alappal feltehető, hogy az emberkereskedelem áldozata, ezen helyzetről hivatalos tudomást szerez vagy azt egyébként észleli, vele azonosító beszélgetést folytat le.*” Ez a kormányrendelet nagy, illetve közepes valószínűségre utaló jeleket határoz meg: a sértett megjelenésére, személyes, valamint munkakörülményeire, tevékenységvégzésének körülményeire vonatkozóan. Ezen indikátorok ismerete elengedhetetlen az emberkereskedelem áldozatainak felismerésekor. A 2005. évi CXXXV. törvény (Ástv.) 4. § (6) alapján az állam az emberkereskedelem áldozataként azonosított, magyar

állampolgárságú vagy a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személy számára, tekintet nélkül arra, hogy az 1. § (1) bekezdésében és a 2. §-ban meghatározott bűncselekmény miatt büntetőeljárás indult-e, szükség szerint védett szálláshelyet biztosít. Védett szálláshely az emberkereskedelem áldozataként azonosított személyt befogadó és számára jogszabályban meghatározott ellátásokat nyújtó létesítmény. A bűnügyi nyomozással és büntetőeljárással való együttműködésükhöz kötődő védelem. Az emberkereskedelem esetében a különböző célú kizsákmányolási formák nem szerinti specializáltsága triviális a téma ismerői számára. Az emberkereskedelem áldozatai között, különösen a munkacélú kizsákmányolás esetén a férfi sértettek száma jelentős. Míg a családon belüli erőszak esetében a férfi sértettekről sajnálatosan kevés szó esik (Tamási, 2005). Ugyanakkor az emberkereskedelem férfi áldozatai részére is rendelkezésre állnak erőforrások az ő speciális igényeinek kielégítésére (URL3). Az emberkereskedelmes ügyekben az alkohol- és a kábítószer-használat a sértettek esetében gyakran fordult elő, a prostitúciós tevékenységre kényszerítettek csupán ezek (leginkább drogok) segítségével tudták a megfelelő számú klienszt kiszolgálni, az előírt napi keresetet előteremteni. A családon belüli erőszak jelenségekor a magyar társadalom általános, súlyos alkoholproblémái köszönnek vissza, mind a sértetti, mind az elkövetői oldalon (Windt, 2005, 170.). Az egyik legmarkánsabb különbség a családon belüli erőszak és az emberkereskedelem között, hogy az utóbbit nemcsak országon belül, hanem országhatárokon átívelő módon, más országokban is meg lehet valósítani. A nemzetközi emberkereskedelem a szervezett bűnözés egyik legnagyobb profitot termelő ágazata. A határon átnyúló jelleg az emberkereskedelmi kutatások során mindig is elsődleges volt, az általunk 2019-ben lefolytatott vizsgálatban azonban éppen a határokon belüli esetek domináltak.

Befejezés

Mind az emberkereskedelem, mind a családon belüli erőszak esetében elmondható, hogy a sértett sok esetben nem érzi áldozatnak magát, az elkövető hosszú ideig tulajdonaként kezeli a sértettet, akként is bánik vele, sárba tiporja. Az elkövetők elhítetik a sértettjeikkel, hogy ők semmit sem érnek, nélkülük nem képesek semmire, úgymint megtalálják őket, hiszen van ismerősük mindenhol. Éppen ezért mindkét jelenség esetében rendkívül fontos a társadalmi tudatosság növelése, hogy a környezet is felismerje az eseteket, merjenek és tudjanak is jelezni a hatóságoknak. Ugyanakkor a sértettek részére is szükséges figyelemfelkeltő kampányok során elmondani, hangsúlyozni, hogy az Országos

Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT) munkatársai a bántalmazottak segélyvonalán elérhetők (URL3). A másodlagos viktimizáció megelőzése mindkét jelenség esetében különösen fontos, a már segítséget kérők, illetve az eljárásban részt vevő sértettek szinte mindegyike különleges bánásmódot igényel, ezért az igazságszolgáltatás szereplőinek is figyelembe kell ezt venniük. Az emberkereskedelmes esetekben a sértett és az elkövető között nem feltétlenül áll fenn családi kapcsolat, de a hatalmi fölény megléte, a sértett kiszolgáltatottságának megteremtése vagy annak erősítése mindenképpen meghúzódik a háttérben, ennek ismerete és felismerése a nyomozó hatóságok részéről mindenképpen szükséges ahhoz, hogy megfelelő módon tárja fel, minősítse a tudomására jutott esetet.

Felhasznált irodalom

- Betlen A. (2013): Legfőbb érték az ember... azazhogy a nő. Nőelszívás: a prostitúció a gazdaságban. *Társadalmi Nemek Tudománya*, 3(1), 95–112.
- Doyle, D. M., Murphy, C., Murphy, M., Coppari, P. R. & Wechsler, R. J. (2019): 'I Felt Like She Owns Me': Exploitation and Uncertainty in the Lives of Labour Trafficking Victims in Ireland. *The British Journal of Criminology*, 59(1), 231–251. <https://doi.org/10.1093/bjc/azy025>
- Fehér L. (2005): Illegális migráció, embercsempészet, emberkereskedelem. In Irk F. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, 44. Országos Kriminológiai Intézet, 210–233.
- Fehér L. (2012): Az emberkereskedelem komplex problémája. *Állam- és Jogtudomány*, 53(4), 397–420.
- Forrai J. (2009): *Szex, prostitúció, erőszak*. Semmelweis Kiadó
- Garai R. (2019): A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata – a jogerős ítéletek tanulságai. In Vókó Gy. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, 56. Országos Kriminológiai Intézet, 30–47.
- Garai R. (2017): A kapcsolati erőszak dilemmái. Tények és tévhitek a gyakorlatban. In: Vókó Gy. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 54. Országos Kriminológiai Intézet, 181–196.
- Hárdi I. (2010): *Az agresszió világa*. Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Hercsel A. (2018): *Láthatatlan pokol: túléléstörténetek a családon belüli erőszak hőseiről*. Partvonal
- Kránitz M. (2013): *Prostitúció fiatal korban – tinédzser prostituáltak*. In: Vókó Gy. & Tamási E. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 50. Országos Kriminológiai Intézet, 65–104.
- Mihalkó V., Nagy B. & Szabó M. (2017): *Az emberiség tragédiája, Modernkori rabszolgaság*. Anthropolis Egyesület
- Póczik Sz. & Dunavölgyi Sz. (szerk.) (2008): *Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok*. HVG Orac

- Segrave, M., Hedwards, B. & Tyas, D. (2020): Family violence and Exploitation: Examining the Contours of Violence and Exploitation. In Winterdyk, J. & Jones, J. (szerk.): *The Palgrave International Handbook of Human Trafficking*, Palgrave Macmillan, 437-450. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63058-8_24
- Solt Á. (2009): Az emberkereskedelem áldozatait segítő intézményrendszer működési jellemzői – egy kvalitatív kutatás eredményei. In Gyurkó Sz. & Virág Gy. (szerk.): *Emberpiac. A Magyarországot érintő nemzetközi emberkereskedelem társadalmi, kriminológiai jellemzői*. Eszter könyvek, 30–56.
- Tamási E. (2005): A férfiak sérelmére elkövetett családon belüli erőszak. In Virág Gy. (szerk.): *Családi iszonyok. A családi erőszak kriminológiai vizsgálata*. KJK-Kerszöv, 192–219.
- Virág Gy., Kulcsár G. & Rosta A. (2016): Erőszakos bűnözés. In Borbíró A., Gönczöl K., Kerezi K. & Lévay M.: *Kriminológia*. Walters Kluwer Kft, 553–602.
- Windt Sz. (2019): *Az emberkereskedelmi ügyek sajátosságai, a kizsákmányolás kriminológiai és szociológiai értékelése*. Kutatási jelentés. Országos Kriminológiai Intézet
- Windt Sz. (2019): Gondolatok az emberkereskedeletről. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2), 459–469.
- Windt Sz. (2005): Összefoglaló az empirikus vizsgálatról. In Virág Gy. (szerk.): *Családi iszonyok. A családi erőszak kriminológiai vizsgálata*. KJK-Kerszöv, 153–170.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Data collection on trafficking 2018 in human beings in the EU*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20181204_data-collection-study.pdf

URL2: *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>

URL3: *Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat*. <http://bantalmazas.hu/>

K Ö N Y V I S M E R T E T É S

Hornyik Zsuzsanna

Bűnmegelőzés-alapú társadalom

Prevenció a XXI. században

Crime prevention-based society

Prevention in the 21st century

Absztrakt

A globalizációs technológiák eredményezte újfajta kihívásoknak köszönhetően teljesen átalakult a bűnözés jellege, eddig nem ismert kockázati tényezők jelentek meg a kriminalitás területén, amelyekkel kénytelenek vagyunk szembenézni. Mi lehet a megoldás? A bemutatni kívánt kötet igyekszik megadni a választ, amely egyszerűen megfogalmazva nem más, mint a profilaxison alapuló társadalomszemlélet.

Kulcsszavak: bűnmegelőzés, globalizációs technológiák, kriminalitás

Abstract

Due to new challenges resulted in globalisation technologies, the character of delinquency changed perfectly, new risk factors appeared on the area of criminality that we have to face now. What could be the solution? The here presented book tries to give an answer, which is – simply formulated – a society approach based on prophylaxis.

Keywords: crime prevention, globalisation technologies, criminality

Dr. Garamvölgyi László, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács kommunikációs igazgatója 2015-ben írt könyve napjainkban talán méginkább aktuális

üzeneteket fogalmaz meg több, különböző aspektusból vizsgálva a bűnmegelőzést. A Studium Plusz Kft. kiadásában megjelent mű több fejezetre tagozódik. Már az előszó előrevetíti, hogy milyen összetett a téma felvetés, milyen sokrétű módon közelíti a szerző a jelenkori társadalmakban rejlő kockázati tényezőket, amelyeket a globalizáció, a sokszerű környezeti-társadalmi-technológiai hatások nagy mértékben befolyásolnak. Kimondja, hogy az életünk jelentős része a kibertérben zajlik, amelynek vannak negatív és pozitív hozadéka is, de leleményesen és kreatívan a prevenció szolgálatába kell állítani a digitális élettér adta lehetőségeket. A könyv első fejezete a „*Velünk élő kriminalitás*” címet viseli. Ebben egy történelmi visszatekintéssel indul a jelenség leírása, amelyben a magyar kriminalitás alakulásának sajátosságai is bemutatásra kerülnek, a nyolcvanas években megjelenő szervezett bűnözés, a rendszerváltást követő demoralizáció, a szabadság fogalmának félreértelmezése, a média egyre fokozódó szerepe és negatív hatása az állampolgárok biztonságérzetére. Olyan kérdésekre is választ kapunk, hogy milyen tényezők befolyásolják az állampolgárok közérzetét, milyen jelentőséggel bírnak a globalizált világ civil szervezetei, milyen szerepet játszanak a társadalmak életében. Mennyiben követik a gazdasági ciklusok változásait a bűnözési mutatók. Végül megállapítást nyer, hogy jelen századunkban oly mértékben átalakul a bűnözés szerkezete, mennyisége, mozgása, olyan kriminális sajátosság rajzolódik ki, amely a bűnözés hagyományos paramétereivel többé már nem leírható. A „*Közbiztonság-közbizonytalanság*” című fejezet sok fontos tényezőre rávilágít, többek között arra, hogy az ember biztonságérzete tulajdonképpen annak a feltételezése, hogy védett a bűnözéssel szemben, a közbizonytalanságot pedig egy bizonyos társadalomszervező erő hiánya idézi elő. A fogalmak elemzése során megállapítást nyer, hogy számos szakember foglalkozott a fundamentális definíciók megalkotásával, ennek köszönhetően a biztonságnak is sokfajta értelmezése létezik és a globalizációs folyamatoknak köszönhetően egyre többször kerül előtérbe a biztonság kérdése mind nemzetállami, mind nemzetközi szinten. A harmadik rész, a „*Globalizáció-evolúciós zsákutca*” a globalizációs technológiák veszélyére kívánja felhívni a figyelmet, tudniillik nem ismerjük a fejlődés távlatait és a technikai újítások alkalmazásának, felhasználásának lehetőségeit sem. Mennyiben hatnak ezek az emberi gondolkodásmódra, az agyműködésre, milyen szelekciós nyomás nehezedik mai világunkra, amely egészen más, mint a fejlődéstörténetünket eddig befolyásoló tényezők, nem egyszerű kérdések. Olyan tudományterületek, mint a biotechnológia, genetika, nanotechnológia is említésre kerülnek, több, érdekes egyetemi kutatás eredményeinek ismertetésével együtt. Vajon megtalálja-e a helyét az ember az őt körülvevő „*tudománytechnikai űrkorszakban*”? A szerző szerint az emberi fajnak most kellene a reflexivitás és

szelekcíós attitűd szempontjából a csúcson lenni, de ez még sincs így. A következő fejezet címe „*Rend és morál*”, amelyben – sok más híresség mellett – Deák Ferencről is olvashatunk egy rövid idézetet: „*Egyetlen paragrafus kell: viselkedj tisztességesen!*” A rend fogalmának több meghatározását is megismerhetjük, amely tulajdonképpen egyfajta állami és társadalmi békességet jelent. A moralitás kérdését a szervezett bűnözés (maffia) tevékenysége kapcsán is vizsgálja a szerző, több, érdekes példát is felsorakoztatva. Megállapítást nyer, hogy a rend és morál egymást kiegészítő, egymást erősítő fogalmak, mint az írott és íratlan szabályok. Vigyázni kell azonban az arányokra a társadalom életének szabályozását illetően. A „*Politika és bűnözés*” címet viselő fejezet érdekes gondolatokkal indít, mégpedig azzal a kérdéssel, vajon igazi-e a mai tömegtársadalmak demokráciája. A politika és bűnözés kapcsolatát a már korábban is említett maffia szervezetek működésén keresztül szemlélteti a szerző, ismerteti a szervezett bűnözés és korrupció kapcsolatát, jellemzi a politikai sajátosságokat, felhívja a fokozódó globális egyenlőtlenségekre és azok következményeire a figyelmet. Kimondja, hogy a kriminológiai kutatások egyik legnagyobb hiánya a politikai bűnözés tematikus vizsgálatának elmulasztása. A „*Zombiapokalipszis*” című rész azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy a globalizációs technológiák milyen veszélyt jelentenek valójában az emberi evolúcióra, az emberi szellemre nézve, maga a globalizáció hogyan kelt társadalmi feszültségeket, amelyek egészen a terrorizmusig terjedhetnek, és amelynek köszönhetően eddig ismertelen biztonsági rizikófaktorral szembesülnek az emberek. Mekkora jelentősége van az agresszióknak és milyen fajtáit különböztetjük meg, szintén megismerhetjük ebben a fejezetben, továbbá azt is, miért veszélyes a Z generációra nézve az, hogy a virtuális, online világ számukra minden másnál természetesebb lett. Végül a szerző azzal sem marad adósunk, hogy megmagyarázza, mit ért zombiapokalipszis alatt, miszerint az nem más, mint egy igen ijesztő zürzavaros állapot, amelyet a globalizációs technológiák, a mesterséges intelligenciák dermesztő jövőépe sugall. Elgondolkodtató megállapítással zárul a fejezet, mégpedig „*Bárhol járunk, bármit csinálunk, szinte zombik módjára mozgunk, mert csak a Facebookot, az Instagramot, a leveleinket, stb-t nézegetjük, teljesen kizárva a való világot.*” A „*Vénusz-projekt*” címet viselő fejezet a mai kor társadalmához vezető kulturális fejlődési szakaszokat vizsgálja a régmúltig visszanyúlva azt elemzi, hogy milyen folyamatok vezettek a különböző – pénzügyi, társadalmi, természeti – válságok kialakulásához. Ezt követően mutatja be az 1975-ben útnak indított Vénusz-projektet, amely Jacque Fresco nevéhez fűződik és ami nem más, mint a fennálló társadalmi problémákra megfogalmazott válasz. Egy olyan, globálisan fenntartható társadalmi rendszer, amely egy erőforrás-alapú gazdaságra épül, ahol

hatékony energiafelhasználás, a természeti erőforrásokkal felelősségteljes gazdálkodás, és fejlett automatizáció valósul meg. Ezt követően a szerző számba veszi, mennyire utópisztikus az elképzelés, illetve mi valósítható meg belőle. A következő rész a „*Média*”, amelyben az írott és íratlan sajtóorgánumok társadalomban betöltött szerepe kerül taglalásra, felvetődik a kérdés, önálló hatalmi ág-e a sajtó vagy sem. Felmerül, hogy mekkora felelőssége van az értékteremtésben a közösségi és társadalmi együttélések vonatkozásában. A médiabizalom – jelenti ki a szerző – akkor lehet tényleg társadalmi tőke, ha összekapcsolódik a társadalmi védekező mechanizmusok magyarázatával bűnmegelőzési módszereket és preventív megoldásokat kínálva. A fejezet második részében a globalizációs médiatechnológiák hozta újszerű kommunikációs módszerek kerülnek bemutatásra. A „*Carpe diem*” című rész többek között a félelem, a szorongás és stressz jelentőségét elemzi a kriminalitás szempontjából, valamint itt is megjelenik, több fejezeten végig haladva, az újfajta kockázati tényezők elemzése, amelyekkel a mai kor társadalmának kell szembenéznie. A globalizáció egyik legnagyobb kihívása a kibontakozó világméretű kriminalitás, gondolva a terrorizmus mellett a kiberhadviselésre, a határokon átívelő korrupcióra. A „*De via*” címet viselő fejezet felteszi a kérdést, vajon a büntetőjogi eszközök mennyire képesek a globális társadalmi változások szülte újfajta bűncselekményeket megfelelően szankcionálni, készen állnak-e a nemzetállamok, hogy a nemzetközi kriminalitást hatékonyan kezeljék, milyen újabb kihívásokat generál a migráció a kontinentális büntetőjogrendszerre nézve. Megállapítást nyer, hogy a bűnmegelőzés terén paradigmaváltásra van szükség, hogy a bűnmegelőzés paradigmája olyan profilaxis, amely meg kell, hogy küzdjön az évszázados kriminális hagyományokkal, miközben meg kell alkossa az elhárítás, védelem intézményesített rendszerét is. A bűnmegelőzésnek társadalmi küldetése van, társadalmi funkciót is betölt, használati értéke van a különböző társadalmi csoportok, egyének viszonyrendszerében. Az emberi civilizáció fennmaradásának egyetlen biztosítéka a profilaxisalapú társadalom. Az „*Epilógus*”-ban megfogalmazott legfontosabb üzenet, hogy a bűnmegelőzésalapú társadalom olyan újfajta közösségi társulás, amely képes átalakítani hagyományos viselkedésünket, kultúránkat és gondolkodásunkat.

Felhasznált irodalom

Garamvölgyi L. (2015): *Bűnmegelőzés-alapú társadalom, Prevenció a XXI. században*. Studium Plusz Kft.

I N T E R J Ú

A 2020. év tapasztalatai, az új ombudsman első éve

Interjú dr. Kozma Ákossal, az alapvető jogok biztosával

The experiences of 2020, the first year of the new ombudsman

Interview with Dr. Ákos Kozma, commissioner for fundamental rights

*„Az igazságosság arra irányuló állandó és örökös akarata, hogy
mindenki megkapja az őt megillető jogot.”*

Ulpianus

Absztrakt

Az Országgyűlés 2019. július 2-án a parlamenti képviselők kétharmadának szavazatával, hat évre, titkos szavazással választotta meg dr. Kozma Ákost az alapvető jogok biztosává, aki korábban a Független Rendészeti Panasztestület elnök-helyettese volt. A hivatal vezetését 2019. szeptember 26-án vette át elődjétől. Megválasztásakor programként fogalmazta meg, hogy az emberek ombudsmanja kíván lenni, különös hangsúlyt helyez a jövőben a gyermekek, elesettek jogainak védelmére, és hivatali tevékenységéről minél szélesebb körben szeretné tájékoztatni a nyilvánosságot. Az elmúlt időszak igazolni látszik a vállalt elképzelések megvalósulását. Az egyébként is összetett ombudsmani feladatok 2020. február 27-ét követően, amikor is megszűnt a Független Rendészeti Panasztestület, tovább bővültek, ugyanis a rendőrségi panaszügyek vizsgálata is az alapvető jogok biztosához került. A magyar ombudsman aktívan bekapcsolódott a nemzetközi szakmai életbe is számos fórumon keresztül. A koronavírus-járvány megjelenésének következményei az alapvető jogok biztosának hivatali tevékenységét is érintették. Arról, hogy ez miben nyilvánult meg a hétköznapi munkavégzés során, hogyan sikerült összeegyeztetni a szer-teágzó feladatköröket, mik az első év tapasztalatai, kérdeztük dr. Kozma Ákost, az alapvető jogok biztosát, akivel dr. Dános Valér főszerkesztő beszélgetett.

Kulcsszavak: ombudsman, alapjogi biztos, Független Rendészeti Panasztestület

Abstract

The Parliament elected Dr. Ákos Kozma in a secret voting, by votes of more than two-third of the representatives, to commissioner of fundamental rights for a six-year period on 2nd July 2019. He was previously the deputy chairman of the Independent Police Complaints Body. He took over his office from his ancestor on 26th September 2019. At his election he formulated in his programme that he intends to be an ombudsman for everybody, puts special emphasis in his future work on protection the rights of children and handicapped people and intends to inform the wider public about his official work. In the period passed until now his ideas seem to be realised. The already complicated works of an ombudsman were even extended after 27th February 2020, when the Independent Police Complaint Body ceased working, as examination of police complaints became part of the work of the commissioner for fundamental rights, too. The Hungarian ombudsman also joined actively the international professional life through several forums. The consequences of the coronavirus pandemic met the official activity of the commissioner for fundamental rights, too. How it was experienced in the everyday work, how the diversified field of duties could be complied with, which are the experiences of the first year – Dr. Ákos Kozma, commissioner of fundamental rights, was asked by Dr. Valér Dános, editor-in-chief.

Keywords: ombudsman, commissioner for fundamental rights, Independent Police Complaints Board

Alapjogi biztos úr, milyen kiemelt területeket érintett hivatalának tevékenysége az elmúlt időszakban?

Az alapvető jogok védelme, ahogyan azt az első hivatalban eltöltött esztendő során szerzett tapasztalataim is alátámasztják, egy állandó folyamat, egy olyan társadalmi elvárás, amelyben mindenekelőtt a gyermekek és fiatalok, fogyatékkal élők, valamilyen okból hátrányos helyzetben lévő társadalmi csoportok, valamint a különböző nemzetiségi kisebbséghez tartozók jogai maradéktalanul kell, hogy érvényesüljenek. Ennek szellemiségében kerülnek elbírálásra a hivatalunkhoz beérkező kérelmek, panaszok, bejelentések. 2020 februárját követően a rendőrségi panaszügyeket érintő vizsgálatok is idekerültek. Közel százhatvan fős apparátus dolgozik azon, hogy a beérkezett ügyek minél hamarabb kivizsgálásra kerüljenek. Kiemelt figyelmet fordítottam a kialakult járványügyi

helyzetben is arra, hogy minél több területen személyes tapasztalatokat szerezzek, így közel kilencven helyszínen jártam – a szükséges óvintézkedések megtartása mellett – ebben az időszakban is. Látogatásaim helyszínei között voltak gyermekotthonok, fogyatékkal élőket gondozó intézmények, büntetés-végrehajtási intézetek, rendőrségi, katasztrófavédelmi objektumok, határátkelőhelyek.

Egy évvel ezelőtt, 2019 novemberében a gyermekek jogainak világnapján az UNICEF ifjú nagyköveteit láttam vendégül, majd az általuk szervezett rendezvényen vitattuk meg a jelenlévő fiatal résztvevőkkel – az ENSZ 30 éves jubileumát ünneplő Gyermekjogi Egyezményének fényében –, hogy miként érvényesülnek a gyakorlatban a gyermekjogok, illetve mit tehetünk annak érdekében, hogy ezeket tovább erősítsük. A beérkezett kérelmek kapcsán foglalkoztunk az új beiskolázási, iskolaérettségre vonatkozó szabályokkal, valamint számos egyéni beadványt is megvizsgáltunk. A veszélyhelyzet során felkeresett lakásotthonokban, gyermekeket ellátó intézményekben személyesen győződtem meg róla, hogy a fennálló járványhelyzetben miként valósul meg a gyermekek védelme, szükséges ellátása. Jó volt látni a sok elhivatott szakembert, akik lelkiismeretesen végzik a feladatukat. Az élet a rendkívüli események ellenére sem áll meg, amelyet például Tarnabodon is megtapasztaltunk, ahol 2004 óta folyik a Befogadó Falu Program a Magyar Máltai Szeretetszolgálat koordinálásában, elősegítve a kisebbségi családok felzárkózását. A veszélyhelyzet miatt elrendelt egészségügyi rendelkezések végrehajtásának ellenőrzése mellett az OPCAT Nemzeti Megelőző Mechanizmus¹ keretében is zajlottak a fenti látogatások, amelyek során a tartósan zárt helyen élők alapjogainak érvényesülését vizsgáltuk. Idetartoznak az egyes gyermekintézmények mellett a fogvatartási helyek, a javító- és büntetés-végrehajtási intézetek is. A járványhelyzetre való tekintettel a fenti látogatások előre bejelentett formában történtek, a kiválasztott intézmények részéről minden esetben készséges fogadtatásban részesültünk. Kiskunhalason, a világszínvonalú mobil járványkórház megtekintésekor nemcsak az új egészségügyi intézmény, de valamennyi meglátogatott büntetés-végrehajtási objektumban tapasztaltakkal kapcsolatban is elismerésemet fejeztem ki dr. Tóth Tamás országos parancsnok úrnak. Hasonló benyomásokat szereztem a határállomások, rendőrkapitányságok, katasztrófavédelmi kirendeltségek, honvédségi létesítmények megtekintésekor is. Valamennyi rendvédelmi szervezet kimagasló színvonalon vett részt a veszélyhelyzet kezelésében, a hivatásos

¹ Az OPCAT Nemzeti Megelőző Mechanizmus egy olyan kijelölt és fenntartott látogató testület, amelyet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyv rendelkezéseinek eleget téve a részes államok a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozása érdekében állítanak fel (2011. évi CXLI. törvény). Magyarországon a Nemzeti Megelőző Mechanizmust az ombudsman testesíti meg.

állomány tagjai feladatellátásuk során sokszor emberfeletti helytállásról tettek tanúbizonyságot. Az idén szeptembertől bevezetett iskolaőrség működéséről, az iskolaőrök felkészítéséről és első tapasztalataikról is személyesen tájékoztam, több általános iskolát is felkerestem az ország különböző pontjain, ahol az intézményvezetőkkel és iskolaőrökkel találkoztam.

Milyen új nemzetközi együttműködésekhez csatlakozott az alapvető jogok biztosaként hivatalba lépése óta?

2019 novemberében Innsbruckban tartott elnökségi ülést az Európai Ombudsman Intézet (European Ombudsman Institute), amelyen az elnökség tagjává választottak. Az intézet célkitűzései között szerepel a nemzeti, európai és nemzetközi tapasztalatcsere elősegítése, az emberi és állampolgári jogok védelmével összefüggő kérdések tudományos feldolgozása, az európai ombudsmanok együttműködésének elősegítése. Tavaly a holland ombudsman által kezdeményezett, újonnan létrejövő nemzetközi antikorrupciós, bejelentővédelmi témájú hálózathoz (Network of European Integrity and Whistleblowing Authorities – NEIWA) csatlakoztunk. A hálózathoz csatlakozó országok szervezetei kötelezettséget vállalnak az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelme tekintetében. A fentiekén túl közvetlenül is felvettem a kapcsolatot az osztrák, szlovén, cseh, román és szlovák kollégákkal. 2020 februárjában az „Ombudsmanok a változás alatt álló világban: alkalmazkodás a kihívásokhoz” című nemzetközi konferencián vettem részt, ahol előadásomban kifejtettem, hogy az állam lelkiismereteként az ombudsman elsődleges feladata kell legyen az állami szervek és közszolgáltatók eljárásainak figyelemmel kísérése, az esetleges hiányosságok feltárása, a megfelelő jogalkalmazás elősegítése. Bemutattam a magyar ombudsmani apparátus működését. Itt szeretném megjegyezni, hogy nemzetközi összehasonlításban hazánk az alapjogok védelmét szolgáló intézmények működtetésében, az ehhez szükséges jogszabályi háttér biztosításában az élmezőnyhöz tartozik. Az Európai Oktatási Jogi és Politikai Szövetség (European Association for Education Law and Policy) által októberben rendezett nemzetközi online konferencián előadóként vettem részt, ahol többek között az iskolai konfliktuskezelés kérdéséről, valamint a koronavírus-járvány következtében bevezetett digitális oktatás által okozott kihívásokról folytak az előadások.

2020. november 4-én számolt be hivatalának 2019-es tevékenységéről az Országgyűlés előtt. Hogyan összegezné az azt követő parlamenti vitát?

Nagy örömmre szolgált, hogy javarészt szakmai vitában tárgyalhattuk meg a 2019. évi jelentést, amelynek nagyobb része elődöm, dr. Székely László mun-

káját mutatja be. A képviselőktől kapott kérdések, észrevételek megválaszolását követően a jövőre nézve konstruktív együttműködésre, az alapvető jogok biztosaként megfogalmazott javaslataim figyelembevételére kértem az Országgyűlés tagjait, valamint arra, hogy minden alkalommal, amikor az ombudsmanhoz fordulnak maradjanak a jogvédelem talaján.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A Belügyi Szemle az Open Journal System-Folyóirat Szerkesztő Rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemlében megjelent cikkek nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. A lap egésze, az egyes cikkeket is beleértve, szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

OJS: ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/index

Ára: 530 Ft

